

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2e kwartaal 2011

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010–2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie

Brigitte Hermans
Annelies Boerdam
Pieter Duimelaar
Ivo Gorissen
Lian Kösters
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen inclusief verzendkosten
Abonnementsprijs: € 54,45
Prijs per los nummer: € 14,95
ISSN: 1573-2215

Oplage: 550

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	7
Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in onderwijs?	7
Voortijdig schoolverlaters: een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt	12
De invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie	19
De flexibele schil – Overeenkomsten en verschillen tussen CBS- en UWV-cijfers	26
De invloed van opleidingsniveau op de woon-werkafstand	34
Personen met een uitkering naar huishoudsituatie	44
Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden	54
Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008	63
Begrippen	77
Nu en eerder verschenen artikelen	81
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	87
Publicaties	91

Redactioneel

De eindexamens zijn weer achter de rug en binnen een paar weken kunnen weer tienduizenden jongeren hun diploma ophalen. Echter, niet iedereen is zo gelukkig. Ieder jaar verlaat een deel van de jongeren de school zonder een startkwalificatie. In 2008/09 ging het om ruim 43 duizend jongeren. In deze tweede Sociaaleconomische trends van 2011 wordt in een drietal artikelen extra aandacht aan het verschijnsel voortijdig schoolverlaten besteed. Welke voortijdige schoolverlaters keren weer terug naar het onderwijs? Hoe doen voortijdig schoolverlaters het op de arbeidsmarkt? En: wat is de relatie tussen voortijdig schoolverlaten, jeugddelinquentie en de sociale binding met de school bij jongeren?

Daarnaast vindt u in dit nummer ook bijdragen over de arbeidsmarkt, sociale zekerheid, de woon-werkafstand van forenzen en vrijwilligerswerk.

Artikelen

Het openingsartikel concentreert zich op het cohort voortijdig schoolverlaters uit het schooljaar 2004/05. Wat is hun onderwijspositie vijf jaar na de uitval? Wat blijkt is dat 15 procent van deze voortijdige schoolverlaters alsnog een diploma op havo-, vwo- of mbo-2-niveau heeft weten te bemachtigen, terwijl 14 procent nog niet zo'n diploma heeft, maar wel weer op school zit. Bijna zes op de tien voortijdig schoolverlaters echter, is na de uitval niet meer teruggekeerd in het onderwijs.

Zoals valt te verwachten doen voortijdig schoolverlaters het minder goed op de arbeidsmarkt dan hun leeftijdgenoten die wel over de benodigde papieren beschikken. Dat is de belangrijkste conclusie van het tweede artikel. Ruim de helft van de voortijdig schoolverlaters uit 2004/05 had in 2005 een baan, tegenover 80 procent van de schoolverlaters met een startkwalificatie. Vier jaar later was dit respectievelijk 72 en 92 procent. Ook hadden voortijdig schoolverlaters vaker een lager betaalde baan.

Uit onderzoek is bekend dat voortijdig schoolverlaten en het op jonge leeftijd in aanraking komen met justitie sterk met elkaar samenhangen. In de derde bijdrage is met behulp van logistische regressieanalyse onderzocht wat de relatie is tussen beide vormen van risicovol gedrag bij jongeren en de sociale binding met school. Naar voren komt dat vooral het achterblijven van de schoolprestaties een belangrijk signaal vormt voor mogelijk risicogedrag.

De cijfers over de zogenoemde 'flexibele schil' van het CBS en het UWV lopen sterk uiteen. Zo bedraagt het aandeel flexibele arbeid op basis van CBS-gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking 17 procent. Volgens de UWV-cijfers op basis van de polisgegevens is dit aandeel maar liefst twee keer zo hoog, namelijk 34 procent. Uit de vierde bijdrage blijkt dat dit onderscheid vooral is te verklaren door definitieverschillen. Daarnaast spelen ook de gebruikte bronnen een rol.

Het vijfde artikel heeft de woon-werkafstand bij forenzen tot onderwerp. Ongeveer drie op de vijf werknemers werken in een andere gemeente dan waar ze wonen. Inwoners van Flevoland spannen wat dat betreft de kroon. Het woon-werktraject Almere-Amsterdam (21 kilometer) telt zelfs de meeste forenzen van Nederland. De woon-werkafstand wordt door verschillende factoren bepaald, zoals het opleidingsniveau, de woonprovincie en het verschil in woonlasten tussen de woon- en werkgemeente.

In Nederland ontvangen ruim 1 miljoen mensen een werkloosheids-, bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. De zesde bijdrage analyseert de huishoudsituatie van deze personen. Bij welke huishoudens komen de verschillende uitkeringen het vaakst voor? Werden door de economische crisis bepaalde groepen huishoudens harder getroffen dan andere? Ook wordt ingegaan op de verschillen in dit verband tussen autochtonen en (niet-)westerse allochtonen.

Daarnaast bevat deze Sociaaleconomische trends een studie over vrijwilligerswerk. In 2009 was vrijwilligerswerk verantwoordelijk voor bijna 5 procent van het totale arbeidsvolume. Hoewel niet-werkenden maar iets vaker vrijwilligerswerk doen dan werkenden, besteden zij er wel gemiddeld bijna twee keer zoveel tijd aan. Het slotartikel presenteert de nieuwe arbeidsrekeningcijfers over arbeidsmarktdynamiek. In deze 'continue' dynamiekcijfers worden alle stromen in en uit de werkgelegenheid geteld die binnen een kalenderjaar plaatsvinden. Daarmee onderscheiden ze zich van andere cijfers over arbeidsmarktdynamiek (op basis van de EBB en het SSB) die het CBS publiceert.

We wensen u veel leesplezier!

De redactie

Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in onderwijs?

Frank Pijpers

De meeste jongeren in Nederland hebben succes op school en behalen een startkwalificatie. Een kleine minderheid van de jongeren verlaat echter het onderwijs voortijdig zonder zo'n kwalificatie voor de arbeidsmarkt. Bijna 30 procent van de voortijdig schoolverlaters keert in de jaren daarna weer terug in het onderwijs. Een deel van hen slaagt er in alsnog een startkwalificatie te bemachtigen.

1. Inleiding

Nederland is in hoge mate een kenniseconomie en dat betekent dat het zeer belangrijk is voor jongeren om een startkwalificatie te hebben, ofwel een diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo-2-niveau. Regeringsbeleid is er dan ook op gericht dat (voortijdige) schooluitval voorkómen moet worden. De doelstelling in het regeerakkoord 2010 is om het aantal leerlingen van 22 jaar of jonger dat jaarlijks voortijdig de school verlaat, terug te dringen tot onder de 25 duizend in het jaar 2016. In 2008/09 verlieten nog 43 280 leerlingen voortijdig het onderwijs.

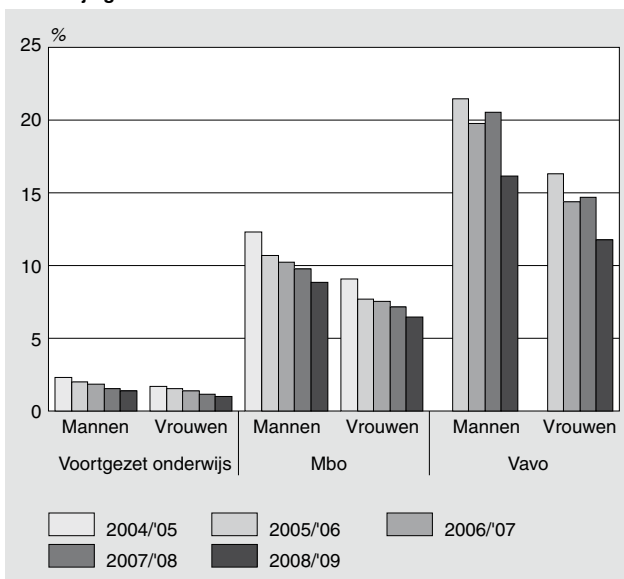
In de afgelopen jaren is het aandeel voortijdige schoolverlaters (vsv) gestaag gedaald van 4,5 procent in 2004/05 naar 3,3 procent in 2008/09 (CBS 2010). Voortijdige schooluitval is bij mannen door de jaren heen wel hoger gebleven dan bij vrouwen. De meeste uitval in aantallen gebeurt vanuit het mbo. Het aandeel voortijdige schoolverlaters vanuit het vavo is weliswaar hoger, maar dit betreft slechts kleine aantallen leerlingen. Verder verlaten niet-westerse alloch-

tonen vaker het onderwijs zonder startkwalificatie dan autochtonen. In een eerder artikel heeft Pijpers al aandacht besteed aan de invloed van achtergrondkenmerken van leerlingen op het risico van voortijdige schooluitval (Pijpers, 2010). Hieruit blijkt dat het vaak een heel complex patroon van samenlopende omstandigheden is, dat tot voortijdige schooluitval leidt. Deze uitval zelf is echter slechts een momentopname van de levensloop van deze leerlingen. Een vervolgvraag is wat deze leerlingen in de jaren volgend op de uitval gaan doen. Een deel zal actief zijn op de arbeidsmarkt; zie hiervoor het artikel in deze editie 'Voortijdig schoolverlaters: een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt'. Een ander deel keert weer terug in het onderwijs en haalt mogelijk alsnog een startkwalificatie.

Dit artikel concentreert zich op het cohort vsv'ers uit schooljaar 2004/05. Dit cohort kan namelijk het langst gevolgd worden in het onderwijs. Voor dit startjaar zijn, wegens te geringe vulling van de onderwijsnummerbestanden volwasseneneducatie, nog geen vsv'ers vanuit vavo berekend. Bij herintreden in onderwijs wordt vavo wel meegeteld. Tussen de verschillende cohorten van vsv'ers van de meer recente schooljaren, is er weinig verschil te zien in de aandelen van herintreden. Dit betekent dat de resultaten voor het langst gevolgde cohort waarschijnlijk representatief zijn voor ook de meer recente cohorten.

Dit artikel bespreekt eerst de achtergrond- en huishoudkenmerken van de vsv'ers uit schooljaar 2004/05 die alsnog een startkwalificatie hebben gehaald. Daarna komen de vsv'ers aan bod die nog geen startkwalificatie hebben, maar wel weer terug zijn in het onderwijs; zij zijn op dat moment geen vsv'ers meer maar kunnen dat opnieuw worden als ze er ook na herintreden niet in slagen een startkwalificatie te behalen en weer het onderwijs verlaten. Tenslotte is er een korte beschrijving van degenen uit hetzelfde cohort die helemaal niet meer zijn teruggekeerd in het onderwijs.

1. Voortijdig schoolverlaters

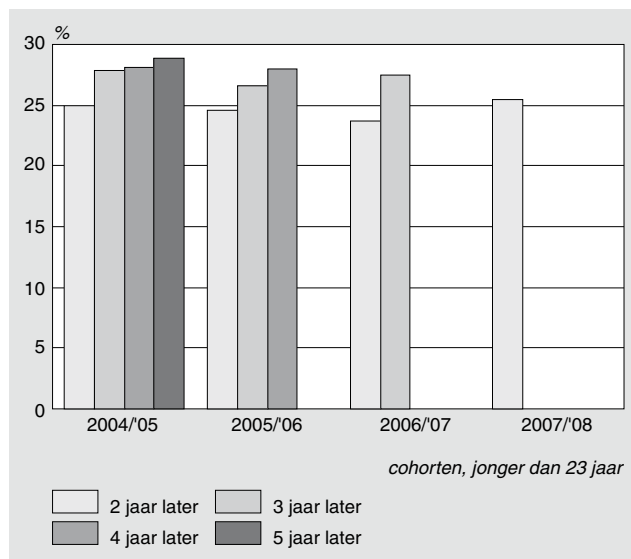

2. Kenmerken van herintredende vsv'ers

Het aandeel vsv'ers dat in de schooljaren volgend op de uitval alsnog een startkwalificatie heeft behaald, of daar nog niet in is geslaagd maar wel ingeschreven staat in onderwijs, ligt tussen de 25 en 30 procent.

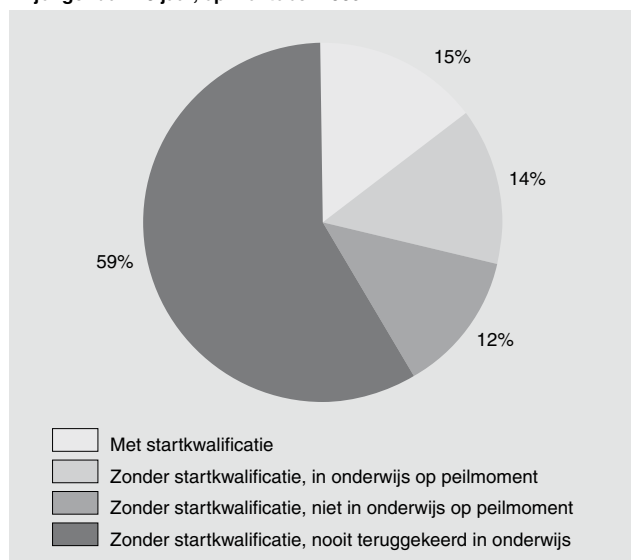
De voortijdig schoolverlaters uit schooljaar 2004/05 kunnen worden ingedeeld in 4 groepen op basis van hun onderwijspositie op 1 oktober van 2009 (vijf jaar later). Van deze jongeren heeft 15 procent op dat moment alsnog een startkwalificatie behaald, en 14 procent heeft dat nog niet maar is wel onderwijs aan het volgen. Gezamenlijk is dus bijna 30 procent uit dit cohort niet meer vsv'er op peildatum

2. Voortijdig schoolverlaters die weer onderwijs volgen of met startkwalificatie

1 oktober 2009. Ongeveer 12 procent is opnieuw vsv'er omdat ze wel onderwijs hebben gevolgd tussen 2005 en 2009, maar er niet in zijn geslaagd om een startkwalificatie te behalen. Ongeveer 59 procent is na schoolverlaten in 2004/05 niet teruggekeerd in het onderwijs. Wel moet aangetekend worden dat alleen die startkwalificaties bekend zijn, die zijn behaald in het bekostigd onderwijs. Een deel van de leerlingen die in de registraties geen startkwalificatie lijken te hebben, kan die buiten het bekostigd onderwijs hebben behaald ¹⁾.

3. Onderwijspositie van voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05 jonger dan 23 jaar, op 1 oktober 2009

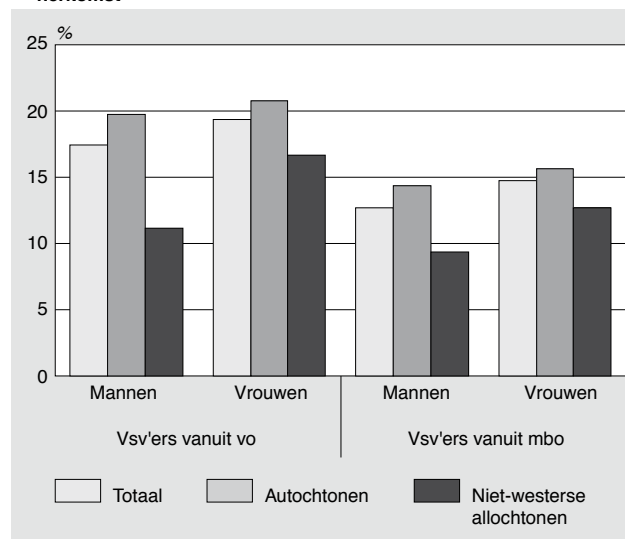

Voormalig vsv'ers met startkwalificatie

Op 1 oktober 2009 hebben ruim 8 duizend van de 55 duizend vsv'ers uit 2004/05 alsnog een startkwalificatie behaald. Dat komt neer op 15 procent. Er zijn echter wel duidelijke verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen, en tussen vsv'ers vanuit het vo en vsv'ers

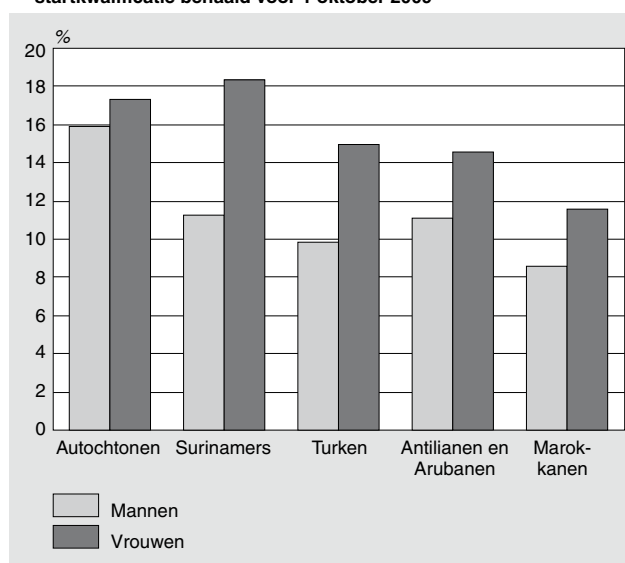
vanuit het mbo. Van de autochtone vsv'ers vanuit het vo haalde 20 procent alsnog een startkwalificatie voor 1 oktober 2009. Voor de autochtone vsv'ers vanuit het mbo lag dat aandeel op 15 procent, zowel bij mannen als bij vrouwen. Van de niet-westers allochtone mannen die vsv'er waren in 2004/05, haalde slechts ongeveer 10 procent alsnog een startkwalificatie, zowel bij uitval uit het vo als uit het mbo. Bij niet-westers allochtone vrouwen was dit aandeel ongeveer 13 procent als ze uitvielen vanuit het mbo, en ongeveer 17 procent vanuit het vo.

4. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05, jonger dan 23 jaar, met startkwalificatie behaald voor 1 oktober 2009, naar onderwijs-herkomst

Vrouwelijke vsv'ers met Surinaamse herkomst waren het meest succesvol in het alsnog halen van een startkwalificatie, met een aandeel van net boven de 18 procent. Het aandeel dat een startkwalificatie haalde, was het laagst (8 procent) onder mannelijke vsv'ers van Marokkaanse afkomst.

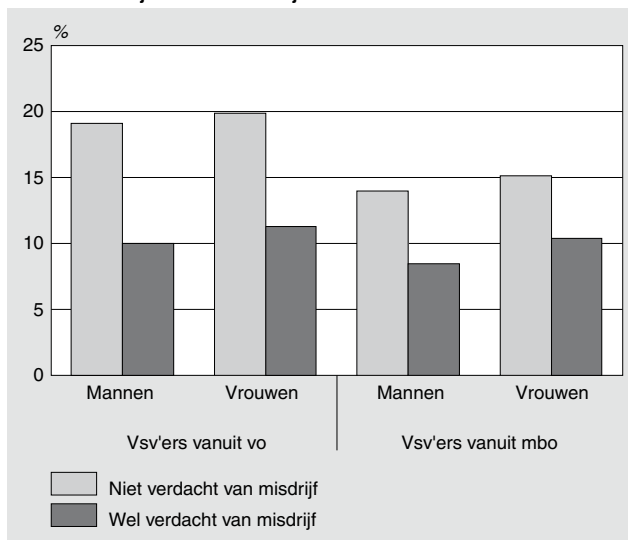
5. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05, jonger dan 23 jaar, met startkwalificatie behaald voor 1 oktober 2009

Voormalig vsv'ers met startkwalificatie naar geslacht en verdachte zijn van een misdrijf

Van de vsv'ers uit het schooljaar 2004/'05 is zo'n 22 procent van de mannen verdachte geweest van een misdrijf in dat jaar of in de twee jaren daarvoor, waarbij er een proces verbaal is opgemaakt. Onder de vrouwelijke vsv'ers is dit veel minder: 7 procent. Verdachte zijn (geweest) blijkt nog lang nawerking te hebben in het behalen van een startkwalificatie. Onder zowel mannelijke als vrouwelijke vsv'ers haalde slechts een op de tien alsnog een startkwalificatie als ze verdachte zijn geweest van een misdrijf. Dat is veel minder dan bij de voormalig vsv'ers die niet verdachte zijn geweest van een misdrijf. Vooral bij de voortijdige schooluitval vanuit het vo is het verschil groot. Van de voormalig vsv'ers vanuit het vo die niet verdachte zijn geweest, heeft namelijk ongeveer een op de vijf alsnog een startkwalificatie gehaald.

6. Voortijdig schoolverlaters (cohort 2004/'05, jonger dan 23 jaar), met startkwalificatie behaald voor 1 oktober 2009, naar geslacht en verdachte zijn van een misdrijf

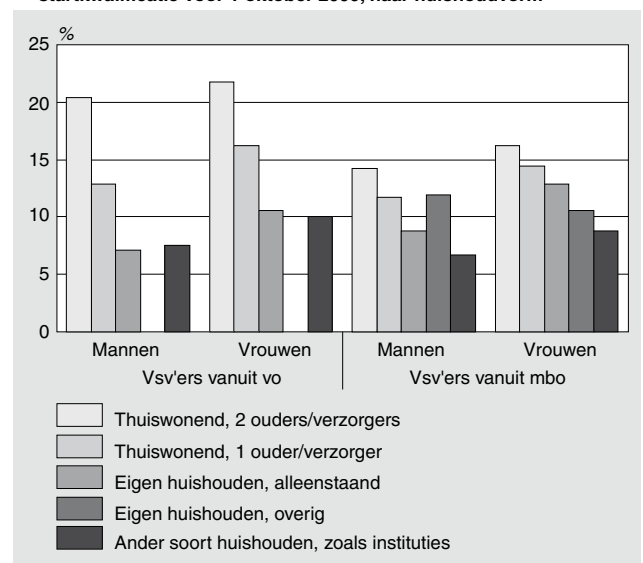

Voormalig vsv'ers met startkwalificatie naar geslacht en huishoudvorm

De huishoudvorm waarin vsv'ers leven heeft ook een invloed op het herintreden in onderwijs en het behalen van een startkwalificatie. Van de vsv'ers uit het voortgezet onderwijs leeft ongeveer 65 procent thuis bij twee ouders of verzorgers, ongeveer 27 procent in een éénuouderhuishouden, en net onder de 3 procent is alleenstaand. Het aandeel van vsv'ers vanuit vo dat samenwoont of zelf kinderen heeft is minder dan 1 procent. De overige 4 tot 5 procent woont in huishoudvormen zoals instituties. Er is hierbij geen verschil tussen mannen en vrouwen. De vsv'ers uit het mbo zijn gemiddeld wat ouder dan uit het voortgezet onderwijs, en wonen minder vaak nog thuis bij de ouders. Van de mannelijke vsv'ers uit het mbo woont ruim 61 procent in een twee-oudergezin, bij de vrouwen is dat 56 procent. Het aandeel dat in een eenoudergezin woont is voor beide geslachten ongeveer 21 procent, en ongeveer 10 procent is alleenstaand. Het aandeel van de vsv'ers uit mbo dat samenwoont of zelf kinderen heeft is bij mannen net onder de 2 procent en bij vrouwen ruim 6 procent. Ongeveer 6 procent woont in een andere huishoudvorm.

Voor zowel mannen als vrouwen is het aandeel dat alsnog een startkwalificatie haalde het hoogst wanneer ze op het moment van uitval nog thuis in een twee-oudergezin woonden. Zo gold dit voor meer dan een vijfde van de vsv'ers uit het voortgezet onderwijs die nog bij beide ouders thuis woonden. Bij de vsv'ers uit een eenoudergezin lag dit aandeel voor het voortgezet onderwijs op ongeveer 15 procent. Ook bij de uitvallers vanuit het mbo geldt dit verschil, maar is daar wel kleiner. Verder blijkt dat dit effect van het huishouden groter is bij mannen dan bij vrouwen. Onder vsv'ers die alleenstaand een eigen huishouden voeren is het aandeel dat alsnog een startkwalificatie haalde nog weer kleiner. Onder de vsv'ers die samenwonen of zelf kinderen hebben is het aandeel dat alsnog een startkwalificatie haalde ongeveer 10 procent.

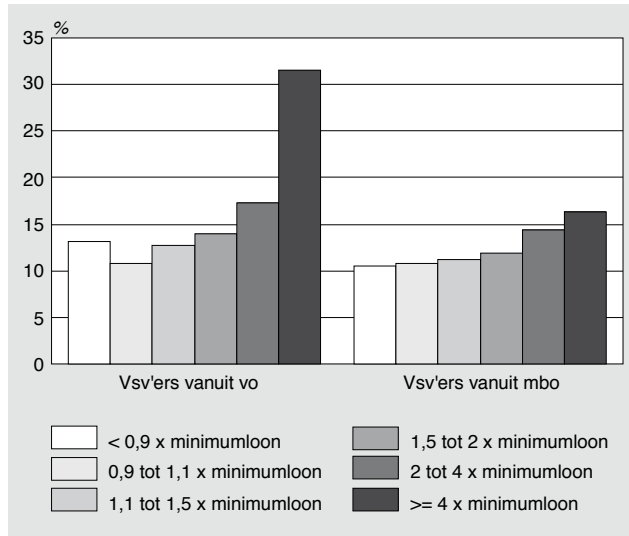
7. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/'05, jonger dan 23 jaar, met startkwalificatie voor 1 oktober 2009, naar huishoudvorm

Voormalig vsv'ers met startkwalificatie naar huishoudinkomsten

Het aandeel vsv'ers dat alsnog een startkwalificatie haalt, stijgt een klein beetje bij stijgende inkomsten van het huishouden. Voor de groep vsv'ers in een huishouden met huishoudinkomsten rond het minimumloon was dit aandeel ongeveer 11 procent voor zowel vo- als mbo-leerlingen. Wanneer de huishoudinkomsten 2 tot 4 keer het minimumloon zijn, is het aandeel van de vsv'ers dat een startkwalificatie heeft gehaald 14 procent voor degenen die uitvielen vanuit het mbo, en 17 procent voor degenen die uitvielen vanuit het vo. Alleen voor vsv'ers afkomstig uit het vo in de hoogste inkomstengroep (huishoudinkomsten meer dan 4 keer het minimumloon), lag het aandeel flink hoger, ruim 31 procent van deze vsv'ers haalde alsnog een startkwalificatie. Wellicht ondervinden leerlingen in het bijzonder in deze hoogste inkomstengroep van huis uit meer steun of zelfs druk om alsnog een startkwalificatie te behalen, wat waarschijnlijk meer effectief is voor de vo-leerlingen dan voor de mbo-leerlingen, omdat ze jonger zijn en veel vaker nog bij de ouder(s) thuis wonen.

8. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05, jonger dan 23 jaar, met startkwalificatie behaald voor 1 oktober 2009, naar huishoudinkomsten

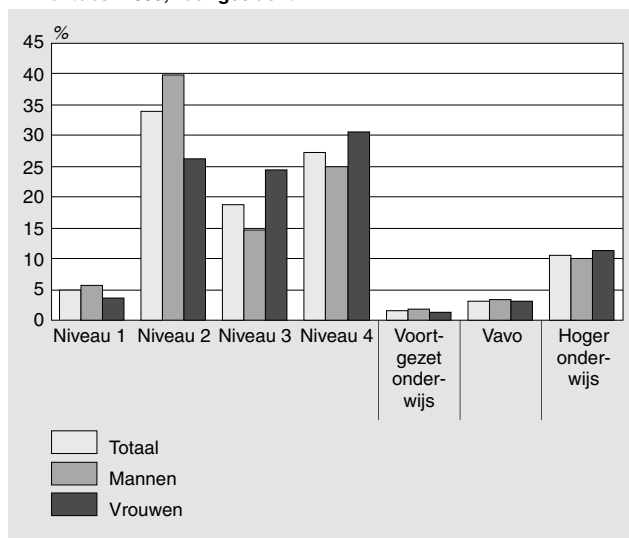

Voormalig vsv'ers weer in onderwijs

Op 1 oktober 2009 nam 14 procent van de 55 duizend vsv'ers uit 2004/05 weer deel aan het onderwijs. Het gaat hier om ruim 7,5 duizend leerlingen, die op dat moment (volgens de registratie) nog geen startkwalificatie hebben behaald. De meeste van deze herintredende vsv'ers uit 2004/05 volgen onderwijs op mbo 2 niveau in 2009 (34 procent). Gevolgd door mbo-niveau's 3 en 4 (19 en 27 procent) en het hoger onderwijs (10 procent). Dat laatste is opmerkelijk, want in principe is voor het hoger onderwijs een startkwalificatie nodig. Waarschijnlijk hebben zij dat buiten het bekostigd onderwijs behaald, waardoor het niet terug te vinden is in de registraties waarop de CBS-cijfers zijn gebaseerd. Voor mbo-3 of mbo-4 is geen startkwalificatie nodig maar wel een diploma vmbo-t, vmbo-g of vmbo-k.

Mannen en vrouwen verschillen weinig wat betreft terugkeer in het voortgezet onderwijs, mbo-niveau 1, vavo, en

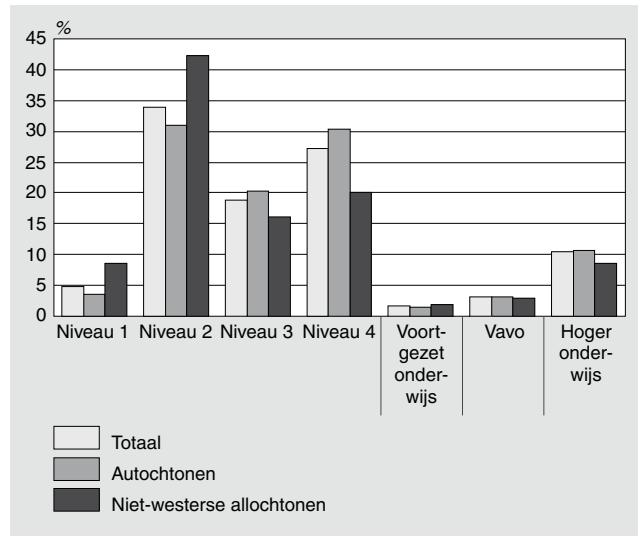
9. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05, jonger dan 23 jaar, die weer onderwijs volgen, maar nog geen startkwalificatie hebben op 1 oktober 2009, naar geslacht

hoger onderwijs. Bij de andere onderwijssoorten is het verschil wel groter. Van de mannelijke voormalig vsv'ers in onderwijs volgde 40 procent op 1 oktober 2009 een opleiding op mbo-2 niveau terwijl dat voor vrouwen maar 26 procent is. Daarnaast was het aandeel vrouwen dat een opleiding op mbo-3 of mbo-4 niveau volgt duidelijk groter dan het aandeel mannen.

Niet-westers allochtone herintredende vsv'ers volgden wat meer opleidingen op mbo-1 en mbo-2 niveau dan de autochtonen, terwijl autochtonen wat meer op mbo-3 en mbo-4 niveau zijn teruggekeerd.

10. Voortijdig schoolverlaters, cohort 2004/05, jonger dan 23 jaar, die weer onderwijs volgen, maar nog geen startkwalificatie hebben op 1 oktober 2009, naar herkomst

Vsv'ers die niet teruggekeerd zijn in het onderwijs

Uit het cohort van voortijdig schoolverlaters van 2004/05 kwam de meerderheid, 59 procent, helemaal niet meer terug in het onderwijs in de periode tot 1 oktober 2009. Het gaat hier om ongeveer 32 duizend personen. Vooral het aandeel autochtone vsv'ers dat helemaal niet meer deel heeft genomen aan onderwijs is hoog, 60 procent. Van de Surinaamse vsv'ers keerde de helft niet weer terug, en van de vsv'ers met herkomst uit de Nederlandse Antillen en Aruba keerde 47 procent niet meer terug in onderwijs.

Verder blijkt dat het aandeel vsv'ers die niet herintreden met 64 procent het hoogst is onder mannen uit huishoudens met inkomsten minder dan 0,9 keer het minimumloon. Het laagst, 55 procent, is dit aandeel onder vrouwen uit huishoudens met inkomsten 1,1 tot 1,5 keer het minimumloon.

Technische toelichting

Voortijdig schoolverlaters zijn leerlingen die het bekostigd onderwijs verlaten zonder dat zij een startkwalificatie hebben behaald. Een leerling heeft een startkwalificatie met ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding, of een basisberoepsopleiding (mbo-niveau 2). Deze startkwalificatie kan in het verleden zijn behaald.

De resultaten in dit artikel gaan over de 'nieuwe aanwas' van voortijdig schoolverlaters. Het gaat hierbij om de voortijdig schoolverlaters van 12 tot 23 jaar die staan ingeschreven in de Gemeentelijke Basisadministratie. De uitkomsten hebben niet het doel het totaal aantal voortijdig schoolverlaters in Nederland weer te geven. Cijfers daarover zijn afkomstig van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Pijpers, F. (2010). Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten? Een multivariate analyse. *Sociaaleconomische trends*, 4/2010: 57-64.

StatLine-tabellen 'Voortgezet onderwijs; deelname leerlingen naar onderwijssoort', 'Middelbaar beroepsonderwijs; deelnemers naar opleidingsrichting', 'Voortijdig schoolverlaters; studierugkeer, leerlingkenmerken' en 'Voortijdig schoolverlaters; studierugkeer, huishoudenkenmerken'.

Noot in de tekst

- 1) Het niet-bekostigd onderwijs wordt veelal betaald door particulieren (de onderwijsvolgenden), maar kan ook geheel of gedeeltelijk gefinancierd worden door bedrijven of door andere ministeries dan Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Voortijdig schoolverlaters: een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt

Harry Bierings en Robert de Vries

Direct nadat zij school hadden verlaten, maar ook nog vier jaar daarna, hebben voortijdig schoolverlaters naar verhouding vaak geen baan. Als zij wel aan het werk zijn, gaat het dikwijls om een lager betaalde baan. Voor vrouwen geldt dit in nog sterkere mate dan voor mannen. Na verloop van tijd halen voortijdig schoolverlaters hun achterstand in werk en loon enigszins in, maar de verschillen met degenen die wel over een startkwalificatie beschikken, blijven groot. Het voortijdig afbreken van een mbo-opleiding is in dit perspectief minder nadelig als wanneer het een havo-, vwo- of vmbo-opleiding betreft. Voortijdig schoolverlaters die direct na schoolverlaten aan het werk waren, hadden meestal ook later een baan. Ook voor hen is dus een goede start op de arbeidsmarkt belangrijk voor het verdere verloop van de carrière.

1. Inleiding

Sinds 2001 werkt Nederland aan het terugdringen van het aantal voortijdig schoolverlaters waarbij de overheid, gemeente, onderwijsinstellingen en jeugdzorg op regionaal niveau samenwerken (Dekkers, 2003). Voortijdig schoolverlaters hebben het onderwijs verlaten zonder een startkwalificatie (minimaal een havo-, vwo- of mbo-diploma op niveau 2). Een startkwalificatie zou de sleutel zijn tot een (goede) baan en voldoende loon. Voortijdig schoolverlaters zouden over te weinig kwalificaties beschikken om een goede intrede te kunnen maken op de arbeidsmarkt en onvoldoende basis hebben gekregen om zich gedurende de loopbaan verder te ontwikkelen (Beckers & Traag, 2005a, 2005b; De Vries, Wolbers, & Velden, 2003).

Dit artikel brengt in termen van werk en inkomen de situatie van voortijdig schoolverlaters van 15 tot 23 jaar tot drie à vier jaar na schoolverlaten in kaart. Daarbij gaat het om het wel of niet hebben van een (betaalde) baan en de plaats op de loonladder.

2. Afbakening

Voortijdig schoolverlaters zijn in deze studie de leerlingen van 15 tot 23 jaar uit het voortgezet onderwijs (vo) en

middelbaar onderwijs (mbo), die in het schooljaar 2004/05 het onderwijs uiterlijk 1 oktober 2005 zonder startkwalificatie hebben verlaten. Deze groep wordt één tot uiterlijk vier jaar na schoolverlaten gevolgd, dat wil zeggen tot en met oktober 2008. Voor ieder jaar na schoolverlaten zijn zij vergeleken met schoolverlaters die in 2004/05 het onderwijs wel met een startkwalificatie verlieten. Daarbij gaat het om verschillen in het wel of niet hebben van een (betaalde) baan en in de plek op de loonladder.

Voor ieder jaar dat is vergeleken zijn uitsluitend die schoolverlaters geselecteerd die niet weer zijn teruggekeerd naar het onderwijs. Zo zijn van de 99 duizend schoolverlaters uit 2004/05 er 77 duizend over in 2006, 70 duizend in 2007 en 66 duizend in 2008. Kortom, de arbeidspositie in 2006 van 41 duizend voortijdig schoolverlaters zal worden vergeleken met de 37 duizend schoolverlaters met een startkwalificatie, enzovoort voor de daarop volgende jaren. ¹⁾

Ook het artikel 'Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in het onderwijs?' in deze editie van de Sociaaleconomische trends is gebaseerd op de groep leerlingen die in 2004/05 voortijdig het onderwijs heeft verlaten. Het enige verschil is dat bij de analyse naar terugkeer in het onderwijs ook de leerlingen jonger dan 15 jaar zijn meegenomen.

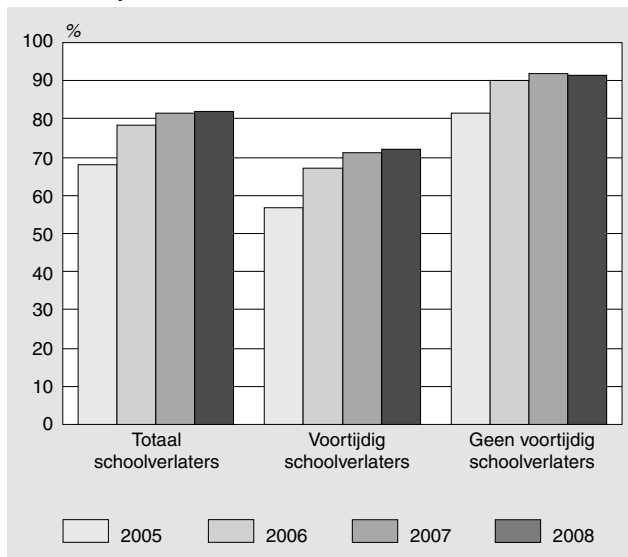
3. Arbeidspositie tot vier jaar na schoolverlaten

Ruim de helft van de voortijdig schoolverlaters uit 2004/05 had in 2005 een baan. Dat is veel minder dan bij de schoolverlaters met een startkwalificatie, van wie in het eerste jaar na schoolverlaten (2005) iets meer dan 80 procent een baan had. Na verloop van tijd hebben voortijdig schoolverlaters een deel van hun achterstandspositie geleidelijk aan goedge maakt, maar uiteindelijk blijft het verschil groot. Op 1 oktober 2008, in het vierde jaar na schoolverlaten, had 72 procent van de voortijdig schoolverlaters een baan tegenover 92 procent van de niet-voortijdig schoolverlaters. Voor beide groepen nam het aandeel met een baan jaarlijks toe. Anders als bij de voortijdig schoolverlaters realiseerden niet-voortijdig schoolverlaters het belangrijkste gedeelte van de stijging al in 2006, het tweede jaar na schoolverlaten. Bij voortijdig schoolverlaters steeg het aandeel met een baan vanaf 2006 nog langer door. In het vierde jaar na schoolverlaten lijkt het aandeel met een baan zich bij zowel schoolverlaters met als zonder startkwalificatie te stabiliseren.

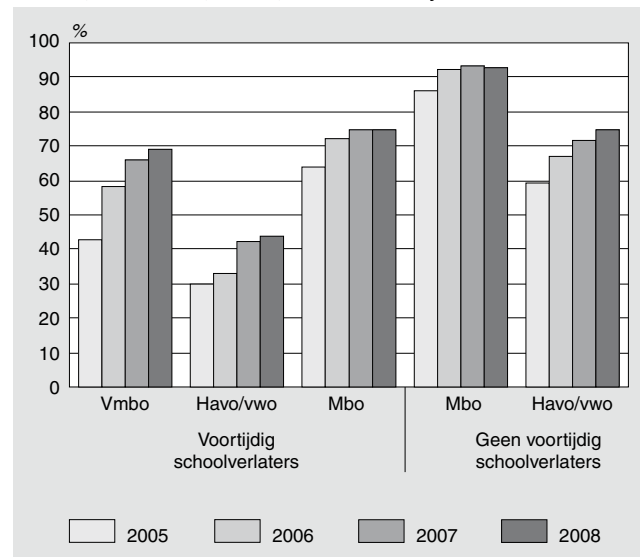
Staat 1
Schoolverlaters (15 tot 23 jaar) 2004/05, niet teruggekeerd in onderwijs, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten, 1 oktober

	2005	2006	2007	2008
	x 1 000			
Totaal	99	77	70	66
Voortijdig schoolverlaters	53	39	35	33
Niet-voortijdig schoolverlaters	46	37	34	33

1. Schoolverlaters 2004/05 met een baan, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

2. Schoolverlaters 2004/05 met een baan naar beëindigde onderwijssoort, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

Onder de voortijdig schoolverlaters hadden degenen die op het mbo zaten de grootste kans op een baan, gevolgd door de vmbo'ers en daarna de leerlingen die op de havo of het vwo zaten. Het afbreken van een beroepsgerichte opleiding biedt blijkbaar een beter perspectief op een baan dan wanneer een algemeen georiënteerde opleiding wordt afgebroken. Het afronden van een mbo- of havo/vwo-opleiding vergroot de kans op een baan echter behoorlijk. Voor jongeren met een afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 was het aandeel met een baan ongeveer 20 procentpunten hoger dan voor degene die het mbo voortijdig verlieten. Bij havo/vwo was het verschil zelfs ongeveer 30 procentpunten. Met een mbo-opleiding op minimaal niveau 2 op zak was men het meest zeker van een baan (ongeveer 90 procent).²⁾

De grootste verbetering van de arbeidspositie realiseerden de voortijdig schoolverlaters uit het vmbo. In het eerste jaar na schoolverlaten, in 2005, had 43 procent een baan, in het vierde jaar was dit opgelopen tot 69 procent. Andere voor-

tijdig schoolverlaters bleven duidelijk achter op deze ontwikkeling. Mbo'ers zonder startkwalificatie hadden wel vaker werk bij hun intrede op de arbeidsmarkt in 2005 dan vmbo'ers. Daarna neemt bij hen het aandeel met een baan echter minder toe dan die van vmbo'ers. Bij jongeren die een havo/vwo opleiding hadden afgebroken liep het aandeel met een baan op van 30 procent in 2005 tot 44 procent in 2008.³⁾

Als onder de schoolverlaters het aandeel met een baan stijgt, betekent dit dat gemiddeld meer schoolverlaters een baan vonden. Op individueel niveau kan de situatie er echter heel anders uit zien. Om een baan te kunnen behouden, blijkt een goede start op de arbeidsmarkt cruciaal te zijn. Van de voortijdig schoolverlaters die in 2005 een baan hadden, had 86 procent in het vierde jaar na schoolverlaten ook nog een baan. Voor schoolverlaters met een startkwalificatie was dit aandeel hoger, namelijk 94 procent. De baan-zekerheid van degenen met een afgebroken of voltooide mbo-opleiding was vergelijkbaar: 86 procent en 95 procent

Staat 2
Wisselingen in arbeidspositie van schoolverlaters in het eerste en vierde jaar na schoolverlaten, naar onderwijssoort, 1 oktober

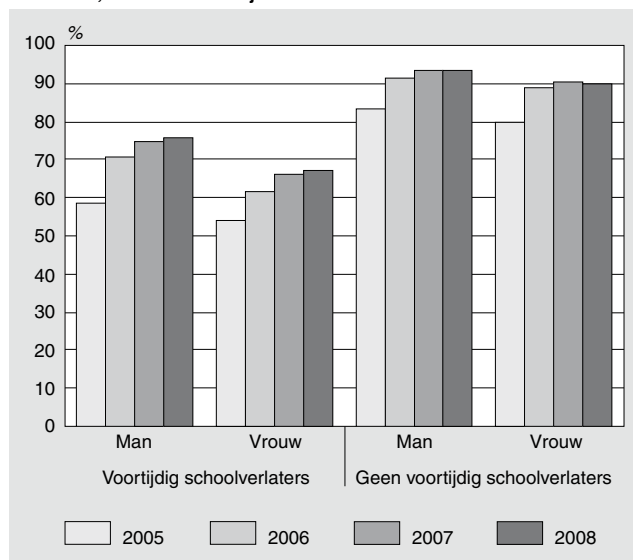
	Totaal	Baan in 2008	Geen baan in 2008
	%		
Baan in 2005			
Voortijdig schoolverlaters	100	86	14
vmbo	100	85	15
havo/vwo	100	82	18
mbo	100	86	14
Geen voortijdig schoolverlaters	100	94	6
havo/vwo	100	85	15
mbo	100	95	5
Geen baan in 2005			
Voortijdig schoolverlaters	100	51	49
vmbo	100	55	45
havo/vwo	100	26	74
mbo	100	54	46
Geen voortijdig schoolverlaters	100	75	25
havo/vwo	100	56	44
mbo	100	79	21

had in het vierde jaar na schoolverlaten een baan. Begint de start op de arbeidsmarkt echter zonder baan dan is het perspectief op een toekomstige baan ook slechter, en voor voortijdig schoolverlaters zelfs aanzienlijk slechter. Van de voortijdig schoolverlaters zonder baan in het eerste jaar na schoolverlaten, was de helft in het vierde jaar na schoolverlaten nog steeds zonder baan. Voor schoolverlaters die een havo/vwo-opleiding afbraken was dat zelfs voor driekwart het geval. Voor schoolverlaters die door een mbo diploma een startkwalificatie behaalden, ziet de situatie er in het vierde jaar na schoolverlaten beduidend beter uit: driekwart die eerst geen baan hadden, vond alsnog een baan. Van de schoolverlaters met een startkwalificatie door een havo- of vwo-diploma had echter slechts ruim de helft alsnog een baan in het vierde jaar na schoolverlaten, net zo veel als onder voortijdig schoolverlaters uit het vmbo.

Voor vrouwen is een startkwalificatie belangrijker voor de kans op een baan dan voor mannen. Het aandeel met een baan is hoger onder de mannelijke voortijdig schoolverlaters uit 2004/'05 dan bij vrouwen. Bij schoolverlaters met een startkwalificatie verschilt dit nagenoeg niet. Van de vrouwen met een startkwalificatie had in het vierde jaar na schoolverlaten 90 procent een baan tegenover 67 procent zonder startkwalificatie. Dat is een verschil van 23 procentpunten. Bij mannen was dit verschil 18 procentpunten. Wellicht dat bij vrouwen zonder startkwalificatie meer meespeelt dat de zorg voor het huishouden belangrijker is geworden dan het hebben van een baan.

Onder voortijdig schoolverlaters hadden mannen met een baan minder vaak dan vrouwen een kleine baan van minder dan 12 uur per week. Ook hier was voor jongeren die het onderwijs met een startkwalificatie verlieten het verschil tussen mannen en vrouwen minder groot.

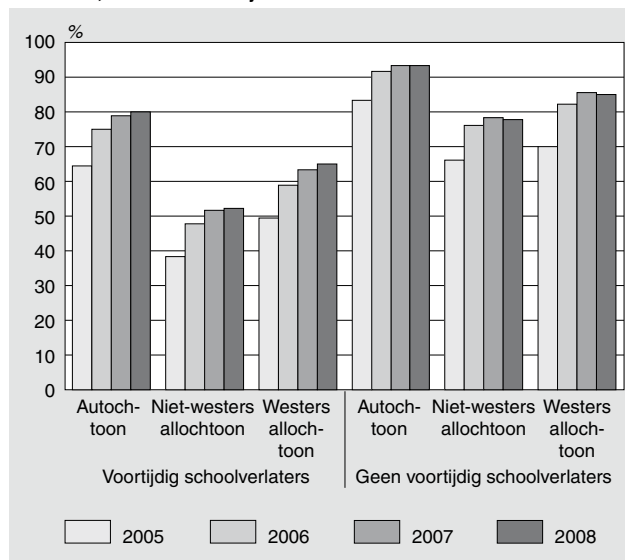
3. Schoolverlaters 2004/'05 met een baan naar geslacht, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

Voortijdig schoolverlaten treft niet-westerse allochtonen harder dan autochtonen als het gaat om de kans op een baan. Bijna 80 procent van de niet-westerse allochtonen met een startkwalificatie had in het vierde jaar na schoolverlaten een baan tegenover iets meer dan de helft zonder een

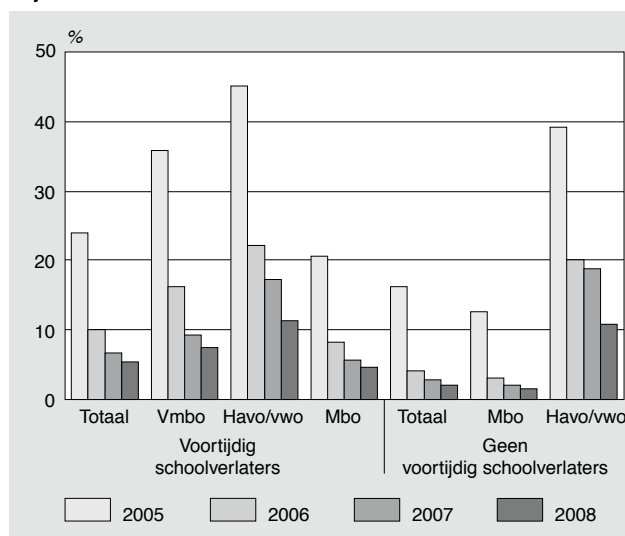
dergelijke kwalificatie. Dat is een verschil van 25 procentpunten. Bij autochtonen is dit verschil veel kleiner (13 procentpunten). Van de voortijdig schoolverlaters hadden vooral Marokkanen en overige niet-westers allochtonen vaak geen baan in het vierde jaar na schoolverlaten. Van de laatste groep had slechts 39 procent toen een baan. In deze groep gaat het vooral om voortijdig schoolverlaters met herkomstland Angola, Somalië, Sierra Leone, Afghanistan en Irak.

4. Schoolverlaters 2004/'05 met een baan naar herkomst, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

Niet alle banen betekenen een volledige dagtaak. Veel schoolverlaters hadden in ieder geval aanvankelijk na schoolverlaten een kleine baan (gemiddeld minder dan twaalf uur per week). Voor voortijdig schoolverlaters gold dit in meerdere mate dan voor schoolverlaters met een startkwalificatie. Ongeveer een kwart van degenen met werk had in het eerste jaar na schoolverlaten in 2005, een kleine baan. Onder degenen die havo/vwo voortijdig beëindigden

5. Schoolverlaters 2004/'05 met een baan van minder dan 12 uur per week naar onderwijssoort, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

was dit zelfs 45 procent. Onder schoolverlaters met een startkwalificatie had 16 procent aanvankelijk een kleine baan. De havo/vwo'ers daaronder hadden weer veel vaker een kleine baan (39 procent). Mogelijk gaat het hier vaak nog om een bijbaan die schoolverlaters hadden tijdens de opleiding, die vaak nog enige tijd na schoolverlaten wordt aangehouden totdat een baan is gevonden die meer bij de opleiding aansluit.

In het vierde jaar na schoolverlaten, komt een kleine baan nog maar weinig voor; in totaal 5 procent bij voortijdig schoolverlaters en 2 procent bij schoolverlaters met een startkwalificatie. Onder havo/vwo'ers, of zij nu voortijdig school verlieten of niet, was het aandeel met een kleine baan het hoogst in het vierde jaar na schoolverlaten (11 procent). Daar staat wel tegenover dat vergeleken met de 2005 de daling van het aandeel met een kleine baan bij schoolverlaters die voortijdig havo/vwo verlieten wel het grootst was, maar liefst 36 procentpunten.

4. Loon tot vier jaar na schoolverlaten

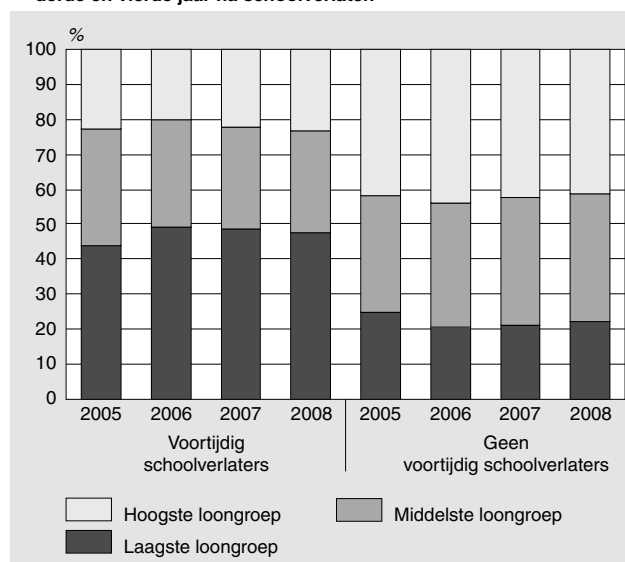
Van voortijdig schoolverlaters die een baan hebben als werknemer is de ontwikkeling van het loon na schoolverlaten in 2004/'05 gevolgd en vergeleken met het loon van schoolverlaters die met een startkwalificatie school verlieten.⁴⁾ Daarbij zijn schoolverlaters die werken als werknemer onderverdeeld in drie naar omvang gelijke groepen (loontertielen). Een derde van de schoolverlaters met het hoogste loon is ingedeeld in het hoge loontertiel, een derde in het middelste tertiel en een derde met het laagste loon in het lage tertiel. Deze drie klassen worden in dit artikel aangeduid met de laagste, middelste en hoogste loongroep.

Voortijdig schoolverlaters bevonden zich vaker dan schoolverlaters met een startkwalificatie in de laagste loongroep. In de periode na schoolverlaten varieerde het aandeel voortijdig schoolverlaters in de laagste loongroep van 44 tot 49 procent. Dat is grofweg twee keer zo veel als bij schoolverlaters met een startkwalificatie.

Het aandeel voortijdig schoolverlaters in de laagste loongroep nam na schoolverlaten licht toe: van 44 procent in het eerste jaar na schoolverlaten tot 48 procent in het vierde jaar na schoolverlaten. Dit ging vooral ten koste van de middelste loongroep. Bij schoolverlaters met een startkwalificatie deed het omgekeerde zich voor: het aandeel in de

laagste loongroep werd kleiner (van 25 naar 22 procent) en het aandeel in de middelste groter (van 33 naar 37 procent). De naar verhouding aanvankelijk slechtere situatie van voortijdig schoolverlaters na schoolverlaten verslechterde dus licht. Dit geeft aan dat banen van voortijdig schoolverlaters zowel kort na schoolverlaten als op de langere termijn vaker lager betaalde banen zijn dan van schoolverlaters die wel voldoende gediplomeerd zijn.

6. Schoolverlaters 2004/'05 naar loonklasse, in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

Havo/vwo-gediplomeerden maken grote stappen op de loonladder. Het aandeel in de laagste loongroep daalde tussen het eerste jaar en het vierde jaar na schoolverlaten van 69 naar 46 procent en het aandeel in de hoogste loongroep steeg van 10 naar 32 procent. Ook voor degenen die van havo/vwo kwamen zonder diploma daalde het aandeel in de laagste loongroep. Maar deze afname is veel minder groot, namelijk van 75 procent in het eerste jaar tot 65 procent in het vierde jaar na schoolverlaten. Voor mbo'ers die zonder startkwalificatie van school gingen, verbeterde uiteindelijk de situatie niet. Hun aandeel in de laagste loongroep nam zelfs wat toe. Dit geldt ook voor schoolverlaters die het mbo met een startkwalificatie verlieten. Daar staat echter tegenover dat zij zowel in het eerste jaar na schoolverlaten als in het vierde jaar na schoolverlaten het minst vaak in de laagste loongroep vertegenwoordigd waren.

Staat 3 Schoolverlaters 2004/'05 naar loonklasse en onderwijssoort, in het eerste en vierde jaar na schoolverlaten, 1 oktober

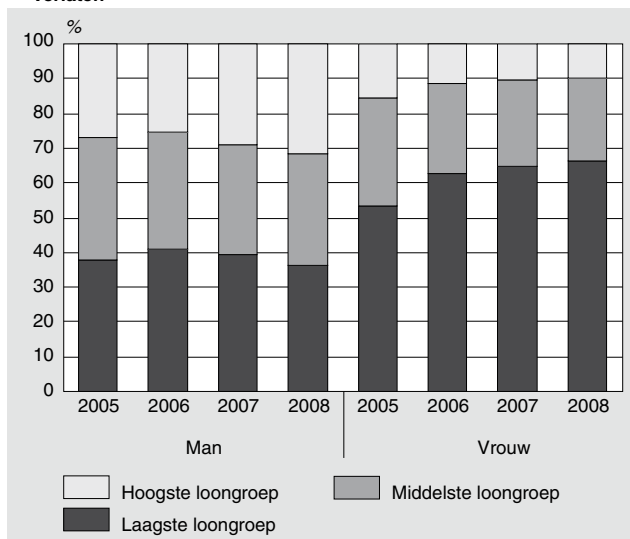
	Laagste loongroep		Middelste loongroep		Hoogste loongroep	
	2005	2008	2005	2008	2005	2008
	%					
Voortijdig schoolverlaters						
vmbo	74	71	22	18	3	11
havo/vwo	75	65	21	20	5	15
mbo	36	42	37	32	27	26
Geen voortijdig schoolverlaters						
havo/vwo	69	46	22	23	10	32
mbo	18	21	35	38	47	42

Voor het merendeel van de vmbo'ers verbeterde de situatie niet. Bijna driekwart van hen bevond zich in het eerste jaar na schoolverlaten in de laagste loongroep, in het vierde jaar was dit nog steeds meer dan 70 procent.

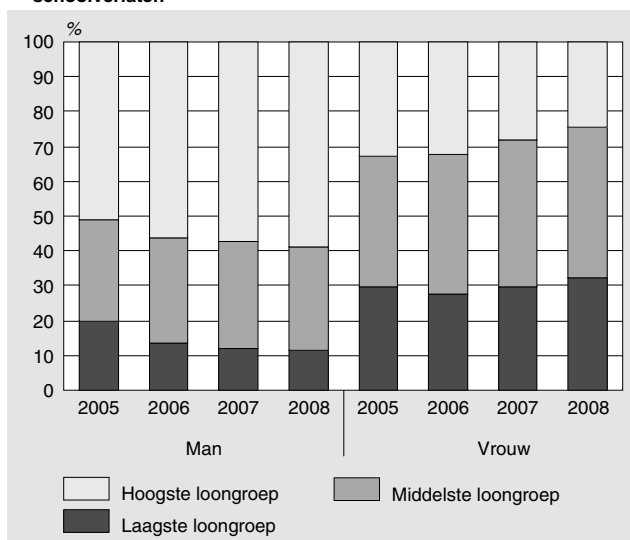
Onder voortijdig schoolverlaters waren vrouwen met een baan oververtegenwoordigd in de laagste loongroep en ondervertegenwoordigd in de hoogste loongroep. Zo lag het aandeel vrouwelijke voortijdige schoolverlaters in de laagste loongroep tussen de 53 en 66 procent gedurende de vier jaar na schoolverlaten. Bij mannen zonder startkwalificatie is dit aandeel veel lager en varieerde rond de 38 procent.

Ook bij schoolverlaters met een startkwalificatie hebben vrouwen wat loon betreft een achterstand. In het eerste jaar na schoolverlaten bevond 20 procent van de mannen zich in de laagste loongroep tegenover 30 procent van de vrouwen. In het vierde jaar na schoolverlaten was dit respectievelijk 11 en 32 procent. Bij mannen daalde het aandeel in de

7. Voortijdig schoolverlaters 2004/05 met een baan naar loonklasse en geslacht in het in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

8. Niet-voortijdig schoolverlaters 2004/05 met een baan naar loonklasse en geslacht in het eerste, tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten

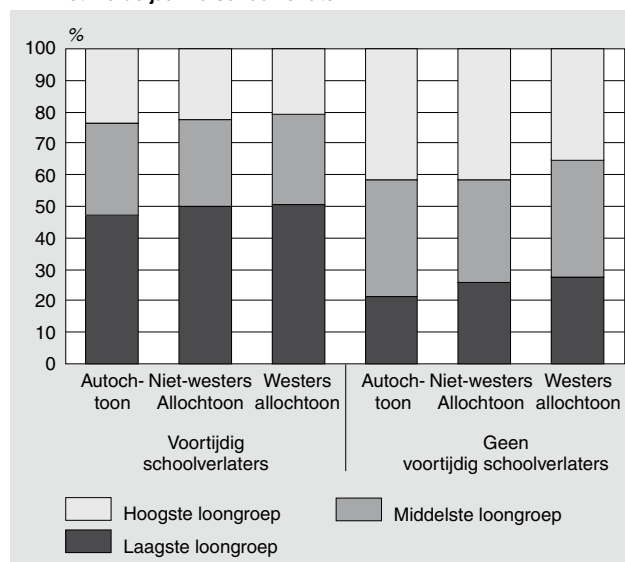

laagste loongroep terwijl het aandeel in de hoogste loongroep toenam tussen het eerste en het vierde jaar na schoolverlaten. Dit verschil in ontwikkeling tussen mannen en vrouwen kan niet worden verklaard door kleine baantjes. Kleine baantjes komen bij zowel mannen als vrouwen van 15 tot 23 jaar nauwelijks nog voor in het vierde jaar na schoolverlaten.

De mate waarin zowel autochtone als allochtone schoolverlaters zijn vertegenwoordigd in de drie loongroepen veranderde maar nauwelijks tussen het eerste en het vierde jaar na schoolverlaten.

In het vierde jaar na schoolverlaten waren van de voortijdig schoolverlaters (niet-)westerse allochtonen wat vaker vertegenwoordigd in de laagste loongroep. Maar de verschillen met autochtonen zijn echter klein. Tussen allochtone en autochtone schoolverlaters met een startkwalificatie was dit verschil wat groter. Van de autochtonen met een startkwalificatie bevond 21 procent zich in de laagste loongroep in het vierde jaar na schoolverlaten. Bij niet-westerse en westerse allochtonen was dit respectievelijk 26 en 28 procent.

9. Schoolverlaters 2004/05 met een baan naar loonklasse en herkomst in het vierde jaar na schoolverlaten

Toelichting

Dit artikel gaat over schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs (vo) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) van 15 tot 23 jaar die in schooljaar 2004/05 het onderwijs hebben verlaten. Het betreft jongeren die op 1 oktober 2004 stonden ingeschreven in het regulier onderwijs en niet meer stonden ingeschreven op 1 oktober 2005.

Onder het voortgezet onderwijs vallen:

- vmbo, inclusief leerwegondersteunend onderwijs (lwo)
- havo
- vwo

Het voortgezet onderwijs aan speciale scholen en het praktijkonderwijs worden buiten beschouwing gelaten. Daarnaast geldt dat voor het schooljaar 2004/05 geen

gegevens beschikbaar waren over de vmbo-afdelingen van Agrarische Opleidingscentra (AOC's).

Onder het middelbaar beroepsonderwijs vallen:

- beroepsopleidende leerweg (bol)
- beroepsbegeleidende leerweg (bbl)
- extraneï, leerlingen die alleen staan ingeschreven voor het doen van examen en geen onderwijs volgen

Voortijdig schoolverlaters 2004/05

Leerlingen die in schooljaar 2004/05 het onderwijs hebben verlaten en niet in het bezit zijn van een startkwalificatie. Een startkwalificatie is een havo- of vwo-diploma, of een diploma op mbo niveau 2 of hoger. In dit artikel zijn alleen die leerlingen opgenomen die op het peilmoment stonden ingeschreven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA).

Schoolverlaters met startkwalificatie 2004/05

Leerlingen die in schooljaar 2004/05 het onderwijs hebben verlaten en in het bezit zijn van een startkwalificatie (minimaal een havo- of vwo-diploma, of een diploma op mbo niveau 2). In de tabel zijn alleen die leerlingen opgenomen die op het peilmoment stonden ingeschreven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA).

Schoolverlaters met baan

Schoolverlaters die in Nederland werkzaam zijn als werknemer of zelfstandige. Er is geen rekening gehouden met arbeid in het buitenland of overige arbeid, zoals freelancewerk.

Kleine baan

Schoolverlaters die op het peilmoment in Nederland werkzaam zijn als werknemer in een baan van minder dan 12 uur per week. Als een schoolverlater meer dan 1 baan had, is het in deeltijd werkzaam zijn vastgesteld voor alle banen samen. Er is geen rekening gehouden met arbeid in het buitenland of overige arbeid, zoals freelancewerk.

Loon

Fiscaal maandloon in euro's van schoolverlaters die op het peilmoment werken als werknemer. Zelfstandigen zijn buiten beschouwing gelaten. Het loon is ingedeeld in drie groepen van gelijke omvang (tertiel). De indeling vindt plaats nadat alle schoolverlaters zijn gerangschikt van laag naar hoog loon. De hoogste- en laagste waarden van drie loonklassen zien er als volgt uit;

- 2005: 1e tertiël: laagste waarde tot 519 euro / 2e tertiël: 519 tot 1 071 euro / 3e tertiël: 1 071 euro tot en met hoogste waarde
- 2006: 1e tertiël: laagste waarde tot 971 euro / 2e tertiël: 971 tot 1 542 euro / 3e tertiël: 1 542 euro tot en met hoogste waarde
- 2007: 1e tertiël: laagste waarde tot 1 260 euro / 2e tertiël: 1 260 tot 1 800 euro / 3e tertiël: 1 800 euro tot en met hoogste waarde
- 2008: 1e tertiël: laagste waarde tot 1 504 euro / 2e tertiël: 1 504 tot 2 042 euro / 3e tertiël: 2 042 euro tot en met hoogste waarde

Peilmoment

Het moment waarop de baankenmerken van schoolverlaters (in het jaar na schoolverlaten) zijn bepaald, is 1 oktober van het betreffende jaar.

Arbeidspositie schoolverlaters en terugkeer naar het onderwijs

In dit artikel is de ontwikkeling van de arbeidspositie van voortijdig schoolverlaters vergeleken met die van schoolverlaters met een startkwalificatie. Daarbij is voor ieder jaar in de periode 2005–2008 alleen de arbeidspositie bekeken van schoolverlaters die *niet* zijn teruggekeerd naar het onderwijs.

Hierdoor is het mogelijk dat de ontwikkeling van bijvoorbeeld het aandeel zonder baan beïnvloed is door de terugkeerders naar het onderwijs. Dit is bijvoorbeeld het geval als vooral de terugkeerders geen baan hadden. Als gevolg van deze terugkeer daalt dan onder de niet-terugkeerders het aandeel zonder baan.

Op basis van de gebruikte databron kan voor zowel terugkeerders als niet-terugkeerders de arbeidspositie één jaar eerder worden getoond. Dan blijkt dat voortijdig schoolverlaters die terugkeerden naar het onderwijs nauwelijks vaker zonder baan waren als voortijdig schoolverlaters die niet terugkeerden (42 versus 48 procent voor 2006). Bij schoolverlaters met een startkwalificatie was dit juist beduidend vaker het geval (15 versus 33 procent voor 2006) (Tabel 1).

Literatuur

Beckers, I., & Traag, T. (2005a). Jongeren op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 1, 22–26.

Beckers, I., & Traag, T. (2005b). Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 2005(4), 23–28.

Dekkers, H. (2003). Voortijdig schoolverlaten. In *Voortijdig schoolverlaten*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.

Vries, R. d., Wolbers, M., & Velden, R. K. W. V. D. (2003). *De arbeidspositie van schoolverlaters en werkenden zonder startkwalificatie*. Den Haag: Raad voor Werk en Inkomen (RWI).

Noten in de tekst

- ¹⁾ Van de schoolverlaters die later terugkeerden naar het onderwijs hadden voortijdig schoolverlaters vaker dan schoolverlaters met een startkwalificatie geen baan een jaar voordat zij terugkeerden naar de schoolbank. In dit licht moeten de cijfers van de doelgroep in dit artikel, namelijk voortijdig schoolverlaters die niet terugkeerden naar het onderwijs worden geïnterpreteerd. In de toelichting aan het eind van dit artikel is dit verder uitgewerkt.
- ²⁾ Tabel 2 vermeldt de verdeling naar onderwijssoort van de schoolverlaters uit het schooljaar 2004/05.
- ³⁾ Voortijdig schoolverlaters havo/vwo zonder baan, keerden vaker dan niet-voortijdig schoolverlaters havo/vwo het jaar daarop terug naar het onderwijs. Toch was de toename van het aandeel met een baan niet groter. Voor voortijdig schoolverlaters mbo was dit in vergelijking met niet-voortijdig schoolverlaters mbo wel het geval. Terug-

Tabel 1
Schoolverlaters 2004/05, in het tweede, derde en vierde jaar na schoolverlaten naar arbeidspositie in het jaar daarvoor, 1 oktober

	Niet teruggekeerd in onderwijs			Teruggekeerd in onderwijs		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
	%					
Arbeidspositie jaar t-1						
Totaal	100	100	100	100	100	100
met baan	71	79	80	58	69	71
zonder baan	29	21	20	42	31	29
Voortijdig schoolverlaters	100	100	100	100	100	100
met baan	58	68	68	52	61	62
zonder baan	42	32	32	48	39	38
Geen voortijdig schoolverlaters	100	100	100	100	100	100
met baan	85	90	91	67	83	86
zonder baan	15	10	9	33	17	14

keer naar het onderwijs vond ook vaker plaats vanuit een situatie zonder baan.

- 4) Zelfstandigen zijn in de analyse buiten beschouwing gebleven. In 2008, tot 4 jaar na schoolverlaten, waren ongeveer 3 duizend schoolverlaters uit 2004/05 als zelfstandige werkzaam.

Tabel 2
Schoolverlaters (15 tot 23 jaar) 2004/05 in het eerste jaar na schoolverlaten naar onderwijssoort, 1 oktober

	Voortijdig schoolverlaters	Geen voortijdig schoolverlaters
	<i>x 1 000</i>	
Totaal	53	46
Vmbo	11	
Havo/vwo	5	8
Mbo 1	6	.
Mbo 2	15	9
Mbo 3	8	13
Mbo 4	9	15

De invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie

Tanja Traag en Olivier Marie

Ruim 100 duizend jongeren in Nederland komen in aanraking met justitie en/of verlaten voortijdig het onderwijs. Deze twee vormen van risicogedrag hangen sterk met elkaar samen. Een factor die mogelijk van invloed is op dit soort risicogedrag onder jongeren is een gebrek aan sociale binding met school. Dit artikel kijkt naar de invloed die sociale binding met school heeft op deze twee risicogedragingen en of sociale binding nog altijd van belang is wanneer gekeken wordt naar de relatie tussen voortijdig schoolverlaten en crimineel gedrag. Op basis van een koppeling tussen het schoolloopbaanonderzoek VOCL'99 en longitudinale, administratieve gegevens over arrestaties wordt aangetoond dat sociale binding sterk samenhangt met zowel voortijdig schoolverlaten als de kans dat een jongere in aanraking komt met de politie en dat dit effect blijft bestaan als gekeken wordt naar de invloed van delinquentie op voortijdig schoolverlaten dan wel voortijdig schoolverlaten en daarop volgend crimineel gedrag.

1. Inleiding

Nederland telde in het schooljaar 2008/09 ongeveer 67 330 jongeren onder de 22 jaar die in aanraking waren geweest met de politie. Daarnaast waren er in dat schooljaar 43 280 jongeren die het onderwijs hadden verlaten zonder een startkwalificatie te behalen. Daarvan waren er 9.650 in aanraking geweest met de politie. Eerder onderzoek (Traag et al., 2010) heeft laten zien dat voortijdig schoolverlaters meer in aanraking komen met de politie dan jongeren die het onderwijs met een startkwalificatie verlaten. Bovendien bleek dat schoolverlaten een duidelijke relatie heeft met de kans om in aanraking te komen met de politie, ook als rekening wordt gehouden met geslacht en herkomst, cognitieve capaciteiten, sociale herkomst en de mate waarin de ouders op het criminele pad zaten. Dat wil echter niet zeggen dat het ene gedrag het andere veroorzaakt. Het is ook goed mogelijk dat jongeren die voortijdig van school gaan bepaalde kenmerken hebben die ertoe leiden dat ze ook vaker in aanraking komen met justitie. Een van de kenmerken waarvan bekend is dat het sterk van invloed is op criminaliteit onder jongeren is de sociale binding die kinderen hebben met school, ouders en vrienden (Hirschi, 1969). Naarmate deze binding zwakker is, wordt de kans op crimineel gedrag groter.

Dit artikel kijkt naar de samenhang tussen sociale binding met de school en zowel crimineel gedrag als voortijdig schoolverlaten. Daarnaast gaat het in op de vraag of sociale binding nog steeds een rol speelt als rekening gehouden wordt met eerder risicogedrag. Om deze vragen te beantwoorden, hanteert dit artikel een chronologisch geordend model waarin de sociale binding met de school wordt gerelateerd aan criminaliteit voordat de leerling van school ging, of de leerling al dan niet voortijdig van school ging en

criminaliteit nadat de leerling van school is gegaan. Het artikel is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2 gaat verder in op wat Hirschi bedoelde met sociale binding en hoe dat in dit artikel gemeten is. Daarnaast bevat deze paragraaf een uitleg hoe delinquentie en voortijdig schoolverlaten gemeten zijn. Paragraaf 3 bespreekt de resultaten van de analyses en geeft antwoord op de centrale vragen. In paragraaf 4 volgt de conclusie en wordt verder ingegaan op de vraag welke consequenties deze bevindingen hebben voor het beleid.

2. Methode

2.1 Gebruikte databronnen

Om inzicht te krijgen in hoe de band met school samenhangt met risicogedrag, zijn de jongeren uit het Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen 1999 (VOCL'99) gekoppeld aan de Herkenningsdienstsystemen (HKS) van de politie over de periode 1995–2006. Het VOCL'99 is een panelonderzoek onder ruim 19 duizend jongeren die in het schooljaar 1999/00 in de brugklas van het voortgezet onderwijs zaten. Nog steeds wordt jaarlijks nagegaan waar zij zich in hun onderwijsloopbaan bevinden. In het eerste leerjaar zijn bij zowel de jongeren als hun ouders vragenlijsten afgenomen die een uitgebreid beeld geven van de achtergrond, cognitieve vaardigheden, de schoolloopbaan, het sociale milieu en de opvoedings- en gezinssituatie van de jongeren. In het HKS is vastgelegd tegen welke jongeren proces-verbaal is opgemaakt omdat zij verdacht werden van een misdrijf. Het geeft echter geen volledig beeld van de criminaliteit in Nederland, omdat sommige HALT-afdoeningen en de gegevens van bijzondere opsporingsdiensten er niet in zijn opgenomen. Ook is er geen registratie als een dader niet wordt opgepakt, er geen proces-verbaal is opgemaakt of het delict niet bij de politie bekend is. Dat betekent dat de bevindingen in dit artikel gebaseerd zijn op een onderschatting van de daadwerkelijke delinquentie onder jongeren in Nederland.

Voor de onderzoekspopulatie van ruim 19 duizend jongeren die in het schooljaar 1999/00 in de brugklas zaten, is nagegaan of ze tussen 1999 en 2006 door de politie verdacht zijn. De in dit onderzoek gebruikte gegevens over jongeren die door de politie verdacht werden van een misdrijf omvatten de periode 1996–2006. De jongeren in de steekproef waren in 2006 gemiddeld 19 á 20 jaar oud. De piek in de jeugdcriminaliteit ligt tussen de 18 en 22 jaar, wat betekent dat de resultaten van onze analyses voor een deel een onderschatting zullen zijn. Verder hebben de gegevens betrekking op verdachten. Dat iemand verdacht is geweest, hoeft niet altijd te betekenen dat hij of zij ook delinquent is geweest. Uit onderzoek is echter gebleken dat ongeveer 90 procent van alle verdachten ook de dader was (Blom, Oudhof, Bijl en Bakker, 2005).

2.2 Hirschi's elementen van sociale binding

In 1969 ontwikkelde Travis Hirschi een theorie die stelde dat sociale binding een belangrijke factor is bij het verklaren van risicogedrag. Hirschi's theorie wordt door vele onderzoeken ondersteund (Krohn en Massey 1980; Thornberry, Moore et al. 1985; Gottfredson en Hirschi 1990; Jenkins 1995; Jenkins 1997). De kern van de theorie is dat naarmate jongeren een sterkere band hebben met school, ouders of vrienden zij een kleinere kans hebben om bijvoorbeeld op het criminele pad te komen. In de theorie zoals Hirschi die in de jaren 60 ontwikkelde, benoemde hij vier elementen van sociale binding: genegenheid, betrokkenheid, vertrouwen en schoolprestaties (Hirschi 1969). In dit artikel wordt gekeken naar de mate waarin een gebrek aan deze vormen van sociale binding met school samengaan met een verhoogde kans op delinquent gedrag of voortijdig schoolverlaten. De vier elementen van sociale binding zijn als volgt gemeten:

- Met *genegenheid* wordt bedoeld op de emotionele band die jongeren hebben met hun school. De gebruikte bron bevat tien vragen over de mate waarin kinderen het leuk vinden in hun klas en hoe hun omgang met klasgenoten is. Deze gegevens zijn gebruikt als meting van de mate waarin jongeren genegenheid ervaren. De interne consistentie van de schaal, uitgedrukt in Cronbach's alpha, bedraagt 0,81¹⁾.
- *Betrokkenheid* duidt oorspronkelijk op de mate waarin jongeren tijd investeren in schoolse en buitenschoolse activiteiten. In de data is niet rechtstreeks gevraagd naar de hoeveelheid tijd die jongeren investeren in hun schoolactiviteiten. Wel is een serie van negen vragen gesteld over hoe belangrijk dat ze het vinden om het goed te doen op school. Deze items zijn gebruikt als afspiegeling van de mate van betrokkenheid van jongeren bij hun schoolwerk. De interne consistentie van de schaal, uitgedrukt in Cronbach's alpha, bedraagt 0,74.
- *Vertrouwen* duidt op de mate waarin jongeren vinden dat schoolregels eerlijk toegepast worden en alle kinderen gelijk behandeld worden. Hierover zijn slechts twee vragen gesteld, die zich beperken tot de mate waarin jongeren binnen hun klas het vertrouwen hadden dat de regels eerlijk waren en dat leraren ze eerlijk toepasten. Deze items zijn eveneens geschaald, met een interne consistentie van 0,62.
- Het laatste element in sociale binding vormen de *schoolprestaties* van jongeren. Deze zijn gemeten aan de hand van een drietal door het CITO ontwikkelde toetsen die de vaardigheden meten op het terrein van Nederlands, wiskunde en informatieverwerking²⁾.

Voor alle vier de concepten geldt dat ze gemeten zijn aan het begin van de schoolcarrière, toen de leerlingen gemiddeld 12 jaar oud waren.

2.3 Gottfredson en Hirschi's zelfcontrole

Enkele jaren later kwamen Gottfredson en Hirschi tot het inzicht dat alleen een gebrek aan sociale binding geen afdoende verklaring gaf voor het ontstaan van crimineel gedrag. Volgens de auteurs biedt een gebrek aan zelfcontrole een noodzakelijke aanvullende verklaring voor de vraag waarom sommige personen wel overgaan tot crimi-

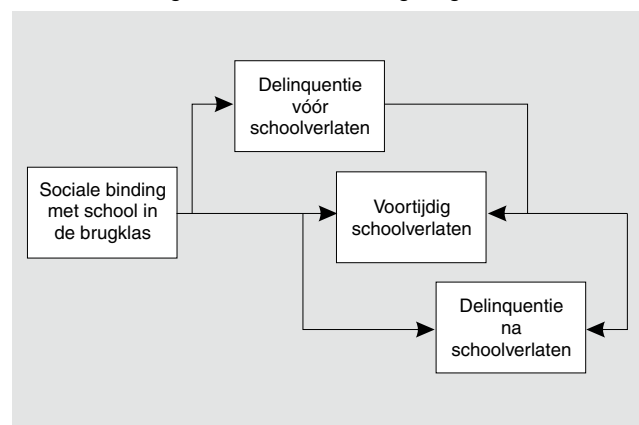
neel gedrag en anderen niet (Gottfredson en Hirschi 1990). Zelfcontrole duidt op het mechanisme dat mensen er van weerhoudt om delicten te plegen. Mensen met een lage zelfcontrole zijn meer dan anderen geneigd om bepaald gedrag te vertonen zoals crimineel gedrag maar ook alcohol- en drugsgebruik, voortijdig schoolverlaten en ander riskant gedrag. Zo lieten Junger, Terlouw et al. (1995) bijvoorbeeld een sterke samenhang zien met verkeersongevallen. Gottfredson en Hirschi veronderstellen in hun theorie dat verlaagde zelfcontrole samengaat met risicovol gedrag en dat het vertonen van dit soort gedrag de zelfcontrole verder doet verlagen. Dus of en hoe veel jongeren bepaald gedrag vertonen, is een indicator voor de mate van zelfcontrole. Om zelfcontrole te meten in dit artikel wordt delinquent gedrag gerelateerd aan voortijdig schoolverlaten. Daarbij wordt bovendien onderscheid gemaakt tussen delinquent gedrag vóór en delinquent gedrag na schoolverlaten om zeker te zijn van de volgorde waarin gedrag plaatsvond.

- Delinquentie vóór schoolverlaten is gemeten aan de hand van het aantal arrestaties die geregistreerd staan in de Herkenningsdienstsysteem (HKS³⁾) van de politie over de periode 1995–2006, die plaatsvonden voor de datum waarop de leerling het onderwijs verliet⁴⁾.
- Voortijdig schoolverlaters zijn die jongeren die geen opleiding meer volgen en die een diploma hebben dat lager is dan Havo, Vwo of Mbo-1.
- Delinquentie na schoolverlaten is gemeten aan de hand van het aantal arrestaties die geregistreerd staan in de Herkenningsdienstsysteem (HKS) van de politie over de periode 1995–2006, die plaatsvonden op of na de datum waarop de leerling het onderwijs verliet.

2.4 Opzet van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen in dit artikel te kunnen toetsen, is een model opgesteld waarin zowel de relatie tussen sociale binding met school en risicovol gedrag en ook de dynamiek tussen verschillende vormen van risicogedrag op verschillende tijdstippen in beeld gebracht kunnen worden. In de theorie van Hirschi zijn er, naast de school, ook andere belangrijke bronnen voor sociale binding. Hoewel dit artikel zich richt op de invloed van binding met school, is in de

Schema 1. Een dynamisch model voor de relatie tussen sociale binding met school en risicovol gedrag

analyses wel rekening gehouden met de sociale omgeving door een aantal kenmerken op te nemen in de regressie-modellen, namelijk

- het opleidingsniveau van de ouders;
- inkomen van de ouders;
- huwelijkse staat van de ouders;
- religie van de ouders;
- leesgedrag van de ouders.

Bovendien wordt steeds de leeftijd van de persoon op het moment van schoolverlaten meegenomen in de modellen. Dat is nodig omdat de kans dat iemand gearresteerd is voor of na het schoolverlaten deels afhankelijk is van de leeftijd. Iemand die relatief oud was bij het verlaten van het onderwijs heeft langer de mogelijkheid gehad om gearresteerd te worden. Daarnaast is steeds rekening gehouden met het geslacht en of het kind van allochtone dan wel autochtone komaf was.

In een aantal gevallen was de benodigde informatie van een jongere of de ouders niet beschikbaar, bijvoorbeeld omdat een vraag niet was ingevuld. In die gevallen is de ontbrekende waarde vervangen door het gemiddelde in de hele populatie. Om te voorkomen dat deze imputatie tot vertekening leidt, is per variabele een controlevariabele opgenomen in de modellen die aangeeft of er sprake was van een imputatie of niet. Omdat de te voorspellen variabelen allemaal dichtoom zijn, ze hebben waarde 0 of waarde 1, wordt een logistisch regressiemodel gebruikt (zie kader).

Logistische regressie

Om de invloed van een of meer (n) onafhankelijke variabelen X_1, \dots, X_n (bijvoorbeeld de inzet in schoolse activiteiten en voortijdig schoolverlaten) op een afhankelijke variabele Y met twee antwoordcategorieën (bijvoorbeeld wel of niet gearresteerd zijn door de politie) te onderzoeken wordt doorgaans logistische regressieanalyse gebruikt. Bij het logistisch regressiemodel is de regressievergelijking:

$$P(Y) = \frac{1}{1 + e^{-(b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + \epsilon)}}$$

ofwel

$$\ln \left(\frac{P(Y)}{1-P(Y)} \right) = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + \epsilon$$

In plaats van de variabele Y zelf te verklaren, wordt met dit model juist de kans P(Y) op het vóórkomen van Y (het gearresteerd worden door de politie) verklaard. Dit komt op hetzelfde neer als het verklaren van de natuurlijke logaritme (ln) van de kansverhouding (odds). Deze logaritme wordt de log odds of logit genoemd. Het logistische regressiemodel lijkt sterk op een het regressiemodel bij lineaire regressieanalyse: b_0 is de intercept, b_1 is de parameter die het effect van X_1 aangeeft, b_2 de parameter die het effect van X_2 aangeeft enz.

Gewoonlijk worden uit een logistische regressieanalyse de zogenoemde odds ratio's gepubliceerd. Een odds ratio is de verhouding van twee kansverhoudingen (twee odds). De odds ratio geeft aan hoeveel keer vaker de waarde 'wel' versus 'niet' wordt gescoord op de afhankelijke variabele (dus: wel een inkomen in de laagste klasse versus niet) bij een bepaalde categorie ten opzichte van de referentiecategorie. Bij een positief effect is de waarde van de odds ratio groter dan 1, bij een negatief effect ligt de waarde tussen 0 en 1. Wanneer de score 'wel' weinig voorkomt (de verdeling 'wel' / 'niet' is scheef), geeft de odds ratio bij benadering aan hoeveel keer vaker de waarde 'wel' wordt gescoord op de afhankelijke variabele (dus: wel gearresteerd zijn) bij een bepaalde categorie ten opzichte van de referentiecategorie. Hieruit valt het relatieve belang van een variabele ten opzichte van de overige variabelen af te leiden (Menard, 2002).

3. Resultaten

3.1 De relatie tussen sociale binding met school en risicovol gedrag

De eerste onderzoeksvraag in dit artikel is de vraag in welke mate er sprake is van een relatie tussen sociale binding met school en delinquentie of voortijdig schoolverlaten. In

Staat 1

Logistische regressie van sociale binding met school en risicovol gedrag (weergegeven zijn de log odds en tussen haakjes de odds ratio)

	Gearresteerd vóór schoolverlaten		Voortijdig schoolverlaten		Gearresteerd na schoolverlaten	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Genegenheid (0-100)	-0,004 (0,996)	0,002 (1,002)	-0,008** (0,993)	-0,005* (0,995)	-0,010** (0,990)	-0,005 (0,995)
Betrokkenheid (0-100)	0,001 (1,001)	-0,005 (0,995)	-0,001 (0,999)	-0,004 (0,996)	0,004 (1,004)	-0,001 (0,999)
Vertrouwen (0-100)	-0,008** (0,992)	-0,007** (0,993)	-0,003* (0,997)	-0,002 (0,998)	-0,000 (1,000)	0,000 (1,000)
Inzet (0-100)	-0,021** (0,979)	-0,015** (0,985)	-0,042** (0,959)	-0,037** (0,963)	-0,026** (0,974)	-0,020** (0,981)
Leeftijd schoolverlaten	0,067** (1,069)	0,079** (1,082)	-0,383** (0,682)	-0,388** (0,679)	-0,583** (0,558)	-0,611** (0,543)
Sociale omgevingsfactoren en controles voor imputatie van ontbrekende waarnemingen	nee	ja	nee	ja	nee	ja
Nagelkerke R ²	3,9%	19,7%	21,6%	26,3%	18,8%	31,3%

** p <= 0.05, * p <= 0.10

staat 1 staan de resultaten van de analyses weergegeven die een antwoord op deze vraag moeten verschaffen. Voor de drie vormen van risicovol gedrag in ons model wordt steeds eerst gekeken naar de invloed van sociale binding met school, met uitsluitend een controle voor leeftijd op het moment van schoolverlaten. In een tweede model worden vervolgens de omgevingsfactoren toegevoegd aan het model en wordt gecontroleerd voor het vervangen van ontbrekende waarnemingen door het gemiddelde. Omdat de schalen voor genegenheid, betrokkenheid, vertrouwen en schoolprestaties allemaal een minimale waarde van 0 hebben en een maximale waarde van 100, kunnen de regressiecoëfficiënten in de staat steeds gelezen worden als een procentuele toename. Dus als een kind één punt hoger scoort op de schaal waarmee schoolprestaties zijn gemeten dan neemt de kans om gearresteerd te worden vóór het schoolverlaten met 2,1 procent af.

De resultaten in staat 1 laten allereerst zien dat schoolprestaties de belangrijkste factor vormen. Zowel de kans om gearresteerd te worden ($\beta = -0.015$, $p < 0.01$), de kans om voortijdig schoolverlater te worden ($\beta = -0.037$, $p < 0.01$) en de kans om gearresteerd te worden na het schoolverlaten ($\beta = -0.020$, $p < 0.01$) worden significant kleiner als de schoolprestaties van een leerling toenemen. Dit blijft ook zo als in kolom (2), (4) en (6) rekening gehouden wordt met sociale omgevingsfactoren, hoewel de effecten daardoor wel iets kleiner worden. Daarnaast is voor de kans om gearresteerd te worden voor het schoolverlaten ook vertrouwen van belang. Dit effect is echter relatief klein: als het vertrouwen in de school met één punt stijgt, neemt de kans op een arrestatie vóór het schoolverlaten met 0,7 procent af. Voor voortijdig schoolverlaten is vertrouwen niet meer van belang als rekening wordt gehouden met sociale omgevingsfactoren. Wel is de genegenheid die jongeren voelen ten opzichte van hun school van enig belang. Voor de kans dat een jongere na het verlaten van het onderwijs gearresteerd wordt door de politie blijken in feite alleen de schoolprestaties een rol te spelen. Een toename van de schoolprestaties met één punt levert al een afname van de kans op een arrestatie op van 2 procent. Dat lijkt misschien weinig, maar het verschil in schoolprestaties tussen de theoretische leerweg van het VMBO en de gemengde leerweg bedraagt ongeveer 10 punten. Dat verkleint dus de kans op crimineel gedrag met 20 procent. De conclusie is dat er wel enige relatie is tussen de binding met school en risicovol gedrag, maar dat vooral de school-

prestaties van belang zijn bij het voorkomen van zowel crimineel gedrag als voortijdig schoolverlaten.

3.2 Leidt risicovol gedrag op jonge leeftijd tot meer risicogedrag later in de levensloop?

De tweede onderzoeksvraag in dit artikel is of jongeren die eenmaal een bepaalde vorm van risicogedrag hebben vertoond, daarna ook een grotere kans hebben op nieuw risicogedrag en of sociale binding hierbij van invloed blijft. Om dat na te gaan zijn in staat 2 vergelijkbare modellen geschat als in paragraaf 3.1 maar is een arrestatie vóór schoolverlaten toegevoegd als een extra voorspeller voor voortijdig schoolverlaten (7) en zijn zowel een arrestatie vóór schoolverlaten (8) als voortijdig schoolverlater zelf (9) opgenomen als voorspellers voor de kans om gearresteerd te worden na schoolverlaten.

De staat laat een odds ratio zien van 1.860 tussen gearresteerd zijn vóór schoolverlaten en voortijdig schoolverlaten. Dit betekent dat degenen die al een keer gearresteerd zijn geweest voordat ze van school gingen, bijna twee keer zo veel kans hebben om voortijdig schoolverlater te worden. Op de kans om gearresteerd te worden na het verlaten van het onderwijs hebben zowel arrestaties die plaatsvonden voor het verlaten van de school als het verlaten van het onderwijs zonder startkwalificatie een significant effect. Zo blijkt dat jongeren die al eens gearresteerd waren toen ze nog op school zaten, ongeveer vier keer zo veel kans hebben om na het verlaten van de school nogmaals gearresteerd te worden. Dit effect wordt iets kleiner als er ook rekening mee wordt gehouden of iemand een voortijdig schoolverlater is, maar dit verschil is erg klein. Op haar beurt heeft ook voortijdig schoolverlaten een risicoverhogend effect. Jongeren die zonder startkwalificatie het onderwijs hebben verlaten, hebben 2,209 keer zo veel kans om in aanraking te komen met de politie.

Bovendien blijkt dat naast eerder risicogedrag ook de binding met de school van belang blijft en dan vooral schoolprestaties. De invloed van schoolprestaties op voortijdig schoolverlaten blijft zelfs onveranderd als eerder risicogedrag meegenomen wordt. De 'beschermende invloed' van schoolprestaties op arrestaties na schoolverlaten wordt met ongeveer de helft gereduceerd maar blijft wel significant. Hieruit zou men kunnen concluderen dat het stimuleren van kinderen om hard te werken op school en goede cijfers te halen voortijdig

Staat 2

Logistische regressie tussen opeenvolgende uitingen van risicovol gedrag (weergegeven zijn de log odds en tussen haakjes de odds ratio)

	Voortijdig schoolverlaten		Gearresteerd na schoolverlaten			
	(7)		(8)		(9)	
Genegenheid (0–100)	-0,005*	(0,995)	-0,006	(0,994)	-0,006	(0,994)
Betrokkenheid (0–100)	-0,004	(0,996)	-0,000	(1,000)	-0,000	(1,000)
Vertrouwen (0–100)	-0,002	(0,998)	0,002	(1,002)	0,002	(1,002)
Inzet (0–100)	-0,037**	(0,964)	-0,017**	(0,983)	-0,011**	(0,989)
Leeftijd schoolverlaten	-0,395**	(0,674)	-0,655**	(0,519)	-0,585**	(0,557)
Sociale omgevingsfactoren en controles voor imputatie van ontbrekende waarnemingen	ja		ja		ja	
Gearresteerd vóór schoolverlaten	0,620**	(1,860)	1,374**	(3,951)	1,290**	(3,633)
Voortijdig schoolverlaten					0,793**	(2,209)
Nagelkerke R ²	27,0%		34,8%		36,1%	

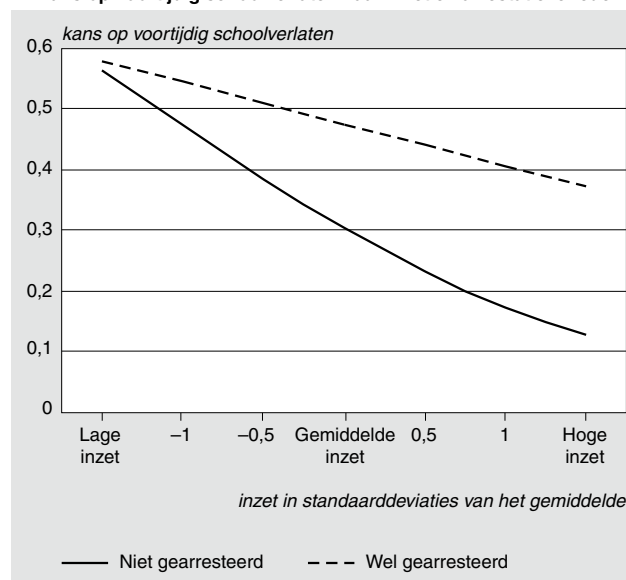
** $p \leq 0.05$, * $p \leq 0.10$

schoolverlaten en delinquent gedrag dus zal reduceren. Wat echter uit staat 2 niet is af te leiden is of dit voor alle kinderen geldt. Daarom is een extra analyse gedaan, waarin is nagegaan of het beschermende effect van schoolprestaties voor kinderen die al eerder risicogedrag vertoonden gelijk is aan dat voor kinderen die dat niet deden. Die resultaten staan weergegeven in staat 3.

Het toevoegen van de interactietermen geeft antwoord op de vraag of een effect van een voorspellende variabele op een uitkomstvariabele verschilt tussen twee groepen. Door het toevoegen van deze interactieterm geven de effecten in het bovenste deel van de staat nu de invloed weer van bijvoorbeeld schoolprestaties op voortijdig schoolverlaten voor jongeren die nooit gearresteerd zijn voordat ze van school gingen ($\beta = -0,040$, $p < 0.01$). Wanneer men wil weten wat het effect is voor jongeren die wel gearresteerd zijn in die periode, dan wordt de interactieterm *Gearresteerd vóór schoolverlaten* * *Schoolprestaties* opgeteld bij het hoofdeffect, namelijk $-0,040 + 0,024 = -0,016$. Dit betekent dat het "beschermende effect" van schoolprestaties sterker is voor jongeren die tijdens hun middelbare schooltijd nooit in aanraking zijn geweest met de politie dan voor jongeren die wel ooit werden gearresteerd in die tijd. Dit verschil staat nog eens weergegeven in grafiek 1.

De grafiek laat zien dat jongeren die slecht presteren op school, een kans van 60 procent hebben om voortijdig van school te gaan, of ze nu in aanraking kwamen met de politie of niet. Maar naarmate de schoolprestaties beter worden, loopt het verschil in het rendement daarvan voor beide groepen behoorlijk uiteen. Voor jongeren die gemiddeld scoren op school, is het verschil in de kans om voortijdig schoolverlater te worden ongeveer 17 procentpunten hoger als ze tijdens hun schoolperiode in aanraking komen met de politie dan wanneer ze niet in aanraking komen met de politie. Voor jongeren die hoog scoren op school is dit ver-

1. Kans op voortijdig schoolverlaten naar inzet en arrestatieverleden

schil zelfs 25 procentpunten. Dat betekent dat investeren in stimulerende maatregelen om jongeren goed te laten presteren op school weliswaar nuttig is, maar dat er daarnaast ook speciale aandacht moet zijn voor die jongeren die in aanraking dreigen te komen met de politie.

4. Conclusies

Nederland telde in het schooljaar 2008/09 ongeveer ruim 100 duizend jongeren onder de 22 jaar die óf in aanraking waren geweest met de politie óf zonder startkwalificatie het onderwijs hadden verlaten. De resultaten in dit artikel laten zien dat er een duidelijke samenhang is tussen voortijdig

Staat 3

Logistische regressie met interacties voor sociale binding met school naar risicovol gedrag (weergegeven zijn de log odds en tussen haakjes de odds ratio)

	Voortijdig schoolverlaten		Gearresteerd na schoolverlaten			
	(10)	(11)	(12)	(13)	(13)	(13)
Genegenheid (0-100)	-0,004 (0,996)	-0,007 (0,993)	0,002 (1,002)	0,001 (1,001)		
Betrokkenheid (0-100)	-0,005* (0,995)	-0,002 (0,998)	0,006 (1,006)	0,004 (1,004)		
Vertrouwen (0-100)	-0,002 (0,998)	0,001 (1,001)	-0,001 (0,999)	-0,002 (0,998)		
Inzet (0-100)	-0,040** (0,961)	-0,013** (0,987)	-0,019** (0,981)	-0,020** (0,980)		
Leeftijd schoolverlaten	-0,401** (0,670)	-0,588** (0,555)	-0,594** (0,552)	-0,597** (0,550)		
Sociale omgevingsfactoren en controles voor imputatie van ontbrekende waarnemingen	ja	ja	ja	ja		
Gearresteerd vóór schoolverlaten	-0,642 (0,526)	0,324 (1,382)	1,280** (3,597)	0,325 (1,383)		
Voortijdig schoolverlaten		0,774** (2,189)	1,154 (3,172)	1,216 (3,372)		
Gearresteerd vóór schoolverlaten * Genegenheid	-0,009 (0,991)	0,003 (1,003)		0,003 (1,003)		
Gearresteerd vóór schoolverlaten * Betrokkenheid	0,010 (1,010)	0,005 (1,005)		0,006 (1,006)		
Gearresteerd vóór schoolverlaten * Vertrouwen	0,001 (1,001)	0,002 (1,002)		0,002 (1,002)		
Gearresteerd vóór schoolverlaten * Inzet	0,024** (1,025)	0,007 (1,007)		0,006 (1,006)		
Voortijdig schoolverlaten * Genegenheid			-0,011 (0,989)	-0,011 (0,989)		
Voortijdig schoolverlaten * Betrokkenheid			-0,009 (0,991)	-0,009 (0,991)		
Voortijdig schoolverlaten * Vertrouwen			0,005 (1,005)	0,005 (1,005)		
Voortijdig schoolverlaten * Inzet			0,012* (1,012)	0,012 (1,012)		
Nagelkerke R ²	27,5%	36,1%	36,2%	36,3%		

** p <= 0.05, * p <= 0.10

het onderwijs verlaten en op jonge leeftijd in aanraking komen met de politie. Daarnaast heeft dit artikel laten zien dat de binding met school een relatie heeft met de kans dat jongeren een van beide vormen van risicogedrag vertonen. Wanneer er al sprake is geweest van eerder risicogedrag, voortijdig schoolverlaten of een arrestatie door de politie, dan blijft de invloed van sociale binding ongeveer gelijk (in het geval van voortijdig schoolverlaten) of wordt iets kleiner (in het geval van arrestaties na het schoolverlaten). Dat wijst erop dat sociale binding een zelfstandig effect heeft op zowel voortijdig schoolverlaten als delinquentie.

In algemene zin kan men zeggen dat als kinderen zich verbonden voelen met school, ze minder vaak in aanraking komen met de politie en ook een kleinere kans hebben om voortijdig de school te verlaten. Een belangrijk signaal voor mogelijk risicogedrag is het achterblijven van schoolprestaties; kinderen die al vroeg slecht presteerden op school blijken vaker voortijdig schoolverlater te worden en/of in aanraking te komen met de politie. Ook jongeren die al op vroege leeftijd kleinere vergrijpen (dreigen te) plegen en in aanraking komen met bureau HALT of de politie, blijken een verhoogd risico te hebben op voortijdig schoolverlaten dan wel méér criminele activiteit. Bovendien laten de resultaten zien dat voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit vooral in samenspel met elkaar van belang zijn en dus ook als zodanig benaderd moeten worden.

Begrippen

Allochtoon

Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

De relatief kleine groep westerse allochtonen bleek gedurende de analyses niet te verschillen van autochtone leerlingen en is, mede vanwege de zeer kleine aantallen, samengevoegd met de groep autochtonen.

Inkomen ouders

Het persoonlijk inkomen van de ouders is vastgesteld met behulp van het Sociaal Statistisch bestand van 2005. Van het inkomen is het natuurlijk logaritme opgenomen, zodat de regressie-effecten relatieve mutaties in het inkomen weergeven.

Opleidingsniveau van de ouders

Het opleidingsniveau van de ouders is weergegeven op basis van de niveau-indeling van de Standaard Onderwijsindeling 1978 (CBS, 1987). Daarbij is uitgegaan van het gemiddelde opleidingsniveau van (een van) beide ouders. De verschillende niveaus zijn vervolgens omgerekend naar het gemiddelde aantal jaren nominale scholing. Dit levert de volgende waarden op: 6 jaren (lager onderwijs), 10 jaren (voortgezet onderwijs, lagere trap), 14 jaren (voortgezet onderwijs, hogere trap), 17 jaren (hoger onderwijs, eerste fase) en 19 jaren (hoger onderwijs, tweede fase).

Startkwalificatie

Een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo-2; dat wil zeggen niveau 2 van de kwalificatiestructuur, zoals vastgelegd in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB)).

Verdachte

Voor het begin van de vervolging is het degene van wie uit feiten of omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan een strafbaar feit wordt aangenomen. Na aanvang van de vervolging is het degene tegen wie de vervolging is gericht.

De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit de Herkenningsdienstsystemen (HKS) van de politie en betreffen verdachten; geen veroordeelden. Naar schatting meer dan 90 procent van de verdachten krijgt een transactie aangeboden door het Openbaar Ministerie of wordt in een later stadium door de rechter schuldig verklaard. Omdat de gegevens van de bijzondere opsporingsdiensten vaak niet in het HKS zijn opgenomen, zijn onder meer economische delicten, milieudelicten en uitkeringsfraude ondervetegenwoordigd in de cijfers. Dit geldt ook voor zogenoemde HALT-afdoeningen.

Voortijdig schoolverlater

Iemand die het (bekostigde) onderwijs heeft verlaten en niet in het bezit is van een startkwalificatie. Het bezit van een startkwalificatie houdt in dat iemand ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding, een basisberoepsopleiding (mbo niveau 2) of een oude opleiding van vergelijkbaar niveau heeft.

Referenties

Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R. V. en Bakker, B. F. M. (2005). *Verdacht van criminaliteit*. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. Den Haag/Voorburg: CBS/WODC.

Gottfredson, M. R. en T. Hirschi (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA, Stanford University Press.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, University of California Press.

Jenkins, P. H. (1995). 'School Delinquency en School Commitment.' *Sociology of Education* 68(3): 221–239.

Jenkins, P. H. (1997). 'School Delinquency en the School Social Bond.' *Journal of Research in Crime en Delinquency* 34(3): 337–367.

Junger, M., G.-J. Terlouw, et al. (1995). 'Zelfcontrole, ongevallen en criminaliteit.' *Tijdschrift voor Criminologie* 1(37): 2–21.

Krohn, M. D. en J. L. Massey (1980). "Social Control en Delinquent Behavior: An Examination of the Elements of the

Social Bond." *The Sociological Quarterly* 21 (Autumn 1980): 529–543.

Menard, S. W. (2002). *Applied logistic regression analysis*. Thousand Oaks: Sage.

Thornberry, T. P., M. Moore, et al. (1985). 'The Effect of Dropping out of high school on subsequent criminal behavior.' *Criminology* 23: 3–18.

Traag, T., O. Marie en R. Van der Velden (2010). Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en Jeugdcriminaliteit. *Bevolkingstrends* 2: 55–60.

Noten in de tekst

- 1) Cronbach's alpha geeft aan in welke mate de verschillende items één concept meten. De waarde van alpha kan variëren tussen min oneindig tot 1. De vuistregel van Cohen of ? voor een voldoende consistente schaal is dat alpha minimaal 0,71 bedraagt.
- 2) In haar oorspronkelijke vorm werd deze vierde component door Hirschi omschreven als zowel de tijd die een kind investeerde in schoolse activiteiten als de daadwerkelijke opbrengsten daarvan in de vorm van prestaties. Hij

noemde dit *inzet*. In dit onderzoek zijn geen gegevens beschikbaar over de tijd die kinderen besteden aan schoolactiviteiten, zodat de inzet van kinderen in feite niet goed kan worden gemeten. Daarom is er voor gekozen op dit punt af te wijken van het oorspronkelijke concept en uitsluitend schoolprestaties te gebruiken.

- 3) In het HKS is vastgelegd tegen welke jongeren proces-verbaal is opgemaakt omdat zij verdacht werden van een misdrijf. Het geeft echter geen volledig beeld van de criminaliteit in Nederland, omdat sommige HALT-afdoeningen en de gegevens van bijzondere opsporingsdiensten er niet in zijn opgenomen. Ook is er geen registratie als een dader niet wordt opgepakt, er geen proces-verbaal is opgemaakt of het delict niet bij de politie bekend is
- 4) De in dit onderzoek gebruikte gegevens over jongeren die door de politie verdacht werden van een misdrijf omvatten de periode 1996–2006. De jongeren in de steekproef waren in 2006 gemiddeld 19 á 20 jaar oud. De piek in de jeugdcriminaliteit ligt tussen de 18 en 22 jaar, wat betekent dat de resultaten van onze analyses voor een deel een onderschatting zijn. Verder hebben de gegevens betrekking op verdachten. Dat iemand verdacht is geweest, hoeft niet altijd te betekenen dat hij of zij ook delinquent is geweest. Uit onderzoek is echter gebleken dat ongeveer 90 procent van alle verdachten ook de dader was.

De flexibele schil – Overeenkomsten en verschillen tussen CBS- en UWV-cijfers

Peter Hilbers (UWV), Hester Houwing (UWV) en Lian Kösters (CBS)

Het aandeel flexibele arbeid in Nederland bedraagt volgens het UWV op basis van de polisadministratie 34 procent. Op basis van CBS-gegevens uit de Enquête beroepsbevolking (EBB) zou dit 17 procent zijn. In dit artikel worden beide cijfers vergeleken en blijkt dat het verschil vooral veroorzaakt wordt door een verschil in definitie van flexibele arbeid. Om meer duidelijkheid in de discussie rondom de zogenaamde flexibele schil te brengen, worden in dit artikel enkele mogelijke definities gepresenteerd.

1. Inleiding

Flexibel inzetbaar personeel, zoals uitzendkrachten en zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), kan in economisch gunstige tijden gemakkelijk ingehuurd worden en wanneer het economisch minder gaat ook weer net zo eenvoudig aan de kant gezet worden. Deze flexibel inzetbare arbeid wordt ook wel de flexibele schil van de arbeidsmarkt genoemd (SEO 2010). De omvang van deze flexibele schil zou er mede toe hebben bijgedragen dat de recente economische crisis niet tot een hogere werkloosheid heeft geleid (CBS 2010). De reden is dat flexibel inzetbaar personeel de daling in vraag voor het overgrote deel heeft opgevangen doordat bedrijven deze werkenden niet meer hebben ingehuurd. Wat precies de omvang is van de flexibele schil, is onduidelijk, want op dit moment circuleren er meerdere cijfers. Dit komt vooral doordat er nog geen eenduidige definitie is vastgesteld voor de term flexibele schil. Iedereen die de term gebruikt, kan er daardoor iets anders mee bedoelen.

Het UWV publiceert cijfers over werknemers met een dienstverband voor onbepaalde tijd en werknemers met een dienstverband voor bepaalde tijd. Deze dienstverbanden worden veelal vaste en tijdelijke banen genoemd. Voor het schatten van de omvang van de flexibele schil van bedrijven gebruikt het UWV gegevens van bedrijven in de polisadministratie en gegevens over zelfstandigen zonder personeel van het CBS (UWV 2010b). Het CBS publiceert geen cijfer over de flexibele schil als zodanig. Wel publiceert het CBS cijfers over werknemers met vaste en flexibele arbeidsrelaties en over zelfstandigen zonder personeel. De cijfers van het CBS zijn vrij beschikbaar en kunnen ook gebruikt worden om een schatting te maken van de flexibele schil. De cijfers van het CBS en UWV zijn veelvuldig met elkaar vergeleken in de discussie over de omvang van de flexibele schil. Deze vergelijkingen roepen vragen op over de verschillen in berekening van de omvang van de flexibele schil. Dit artikel zet daarom de verschillen en overeenkomsten tussen deze cijfers van beide instituten uiteen, om aan te geven in hoeverre de cijfers vergelijkbaar zijn. Voor de vergelijking zijn gegevens voor 2009 op basis

van de Enquête beroepsbevolking (EBB) en de polisadministratie gebruikt. Tot slot besteedt dit artikel ook aandacht aan de discussie rondom de definitie van de flexibele schil.

2. Definities en dataverzameling

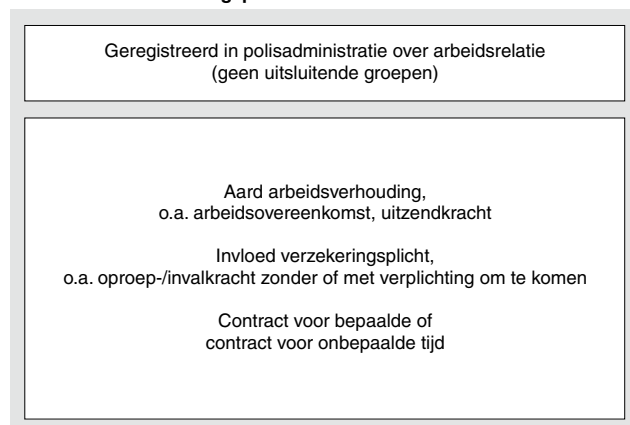
Het CBS publiceert over de *positie in de werkkring* van de werkzame beroepsbevolking. De werkzame beroepsbevolking bestaat uit iedereen van 15 tot 65 jaar die in Nederland woont en betaald werk heeft van 12 uur of meer per week. Deze groep kan onderverdeeld worden in werknemers met een vaste arbeidsrelatie, werknemers met een flexibele arbeidsrelatie en zelfstandigen. *Werknemers met een vaste arbeidsrelatie* zijn de werknemers die een vast dienstverband hebben en daarbij in dienst zijn voor een vast aantal uren. Tot de groep vaste werknemers worden door het CBS ook personen gerekend met een tijdelijk dienstverband voor minimaal een jaar en tevens personen die een tijdelijk dienstverband hebben maar waarmee met de werkgever afspraken zijn gemaakt dat ze bij goed functioneren in vaste dienst komen. *Werknemers met een flexibele arbeidsrelatie* zijn de uitzendkrachten, oproepkrachten, invalkrachten en alle overige werknemers die geen vast dienstverband hebben of niet voor een vast aantal uren in dienst zijn. De *zelfstandigen* tenslotte zijn de ondernemers met een eigen bedrijf, de meewerkende gezinsleden en de overige zelfstandigen zoals freelancers. De zelfstandigen zonder personeel¹⁾ maken onderdeel uit van de groep zelfstandigen. Cijfers over de positie in de werkkring worden vastgesteld op basis van de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

1. EBB: Werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkkring

Werkzame beroepsbevolking		
Vaste arbeidsrelatie	Flexibele arbeidsrelatie	Zelfstandigen
<ul style="list-style-type: none">- Vast dienstverband en vaste uren- Geen vast dienstverband, maar bij goed functioneren in vaste dienst- Geen vast dienstverband, maar contract voor 1 jaar of langer	<ul style="list-style-type: none">- Uitzendkrachten- Oproep-/invalkrachten- Overig geen vast dienstverband en geen vaste uren	<ul style="list-style-type: none">- Zelfstandigen zonder personeel- Zelfstandigen met personeel- Meewerkende gezinsleden

De bron voor analyses van het UWV is de polisadministratie. Voor deze administratie wordt door de zogenoemde inhoudingsplichtige periodiek een afslag van de loonadministratie geleverd. De inhoudingsplichtige is degene die de premies voor de werknemersverzekeringen inhoudt op de lonen van werknemers. Meestal is dat de werkgever. Deze loonadministratie bevat alle inkomensoverdrachten van de inhoudingsplichtige aan de inkomensontvanger. De inkomensontvanger is meestal de werknemer die verzekerd is voor de werknemersverzekeringen voor werkloosheid (WerkloosheidsWet, WW), arbeidsongeschiktheid (Wet werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen, WIA) of ziekte (Ziektewet, ZW). De omvang van de onderzochte populatie, de populatie verzekerde personen, wordt bepaald door telling van alle personen die op een peilmoment in de polisadministratie een niet beëindigd dienstverband hebben ²⁾. Er is sprake van een dienstverband wanneer een werkgever gegevens levert die betrekking hebben op betalingen (inkomensoverdrachten) aan een werknemer. De inkomensoverdracht is dan het loon dat de werkgever aan de werknemer betaalt en waarover de werkgever verplicht is om loonheffing en premies in te houden. Dienstverbanden worden onderscheiden in dienstverbanden voor bepaalde tijd en voor onbepaalde tijd. Hiernaast is de aard van het dienstverband opgenomen waardoor onder andere uitzenden oproepkrachten kunnen worden onderscheiden. Voor het UWV is bij het begrip flexibel werk vooral van belang welke gevolgen flexibel werk heeft op het beroep dat iemand kan doen op de werknemersverzekeringen en in hoeverre arbeidsrelaties duurzaam zijn. Van uitzendkrachten is bekend dat zij vaker een beroep op de WW en/of ZW doen. Daarnaast is bekend dat mensen met een tijdelijk dienstverband (voor bepaalde tijd) vaker een beroep op de WW doen dan mensen met een vast dienstverband (voor onbepaalde tijd). Bovendien is een deel van de groep mensen met een tijdelijk dienstverband een belangrijke risicogroep voor de ZW (de mensen die ziek zijn bij het einde van het dienstverband). Voor het UWV is daarom niet zozeer relevant of het aantal arbeidsuren variabel is, maar in hoeverre werkgevers arbeidskracht inzetten op basis van een uitzendcontract of andere arbeidscontracten voor bepaalde tijd.

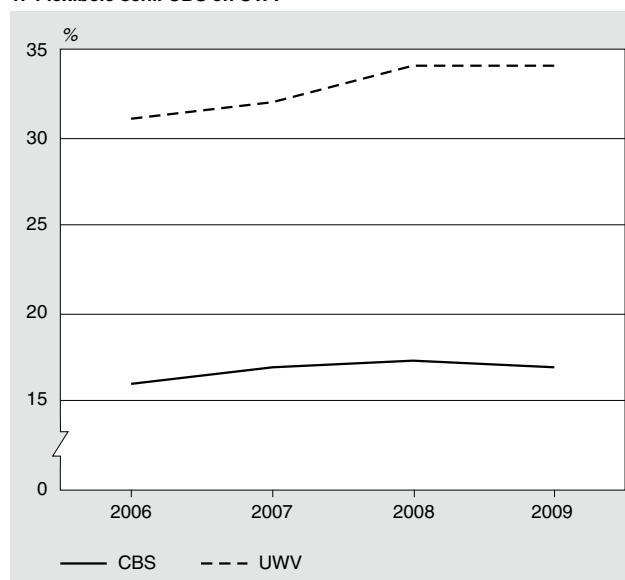
2. Polisadministratie: Verzekerde werknemers naar aard arbeidsrelatie en invloed verzekeringsplicht

3. Verschillen tussen de cijfers

In de UWV Kwartaal Verkenning 2010-II publiceerde het UWV de omvang van de flexibele schil. In 2009 zou dit 34 procent geweest zijn (UWV 2010a). In aantallen gaat het dan om 2,6 miljoen tijdelijke krachten (inclusief uitzendkrachten) en zelfstandigen zonder personeel. Wanneer de EBB-gegevens van het CBS over flexibele arbeidsrelaties en zelfstandigen zonder personeel in de werkzame beroepsbevolking worden gebruikt voor deze berekening, ontstaat een ander beeld. Op basis van deze cijfers was in 2009 de flexibele schil 17 procent. In aantallen gaat het hier om bijna 1,3 miljoen personen. In het vervolg van deze paragraaf worden de onderliggende verschillen tussen deze cijfers verder uitgewerkt. Hierbij is geprobeerd, op basis van de definitie voor de flexibele schil van het UWV, de CBS-cijfers en de UWV-cijfers op elkaar aan te laten sluiten door zoveel mogelijk verschillen weg te nemen. De gegevens die voor deze analyse gebruikt zijn, zijn te vinden in de bijlage.

1. Flexibele schil CBS en UWV

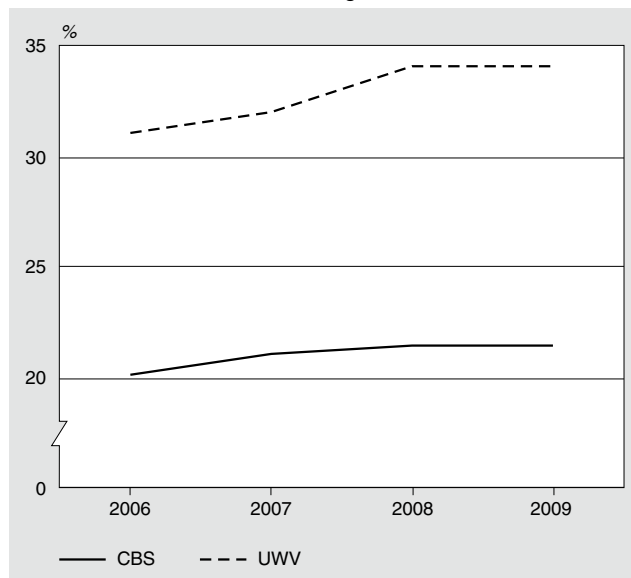
3.1 De 12-uursgrens

De cijfers over de werkzame beroepsbevolking van het CBS zijn altijd gebaseerd op personen van 15 tot 65 jaar die werkzaam zijn voor 12 uur of meer per week. Deze definitie van de werkzame beroepsbevolking hanteert het CBS sinds 1992. Daarvoor publiceerde het CBS over de werkzame beroepsbevolking waarbij iedereen die betaald werk had, werd meegenomen. Er was echter behoefte aan een afbakening waarbij arbeid niet zozeer als productiefactor of marktverschijnsel in kaart wordt gebracht maar als sociaal verschijnsel. Hierbij gaat het om personen voor wie beroepsarbeid van een zodanig belang is dat dit hun maatschappelijke participatie in belangrijke mate bepaalt. De urengrens is vastgesteld door na te gaan wanneer mensen zelf van mening zijn dat betaald werk hun voornaamste bezigheid is. De 12-uursgrens bleek hierin een voor de hand liggende grenswaarde (Bierings, Imbens & Van Bochove 1991). Deze 12-uursgrens vormt een belangrijk verschil

tussen de cijfers die het UWV publiceert over de flexibele schil en de CBS-cijfers op basis van de EBB. Het UWV hanteert namelijk geen 12-uurs criterium, maar neemt iedereen mee die werkzaam is.

Zoals gezegd hanteert het CBS de 12-uursgrens om arbeid als sociaal verschijnsel in kaart te brengen. Gegevens over personen die minder dan 12 uur per week werken, worden echter wel verzameld en gepubliceerd. Als alle werkzame personen uit de EBB meetellen, worden de verschillen tussen de EBB-cijfers en de UWV-cijfers iets kleiner. Er zijn ruim 400 duizend personen met een flexibele arbeidsrelatie die minder dan 12 uur per week werkzaam zijn en ook nog eens bijna 100 duizend zelfstandigen zonder personeel. Voor 2009 zou de flexibele schil op basis van de EBB-gegevens hiermee op 21 procent uitkomen.

2. Flexibele schil CBS zonder 12-uursgrens en UWV

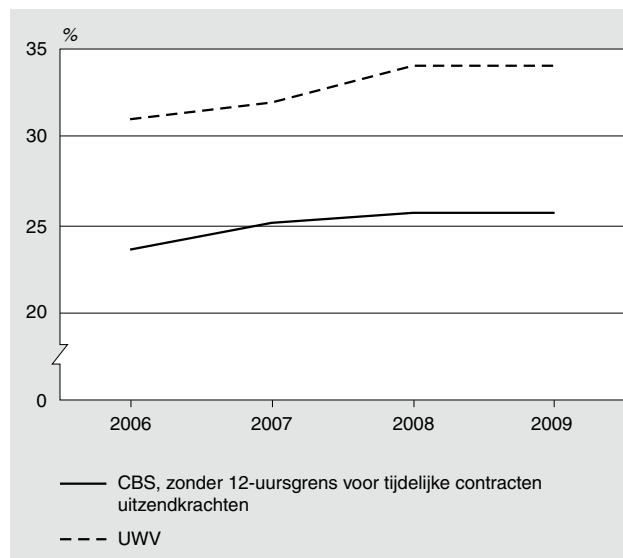

3.2 Flexibele arbeidsrelaties versus tijdelijke contracten

Een ander belangrijk verschil tussen de EBB-en UWV-cijfers is dat het CBS publiceert over flexibele arbeidsrelaties en het UWV over tijdelijke contracten. Een flexibele arbeidsrelatie volgens de definitie die het CBS hanteert, is niet gelijk aan het hebben van een tijdelijk contract. Zo worden werknemers met een tijdelijk contract die verwachten bij goed functioneren in vaste dienst te komen en werknemers die een tijdelijk contract hebben met een duur van langer dan een jaar door het CBS niet tot de flexibele maar tot de vaste arbeidsrelaties gerekend. Hiernaast worden personen die in dienst zijn van particuliere huishoudens tot flexibel gerekend ³⁾. UWV gaat alleen uit van het onderscheid tussen contracten voor bepaalde tijd en contracten voor onbepaalde tijd en maakt geen onderverdeling op basis van de duur van het contract voor bepaalde tijd. Uit de EBB kan in plaats van de definitie van een flexibele arbeidsrelatie ook een indeling gemaakt worden voor tijdelijke contracten en uitzendkrachten zoals het UWV doet. Op basis van die EBB-cijfers komen er bijna 170 duizend flexibelen bij, waardoor de cijfers van het CBS en UWV over de flexibele schil weer een stukje dichterbij elkaar komen.

Voor 2009 komt op basis van de EBB-gegevens het aandeel van de flexibele schil in de werkzame beroepsbevolking dan uit op 26 procent.

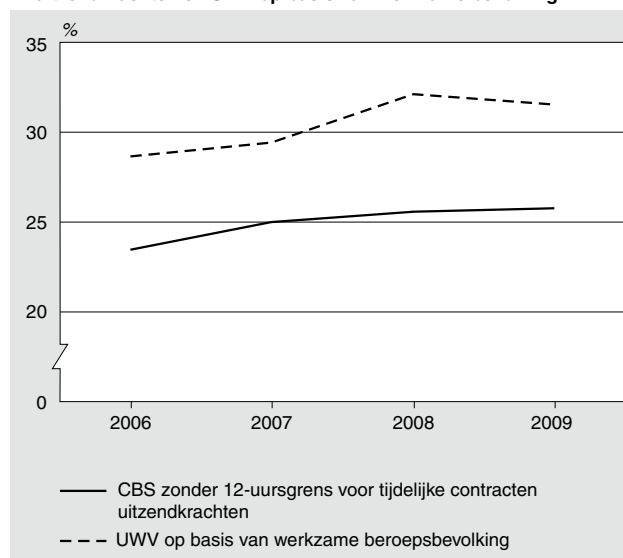
3. Flexibele schil CBS zonder 12-uursgrens voor tijdelijke contracten uitzendkrachten en UWV

3.3 Werkzame bevolking versus alle werknemers en zelfstandigen zonder personeel

Om het aandeel van de flexibele schil te bepalen is het niet alleen van belang om na te gaan hoe groot de omvang van de groep flexibelen is en wie tot deze groep behoren (de teller). Het is daarnaast ook van belang om de juiste totaalgroep te bepalen waarvan de flexibelen deel uit maken (de noemer). Voor de CBS-cijfers is telkens uitgegaan van het aandeel van de flexibelen binnen de totale werkzame bevolking. De werkzame bevolking betreft zowel werknemers als zelfstandigen. De omvang van deze groep is ruim 8,3 miljoen personen (inclusief personen die werkzaam zijn in een baan van minder dan 12 uur). In de UWV-cijfers zijn de

4. Flexibele schil CBS zonder 12-uursgrens voor tijdelijke contracten uitzendkrachten en UWV op basis van werkzame bevolking

werknemers op basis van de polisadministratie plus de zelfstandigen zonder personeel, op basis van StatLinegegevens van de EBB, als uitgangspunt genomen. Het gaat dan alleen om zelfstandigen die minimaal 12 uur per week werken. Het UWV komt hiermee op ruim 7,7 miljoen personen in de noemer. Idealiter zou het aandeel van de flexibelen bepaald moeten worden als aandeel van alle werkenden. In de totaalgroep die UWV hanteert in de noemer voor de berekening van de flexibele schil, ontbreken dan met name nog de zelfstandigen met personeel en de zelfstandigen zonder personeel die minder dan 12 uur werken. Als in plaats daarvan wordt uitgegaan van de totale werkzame bevolking in de noemer, daalt het aandeel van de flexibele schil van het UWV van 34 procent naar 32 procent.

3.5 Overige verschillen tussen de cijfers

Wijze van waarneming

De gegevens van het CBS en UWV zijn gebaseerd op verschillende bronnen, met elk een mogelijke (onbekende) foutenmarge. De CBS-cijfers komen uit de EBB, een steekproefonderzoek onder huishoudens waarvoor jaarlijks ongeveer 1 procent van de bevolking wordt geënquêteerd. De uitkomsten zullen door het steekproefkarakter enigszins fluctueren. Bovendien wordt in de waarneming gebruikt gemaakt van zogenaamde 'proxies': kernleden van een huishouden kunnen de enquête invullen voor overige leden van het huishouden. De mate van foutieve rapportage die hierdoor ontstaat voor cijfers over de positie in de werkring is waarschijnlijk erg klein, omdat men meestal wel van een partner of kind weet wat voor een dienstbetrekking hij/zij heeft, maar zou desalniettemin aanwezig kunnen zijn. De UWV-cijfers zijn gebaseerd op de polisadministratie, een register met integrale tellingen. De gegevens die het UWV van de arbeidsrelaties heeft, betreffen gegevens uit de inkomensoverdrachten zoals die door de werkgever aan de polisadministratie geleverd zijn. Door het mogelijk niet volledig correct of iets vertraagd doorgeven van wijzigingen in inkomensoverdrachten door werkgevers kunnen mogelijk onzuiverheden voorkomen. In de toekomst zal het CBS gegevens uit de EBB en de polisadministratie met elkaar koppelen om deze foutmarge beter in beeld te krijgen.

Populatie

Het steekproefkader van de EBB is de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA), oftewel alle adressen in Nederland. Dit betekent dat in de EBB alleen maar respondenten kunnen zitten die in Nederland wonen. Personen die in Nederland werken, maar in het buitenland wonen, bijvoorbeeld net over de grens in België of Duitsland, kunnen dus niet voorkomen in de EBB. In de polisadministratie komen deze personen echter wel voor. De polisadministratie registreert namelijk alle banen in Nederland. Andersom, personen die in Nederland wonen, maar in het buitenland werken, komen niet voor in de polisadministratie, maar vallen juist wel binnen het steekproefkader van de EBB.

Tijdperiode waarop de cijfers betrekking hebben

De EBB is een enquête waarvoor het hele jaar door geënquêteerd wordt. Een jaarcijfer op basis van de EBB is daarom altijd een gemiddelde van dat jaar. De polisadministratie is een register waarbij de situatie op een specifieke peildatum is

bepaald. Zo zijn de polisgegevens die in dit artikel zijn gebruikt vastgesteld per eind oktober van de betreffende jaren. Ook dit gegeven kan voor verschillen zorgen.

Werkringen

Een ander definitieverschil tussen de EBB- en de UWV-cijfers over de flexibele schil heeft betrekking op het aantal werkringen dat een persoon kan hebben. In de EBB neemt het CBS de zogenaamde eerste werkring van een persoon waar; dat is doorgaans de werkring waarin de persoon de meeste uren werkt. De UWV-cijfers gaan over de zogenaamde hoofdbaan van een persoon: indien een persoon meer dan één dienstverband heeft, worden de kenmerken van het dienstverband met de meeste gewerkte uren per inkomstenopgave meegenomen. Van belang hierbij is dat het UWV geen gegevens heeft over zelfstandigen zonder personeel, maar hiervoor de EBB-cijfers gebruikt. Het kan voorkomen dat het UWV iemand meetelt als werknemer met een tijdelijk contract of een uitzendkracht, omdat dat de baan met de meeste uren is zoals bij het UWV bekend. Wanneer deze persoon echter ook een werkring als zelfstandige zonder personeel heeft, die bij de EBB als eerste werkring geldt, betekent dit dat er een dubbel telling ontstaat. Uit de gegevens van de EBB blijkt dat in 2009 ruim 7 procent van de zelfstandigen zonder personeel een tweede baan had als werknemer. Een correctie van de UWV-cijfers voor deze dubbel telling betekent een minimale aanpassing van nog geen 50 duizend personen. Het aandeel van de flexibele schil verandert hiermee niet.

4. Definities van de flexibele schil

Uit de analyse hierboven blijkt dat de verschillen in de cijfers tussen het CBS en UWV voor het grootste deel te verklaren zijn uit verschillende definities van flexibiliteit. Het resterende verschil is waarschijnlijk voor het grootste deel te verklaren door de verschillende manieren van waarnemen. Het CBS verstaat onder werknemers met een flexibele arbeidsrelatie uitzendkrachten, oproep- of invalkrachten en alle overige werknemers die geen vast dienstverband hebben of niet voor een vast aantal uren in dienst zijn. Personen met een tijdelijk dienstverband van een jaar of langer en personen met een tijdelijk dienstverband die met de werkgever afspraken hebben gemaakt dat ze bij goed functioneren in vaste dienst komen ziet het CBS niet als werknemers met een flexibele arbeidsrelatie. UWV rekent alle werknemers met een tijdelijk dienstverband en uitzendkrachten als flexibele werknemers, ongeacht hun arbeidsduur. Door hier zelfstandigen zonder personeel, zoals geregistreerd in de EBB, bij op te tellen komt het UWV tot een cijfer voor 'de flexibele schil' van 34 procent, twee keer zo hoog als het CBS-cijfer. De vraag die na het uiteenzetten van de verschillen in definities nog open staat, is welke definitie het beste gebruikt zou kunnen worden. Het is niet aan het CBS of UWV om een antwoord te geven op deze vraag omdat dat een ideologische of politieke keuze inhoudt. Wel kunnen een aantal opties naast elkaar gezet worden zodat degenen die een cijfer willen geven aan de omvang van de flexibele schil dat op een beredeneerde wijze kunnen doen. Dit schept wellicht meer duidelijkheid in de discussie. Hieronder volgt eerst een korte beschrijving van de verschillen-

de definiëringen van flexibiliteit. Daarna komen de verschillende opties voor de flexibele schil aan bod.

4.1 Definities reflecteren verschillende perspectieven

Flexibiliteit op de arbeidsmarkt kan uitgesplitst worden in de volgende vijf vormen ⁴⁾:

- Externe numerieke flexibiliteit, ook wel contractflexibiliteit. Het inschakelen van tijdelijke medewerkers, uitzendkrachten, arbeidspools, zzp'ers etc.
- Interne numerieke flexibiliteit. Het aanpassen van het aantal uren dat gewerkt wordt (bijvoorbeeld overwerk of parttime werk) of wanneer deze gewerkt worden (zoals werken in ploegendiensten).
- Interne functionele flexibiliteit, waarbij werknemers ingezet worden op verschillende functies binnen de organisatie, bijvoorbeeld jobrotation en multi-skilling. Hierbij is met andere woorden de inhoud van het werk flexibel.
- Externe functionele flexibiliteit, waarbij externe kennis wordt ingehuurd, vooral consultancy/advisering en zzp'ers.
- Loonflexibiliteit. Dit is onder andere het aanpassen van de lonen in relatie tot de vraag naar arbeid, en het geven van prestatiegerelateerde beloning en bonussen.

In de literatuur over de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de flexibele schil spelen functionele flexibiliteit en loonflexibiliteit veelal geen belangrijke rol. Flexibilisering heeft meestal betrekking op externe numerieke, en voor een deel ook interne numerieke, flexibiliteit. Zo gaat een recente studie over het aandeel flexibel werk in Nederland uit van het aandeel tijdelijke werknemers en zelfstandigen (Bosch et al. 2011). Een andere recente studie naar langdurig verblijf in de flexibele schil van de arbeidsmarkt (SEO 2010, p. 11) definieert de flexibele schil als volgt: het aandeel werknemers met een tijdelijk dienstverband dat geen uitzicht biedt op een contract voor onbepaalde tijd, uitzendkrachten, oproepkrachten, afroepkrachten, invalkrachten, en andere werknemers zonder overeengekomen arbeidsduur. Deze studie van SEO heeft zich beperkt tot werknemers en neemt derhalve zzp'ers niet mee. Voor een zo volledig mogelijk beeld zullen, in navolging van de cijfers gepubliceerd door het UWV, zzp'ers in de uitsplitsing van verschillende definities hieronder wel meetellen. Ook zullen de verschillende vormen van tijdelijke contracten en uitzendcontracten apart meegenomen worden.

Bij de discussie over flexibiliteit dringt zich direct de vraag op welk perspectief wordt gehanteerd. Het perspectief van de organisatie of dat van degene die in de organisatie werkt? De termen intern en extern gaan uit van de organisatie. Extern numerieke flexibiliteit betreft het tijdelijk inschakelen van extra menskracht dat niet tot de organisatie behoort (externen). Interne numerieke flexibiliteit slaat op mensen die, voor langere tijd, tot de organisatie behoren. Ook de term flexibele schil slaat op een bedrijf of organisatie, die een 'flexibele schil' zou hebben, en niet op individuen. In de praktijk echter worden voor het bepalen van de omvang van de flexibele schil vaak arbeidsrelaties geteld, die maar een deel uitmaken van de flexibele schil. De reden hiervoor is dat voor beleid op het terrein van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid de plaats van arbeid in het leven

van mensen en de individuele gevolgen van flexibilisering het meest centraal staan. Wanneer meer vanuit een economisch of bedrijfsmatig perspectief naar flexibiliteit wordt gekeken zou de flexibele schil rondom een onderneming in kaart moeten worden gebracht. Hiervoor zouden dan naast flexibele arbeidsrelaties alle vormen van uitbesteding, onderaanneming en detachering meegenomen moeten worden. Behalve een uitbreiding van de flexibele schil zou een ondernemingsperspectief misschien leiden tot een kleiner aandeel zelfstandigen in de flexibele schil omdat een deel van de zelfstandigen zonder personeel enkel diensten aanbiedt aan particulieren. In dit artikel is uitgegaan van de term flexibele schil, maar de term flexibele arbeidsrelaties dekt wellicht beter de lading, omdat alleen die arbeidsrelaties in kaart zijn gebracht.

Naast een verschil in perspectief kan het woord 'flexibiliteit' voor werknemers, zelfstandigen en werkgevers heel andere betekenissen hebben. Werkgevers noemen vaak het kunnen meebewegen van het arbeidspotentieel in een onderneming met de vraag naar het product of dienst van de onderneming. Voor werknemers gaat het veelal om flexibele werktijden, de mogelijkheid om thuis te werken, autonomie, of invloed op het werkrooster. Omdat de term flexibiliteit diverse associaties oproept kan het aanleiding geven tot discussie. Soms is dit minder het geval, zo zullen zowel werkgevers als werknemers uitzendwerk als flexibele arbeid beschouwen. Een dienstverband voor bepaalde tijd voor langer dan bijvoorbeeld twee jaar levert echter al meer discussie op. Bij organisaties die het werk grotendeels rond projecten organiseren, bijvoorbeeld universiteiten die vaak assistenten in opleiding (aio's) voor vier jaar aanstellen, kan het werk als niet flexibel gezien worden. De werknemer (de aio), zal zijn inzet waarschijnlijk wel als flexibele arbeid beschouwen en meer onzekerheid ervaren dan een werknemer in vaste dienst. Het dienstverband voor bepaalde tijd beperkt bijvoorbeeld de mogelijkheid tot het verkrijgen van een hypotheek.

4.2 Van zeer beperkt tot zeer ruim definiëren

Hieronder volgen een aantal mogelijke definities van flexibele arbeid, die variëren van zeer beperkt tot zeer ruim. Hiermee is geprobeerd de verschillende nuancerings- en mogelijke keuzes helder naast elkaar te zetten. We hante- ren hierbij de termen interne en externe numerieke flexibiliteit en gaan daarmee uit van het werkgeversperspectief op flexibiliteit. Onder zeer beperkt worden alleen extern numerieke flexibele vormen van werk verstaan waarbij geen ontslagbescherming geldt. In een zeer ruime definitie wordt elke vorm van interne en externe numerieke flexibiliteit meegenomen. Er is onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten tijdelijke contracten, flexibiliteit in het aantal gewerkte uren, het al dan niet werken als zelfstandig ondernemer zonder personeel, en verschillende soorten uitzendovereenkomsten. Niet alle uitzendkrachten hebben eenzelfde soort dienstverband. Sinds 1999 bestaat er in de CAO's voor de uitzendbranche een fasesysteem. Hierbij kan een uitzendkracht een uitzendovereenkomst hebben (fase A), of een detacheringsovereenkomst voor bepaalde tijd (fase B) of onbepaalde tijd (fase C). Het aandeel uitzendkrachten met uitzendovereenkomst is verreweg het grootst ⁵⁾.

Wanneer uit wordt gegaan van dezelfde definitie van de flexibele schil komen CBS en UWV tot een vergelijkbare omvang. Daarmee is echter de vraag welke definitie in de toekomst het beste gehanteerd zou kunnen worden nog niet beantwoord. Welke groepen wel en niet tot de flexibele schil behoren is voor een groot deel een politieke of ideologische keuze. Daarnaast heeft het woord flexibel ook verschillende betekenissen voor werkgevers, werknemers en zelfstandigen. De term 'flexibele schil' gaat bovendien uit van de flexibiliteit voor een organisatie, die maar voor een deel bepaald wordt door alleen de flexibele arbeidsrelaties. Om de flexibele schil van een onderneming in kaart te brengen zouden ook vormen van uitbesteding en onderaanneming meegenomen moeten worden.

In dit artikel zijn een aantal opties naast elkaar gezet variërend van een zeer ruime tot een zeer enge definitie. Het is aan de politiek, beleidsmakers en onderzoekers om deze verschillende opties te duiden en daarin keuzes te maken. Door de opties helder naast elkaar te zetten en de onderliggende keuzes expliciet te maken is geprobeerd de discussie wat te verhelderen en toekomstige keuzes te vergemakkelijken.

Literatuur

Atkinson, J. (1984). *Manpower Strategies for Flexible Organisations*. Personnel Management 16

Bierings, H.B.A., Imbens, J.C.M., Bochove, van, C.A. (1991). *De definitie van de beroepsbevolking*, Supplement van de Sociaal-economische maandstatistiek 1991-2, CBS

CBS (2010), *De Arbeidsmarkt: crisistijd en trends*. In: De Nederlandse samenleving 2010, Den Haag

Bosch, N., F. Cörvers, A. Deelen, R. Euwals, en A. de Grip (2011). Conceptual Framework, in: *Labour Market Flexibility in the Netherlands The role of contracts and self-employment*, F. Cörvers, R. Euwals, en A. de Grip (red.). CPB, Den Haag.

Madsen, P. K. (2010). *Denmark*. In: The Labour Market Triangle, P. De Beer en T. Schils (eds.), Edward Elgar, Cheltenham (UK)

Muffels, R. (2008). Flexibility and Employment Security in Europe: Setting the Scene. In: *Flexibility and Employment Security in Europe*. R. Muffels (red.) Edward Elgar.

SEO (2010). *Langdurig verblijf in de flexibele schil van de arbeidsmarkt. Aantal werknemers en hun kenmerken*. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Rapportnr. 2010-43

UWV Kenniscentrum (2010a). *UWV Kwartaal Verkenning 2010-II*, UWV, Amsterdam

UWV Kenniscentrum (2010b). Kennismemo 10.02. Groei van de flexibele arbeid en de gevolgen voor het beroep op WW, UWV, Amsterdam

Wilthagen, T. Tros, F. en Van Lieshout, H. (2004). *Towards 'flexicurity'? Balancing flexibility and security in EU member states*. European Journal of Social Security 6(2): 113–36

Noten in de tekst

- 1) Evenals voor de flexibele schil bestaat er ook voor zzp'ers geen eenduidige definitie. In dit artikel worden met de zzp'ers telkens alle zelfstandigen zonder personeel bedoeld en niet de specifieke groep zelfstandigen die zijn/haar eigen arbeid aanbiedt. Zie ook het artikel 'Sterke groei zelfstandigen zonder personeel' in Sociaal-economische trends, 3e kwartaal 2009.-
- 2) De werkelijke populatie is groter omdat een persoon bij wet verzekerd is als er sprake is van een arbeidsrelatie als werknemer. Of een werkgever wel of geen (verplichte) loonaangifte gedaan heeft, speelt daarbij geen rol. Er zijn in de praktijk situaties waarbij een ondernemer de ingehuurde arbeid als zelfstandige arbeid beschouwt, terwijl de belastingdienst de arbeidsrelatie ziet als een arbeidsrelatie tussen een werknemer en een werkgever. Ook het 'zwart' laten werken, door werkzaamheden te laten verrichten zonder loonaangifte te doen, verlaagt het aantal geregistreerde verzekerden.
- 3) Internationaal wordt door Eurostat op basis van de Labour Force Survey die in alle Europese lidstaten wordt uitgevoerd (voor Nederland worden hiervoor de gegevens van de EBB gebruikt) enkel gepubliceerd over het onderscheid tussen vaste en tijdelijke contracten. Ook hanteert Eurostat geen ondergrens van 12 uur.
- 4) Deze indeling is gebaseerd op Atkinson 1984, Wilthagen, Tros en Van Lieshout 2004, Muffels 2008 en Madsen 2010.
- 5) Dit is een contract met uitzendbeding. Dit is een bepaling waarbij wordt bedongen dat de uitzendovereenkomst van rechtswege eindigt doordat de terbeschikkingstelling van de uitzendkracht door de uitzendonderneming aan de opdrachtgever op verzoek van de opdrachtgever ten einde komt (zie artikel 7:691 lid 2 BW).
- 6) Uit het instroomonderzoek van de branchevereniging voor de uitzendsector (ABU) komt een aandeel van 92% instroom in fase A in 2010. Omdat dit gaat om instroom in één jaar, en de doorstroom naar volgende fases veelal samenhangt met de duur van de overeenkomst, geeft dit een overschatting van het aandeel fase A weer. De ABU marktmonitor met de aandelen gewerkte uitzenduren geeft de volgende verdeling voor 2010: 72% fase A en 28% fase B/C. Hoewel gewerkte uren niet 1 op 1 te vertalen zijn naar personen komt het aandeel voldoende overeen met de EBB-cijfers om een schatting te maken.

Tabel 1
Flexibele schil

	2006	2007	2008	2009
	<i>x 1 000</i>			
UWV (Polisadministratie)				
Totaal tijdelijk en vast werk + zzp	7 337	7 485	7 807	7 736
Tijdelijke contracten	1 320	1 417	1 632	1 676
Uitzendkrachten	368	377	389	323
Zelfstandigen zonder personeel ¹⁾	584	611	652	629
Totaal (Flexibele schil)	2 272	2 405	2 673	2 628
CBS (EBB), incl. 12-uursgrens				
Werkzame beroepsbevolking	7 097	7 309	7 501	7 469
Flexibele arbeidsrelaties	541	601	615	579
w.o. uitzendkrachten	205	213	205	164
Zelfstandigen zonder personeel	599	635	678	687
Totaal (Flexibele schil)	1 140	1 236	1 293	1 266
CBS (EBB), excl. 12-uursgrens				
Werkzame bevolking	7 941	8 154	8 343	8 324
Flexibele arbeidsrelaties	905	991	1 020	997
w.o. uitzendkrachten	235	243	236	194
Zelfstandigen zonder personeel	689	724	765	782
Totaal (Flexibele schil)	1 594	1 716	1 785	1 779
CBS (EBB), excl. 12-uursgrens, tijdelijke contracten en uitzendkrachten ipv flexibele arbeidsrelatie				
Werkzame bevolking	7 941	8 154	8 343	8 324
Tijdelijke contracten (excl. uitzendkrachten)	944	1 075	1 137	1 163
Uitzendkrachten	235	243	236	194
Zelfstandigen zonder personeel	689	724	765	782
Totaal (Flexibele schil)	1 869	2 043	2 138	2 139
CBS (EBB), onderliggende cijfers berekening definities zeer beperkt tot zeer ruim				
Werkzame bevolking				8 324
Uitzendkrachten (Fase A)				141
Uitzendkrachten (Fase B)				23
Uitzendkrachten (Fase C)				30
Oproepkrachten				344
Tijdelijke contracten tot 1 jaar (excl. uitzend- en oproepkrachten)				309
Tijdelijke contracten > 1 jaar of uitzicht op vast (excl. uitzend- en oproepkrachten)				595
Variabele uren (excl. uitzend- en oproepkrachten en andere tijdelijke contracten)				79
Zelfstandigen zonder personeel				782

¹⁾ De cijfers over zelfstandigen zonder personeel van UWV in deze tabel verschillen van de CBS-cijfers omdat ten tijde van de berekening van de UWV-cijfers over de flexibele schil de nieuwe weging van de EBB nog niet was doorgevoerd. De verschillen tussen de cijfers worden dus veroorzaakt door een verschil in de weging.

De invloed van opleidingsniveau op de woon-werkafstand

Dominique van Roon, Antwan Vos, Frank Linder en Ben Dankmeyer¹⁾

Hoger opgeleiden leggen meer kilometers af in het woon-werkverkeer dan mensen met een laag opleidingsniveau. Toch verklaren ruimtelijke variabelen als de woonprovincie en de mate van stedelijkheid van de werkgemeente, maar ook het verschil in woonlasten tussen woon- en werk-gemeente de woon-werkafstand het sterkst.

1. Inleiding

Veel werknemers werken in hun eigen woonplaats, maar de meerderheid, ongeveer drie op de vijf, werkt daarbuiten. De meeste forenzen werken in de eigen provincie. Forenzen in Flevoland vormen daar een extreme uitzondering op. Bijna de helft van hen werkt in Noord-Holland, terwijl slechts 18 procent in Flevoland zelf werkt. Het is zelfs zo dat het woon-werktraject Almere-Amsterdam de meeste forenzen telt van heel Nederland.

Staat 1
Meest afgelegde woon-werktrajecten van forenzen, december 2008

	Afstand	Forenzen
	km	x 1 000
1. Almere-Amsterdam	21	17,9
2. Amsterdam-Haarlemmermeer	17	16,7
3. Zaanstad-Amsterdam	12	16,2
4. Purmerend-Amsterdam	14	13,5
5. Spijkensisse-Rotterdam	7	13,1
6. Zoetermeer-Den Haag	14	11,6
7. Haarlemmermeer-Amsterdam	17	10,2
8. Haarlem-Amsterdam	17	10,1
9. Capelle a/d IJssel-Rotterdam	13	10,0
10. Amstelveen-Amsterdam	11	10,0

Staat 2
Werkprovincie van forenzen naar woonprovincie, december 2008

Werkprovincie	Woonprovincie											
	GR	FR	DR	OV	FL	GL	UT	NH	ZH	ZL	NB	LI
	%											
GR	68	7	24	1	0	0	0	0	0	0	0	0
FR	6	69	4	1	1	0	0	0	0	0	0	0
DR	15	5	44	5	1	0	0	0	0	0	0	0
OV	2	4	14	64	5	7	1	0	0	0	0	0
FL	0	2	1	2	18	1	1	2	0	0	0	0
GL	1	2	3	16	10	63	9	1	1	1	5	3
UT	2	2	2	3	11	13	58	7	5	1	3	1
NH	2	6	3	3	49	4	17	80	8	1	2	1
ZH	2	2	2	2	3	3	9	7	81	14	8	2
ZL	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67	1	0
NB	1	1	1	1	1	7	3	1	3	15	78	13
LI	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	78
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

De woon-werkafstand wordt door veel verschillende factoren bepaald (Rouwendal en Meijer, 2002; van Wee, Rietveld en Meurs, 2002; Mulder, Smit en Musterd, 2008). Niet altijd willen of kunnen mensen verhuizen om dichterbij hun werk te wonen, om verschillende redenen: de huidige woning bevalt prima, familie en vrienden wonen niet te ver weg, de werklocatie van de partner speelt een rol en de school van de kinderen, en er zijn wellicht financiële beperkingen. Omgekeerd willen of kunnen mensen niet altijd van baan veranderen om dichterbij huis te werken. De huidige baan sluit uitstekend aan bij de opleiding en andere banen zijn lang niet altijd direct voorhanden.

In dit artikel wordt een aantal factoren die de woon-werkafstand bepalen nader onderzocht. Naast beschrijvende analyses zijn ook multivariate analyses uitgevoerd. In het onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van ruim 3,5 miljoen personen, die de situatie in december 2008 beschrijven.

2. Hypotheses

De onderzoeksvragen luiden: is het opleidingsniveau van forenzen een belangrijke verklarende variabele voor de afstand tussen woon- en werkprovincie? Welke andere persoons-, huishoudens- en baankenmerken van forenzen hangen samen met hun woon-werkafstand? Hoe verschilt de samenstelling van de groep forenzen van de samenstelling van de groep niet-forenzen?

De verwachting is dat het opleidingsniveau van de werknemer een belangrijke verklarende factor is voor de woon-werkafstand. Banen die een hoog opleidingsniveau vereisen, zijn op minder locaties in het land beschikbaar, waardoor de afstand vanaf de woonlocatie gemiddeld genomen langer zal zijn voor hoger opgeleiden (Van Ham, Hooimeijer en Mulder, 2001).

Uit eerder onderzoek (Gordon, Kumar en Richardson, 1989; Mulder et al., 2008) is naar voren gekomen dat mannen een langere woon-werkafstand afleggen dan vrouwen. Een mogelijke verklaring is dat vrouwen in de regel vaker zorg dragen voor de kinderen en het huishouden, zodat zij de voorkeur geven aan een kortere reisafstand tussen werk en woning (van den Berg en Gorter, 1997).

Ook de leeftijd is van invloed. Werknemers van wie de carrière nog maar net van start is gegaan zullen flexibeler (moeten) zijn bij het aanvaarden van een baan en zullen daarom sneller een langere woon-werkafstand accepteren. Aan de andere kant hebben zij wellicht ook minder belemmeringen om een woning te zoeken die dicht bij hun werk ligt. Mensen die al langer werken hebben al meer tijd gehad om de woon- en werkplek af te stemmen.

De verwachting is dat ook de positie in het huishouden samenhangt met de woon-werkafstand. Alleenstaanden zijn flexibeler om te verhuizen naar een plek dichtbij hun werk. Aan de andere kant willen zij wellicht in de buurt wonen van hun vrienden en kennissen, ook wanneer dat een langere reisafstand naar het werk tot gevolg heeft. Als er kinderen zijn, zullen met name vrouwen dicht bij huis willen werken, vooral als de kinderen nog jong zijn (Gordon, et al., 1989; Madden, 1981; Rouwendal en Rietveld, 1994). Dit effect is nog sterker zichtbaar in eenoudergezinnen. Bij werknemers die samenwonen met een partner, maar geen kinderen hebben, zal het hebben van een langere woon-werkafstand minder problemen opleveren dan bij koppels met kinderen. Wanneer beide ouders werken, wordt er vaak naar gestreefd dat minstens één van de twee snel thuis kan zijn in geval van nood.

Daarnaast zal er in tweeverdienershuishoudens rekening moeten worden gehouden met de werklocaties van beide partners. Er worden afwegingen gemaakt. Zoeken beide partners werk in de buurt van de woning, accepteert één van de partners een langere reisafstand, of wordt er een woning gezocht in het midden tussen de beide werklocaties?

Verder zou verondersteld kunnen worden dat werknemers die in een koophuis wonen, minder snel geneigd zullen zijn te verhuizen bij een verandering van baan. Het kopen van een ander huis is duur. Daardoor is de verwachting dat de woon-werkafstand groter is bij deze groep dan bij huurders die wat dat betreft flexibeler zijn.

In provincies als Noord- en Zuid-Holland zijn veel werkgemeenten en veel banen, bovendien in een grote diversiteit, zowel wat betreft economische activiteit als benodigde opleidingsniveau. Hierdoor zal de afstand tussen woon- en werkplaats vermoedelijk kleiner zijn dan in een provincie als Flevoland, die minder gemeenten telt en minder werkgelegenheid.

Mogelijk beïnvloeden ook de woonlasten de keuze voor een bepaalde woonplaats. Mensen zouden ervoor kunnen kiezen om een langere afstand naar het werk te accepteren als daar lagere woonlasten tegenover staan.

Ook baankenmerken kunnen van belang zijn. In dit onderzoek worden de kenmerken contractsoort, wekelijkse arbeidsduur, stedelijkheid van de werkgemeente en het uurloon meegenomen in de analyses. Wie een contract voor bepaalde tijd heeft, zal minder geneigd zijn om te verhuizen dan wanneer er vooruitzicht is op een verbintenis voor langere tijd.

Over het effect van arbeidsduur zijn verschillende hypothesen geformuleerd. Aan de ene kant leidt een hoger aantal werkuren tot meer loon, waardoor een langere afstand wellicht eerder geaccepteerd wordt. Het kan echter ook zo zijn dat mensen die fulltime werken juist dicht bij hun werk willen wonen omdat zij de reisafstand frequenter moeten afleggen.

Stedelijke werkgemeenten zullen werknemers over grotere afstanden aantrekken, onder andere door de betere infrastructuur, met name frequentere openbaar-vervoerverbindingen, en een groter baanaanbod op elk niveau.

Tot slot zullen werknemers ook eerder een langere woon-werkafstand voor lief nemen wanneer het uurloon dat er tegenover staat hoog is. Een langere woon-werkafstand is bovendien gemakkelijker te accepteren als er mogelijkheden zijn om een deel van de tijd thuis te werken. Dat komt vaker voor bij goed betaalde banen.

3. Methode

3.1 Gebruikte bronnen

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een integraal bestand met loonaangiften van werknemers over december 2008. In dit bestand staan baankenmerken zoals de wekelijkse arbeidsduur, het uurloon en het soort contract. Een directeur-grotaandeelhouder (DGA) heeft feitelijk geen contract, maar is bij de analyses ingedeeld in de categorie werknemers met een contract voor onbepaalde tijd. Het bestand is verrijkt met de hemelsbrede afstanden tussen de centra van de woon- en werkgemeente van werknemers, de woon-werkafstand.

Persoons- en huishoudenskenmerken zijn gehaald uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Het betreft het hoogst behaalde opleidingsniveau (zie kader), het geslacht, de leeftijd, de positie in het huishouden, het aantal verdieners in een huishouden ²⁾ (één- of tweeverdienershuishouden), het type woning waarin iemand woont (koop- of huurwoning) en de woonprovincie. Als benadering voor de gemeentelijke woonlasten is uitgegaan van de gemiddelde WOZ-waarde van woningen per gemeente met als waardepeildatum 1 januari 2009. De Wet Waardering Onroerende Zaken (WOZ) verplicht gemeenten onroerend goed te waarderen voor het bepalen van de gemeentelijke aanslag in de onroerende-zaakbelasting (OZB).

Vanwege de gebruikte berekeningsmethode van de woon-werkafstand kunnen de cijfers afwijken van andere CBS-statistieken over woon-werkafstand, zoals cijfers op basis van het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVin) en de Enquête Beroepsbevolking (EBB). In deze enquêtes wordt mensen onder meer gevraagd naar hun verplaatsingen op een bepaalde dag in de week, inclusief het reisdoel, het vervoermiddel, de reisduur en de exact afgelegde afstand.

3.2 De onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie omvat inwoners van Nederland met één of meer banen als werknemer of DGA buiten hun

woongemeente in december 2008. Wanneer iemand meer dan één baan had, is de woon-werkafstand naar de werkplek bepaald van de hoofdbaan. De hoofdbaan is de baan met het hoogste fiscale maandloon. Een voorwaarde is verder dat het inkomen uit de baan de voornaamste inkomstenbron vormt. Dit is vastgesteld door te koppelen met het SSB. Werknemers met een kleine baan naast bijvoorbeeld hun werk als zelfstandige of naast een pensioen of uitkering zijn uit het databestand verwijderd. Ook stagiaires en personen in institutionele huishoudens of in een onbekend type huishouden zijn uitgesloten.

Hemelsbrede afstand tussen de centra van woon- en werkgemeente

In dit onderzoek is de woon-werkafstand geoperationaliseerd als de hemelsbrede afstand tussen de centra van de woon- en werkgemeente. Er is een bestand beschikbaar waarin voor alle gemeenten in Nederland de afstand van het centrum tot alle andere gemeentecentra staat vermeld. Voor de bepaling van de afstand tussen woon- en werkgemeente wordt verder gebruik gemaakt van de gegevens uit de Polisadministratie van het UWV, de Belastingdienst en het CBS. De Polisadministratie is een integraal bestand met alle loonaangiften van Nederland. Het werkadres van een werknemer staat niet in de Polisadministratie.

Hiervoor wordt de statistiek *Verdeling van banen naar regio en economische activiteit* gebruikt, verderop de regio-enquête genoemd. Heeft een bedrijf of instelling maar één vestigingsgemeente, dan worden alle banen aan deze gemeente toebedeeld. Bij meerdere vestigingsgemeenten wordt via de regio-enquête aan de betreffende bedrijven en instellingen gevraagd naar de verdeling van hun banen naar gemeenten.

Een personeelslid wordt via een speciaal ontwikkeld algoritme toebedeeld aan een bepaalde vestigingsgemeente. Dit gebeurt op basis van de woongemeente, de afstand tot een werkgemeente, en de totale personeelsomvang van alle vestigingen in een bepaalde gemeente. Eerst worden medewerkers die binnen een vestigingsgemeente wonen toebedeeld aan die gemeente. Is het totaal aantal banen voor dit bedrijf of instelling voor deze gemeente nog niet bereikt, volgen de andere personeelsleden in nabij gelegen woongemeenten, en vervolgens die in verderaf gelegen gemeenten. Het kan voorkomen dat een werknemer niet aan de dichtstbijzijnde gemeente wordt toegewezen, als met het algoritme de volledige personeelsomvang van de betreffende gemeente reeds bereikt is.

Opleidingsniveaubestand

In het onderzoek is gebruik gemaakt van een nieuwe, unieke databron: het Opleidingsniveaubestand. Dit bestand heeft een veel hogere dekkingsgraad dan tot nu toe onder bronnen voor opleidingsniveau gebruikelijk was. Een groot voordeel van het Opleidingsniveau-

bestand is dat schattingen over het opleidingsniveau meestal betrouwbaarder zijn dan die uit de traditionele bronnen, met name wanneer het kleinere populaties betreft. Een ander pluspunt is dat het merendeel van de gegevens afkomstig is uit onderwijsregisters, en die staan bekend om hun goede kwaliteit. Een belangrijk doel van de onderwijsregistraties is immers toezicht van het Rijk op de doelmatigheid van de onderwijsuitgaven, en om die reden worden de gegevens aan strenge accountantscontroles onderworpen.

Het Opleidingsniveaubestand wordt samengesteld uit data van diverse onderwijsregistraties en de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Sinds enkele jaren beschikt het CBS over registers met inschrijvings- en diplomagegevens van door overheid bekostigde onderwijsinstellingen. Het betreft gegevens van inschrijvingen in het hoger onderwijs, onderwijsnummerbestanden met records over ingeschrevenen in het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Daarnaast is ook integrale data beschikbaar over personen die gebruik maken van studiefinanciering.

Aangezien met name de onderwijsnummerbestanden nog niet zo heel lang bestaan, ontbreekt er helaas registerinformatie over veel oudere Nederlanders. Daarnaast is van veel allochtonen die hun opleiding in het buitenland hebben gevolgd op dit moment (nog) geen betrouwbare registerinformatie beschikbaar. En ook particuliere opleidingen vallen buiten het bereik van de onderwijsregisters. Dit betekent dat er voor het samenstellen van het Opleidingsniveaubestand een aanvullend beroep moet worden gedaan op de EBB, van oudsher dé bron als het gaat om het vaststellen van het opleidingsniveau van de bevolking in Nederland. Anders dan bij de onderwijsregistraties zijn de gegevens van de EBB alleen op steekproefbasis beschikbaar.

In het Opleidingsniveaubestand van 2008 (peilmoment laatste vrijdag van september) staat van 7,5 miljoen inwoners van Nederland, waarvan 4,5 miljoen 15-plussers, hun hoogst behaalde en hoogst gevolgde opleidingsniveau. Voor 6,7 miljoen personen is dit niveau vastgesteld uit registergegevens en voor de overige 800 duizend personen op basis van EBB-data. Met elk nieuwe jaargang in de reeks van Opleidingsniveaubestanden wordt voor meer mensen het opleidingsniveau bekend, door het gebruik van een nieuwe jaargang van registers en EBB. Al deze records zijn voorzien van een gewicht (gewicht is 1 als de bron een register is), zodat de resultaten uit het bestand representatief zijn voor de hele Nederlandse bevolking.

De indeling in opleidingsniveaus is gemaakt op basis van de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2006 (CBS). De volgende indeling is gebruikt

- (Niet meer dan) basisonderwijs: SOI 1 en 2
- Vmbo, mavo, mbo 1: SOI 3
- Mbo 2-4, havo, vwo: SOI 4
- Bachelor hbo/wo: SOI 5
- Master hbo/wo, en gepromoveerden: SOI 6 en 7

Deze indeling kan verder ingedikt worden tot lager onderwijs (SOI 1, 2 en 3), middelbaar onderwijs (SOI 4) en hoger onderwijs (SOI 5, 6 en 7).

3.3 Statistische analysemethoden

3.3.1 Beschrijvende analyses

Bij het beschrijven van de resultaten voor elke variabele afzonderlijk en de presentatie ervan in tabel 1 en de grafieken is uitgegaan van de mediaan van de woon-werkafstand per subgroep forenzen. Door de scheve verdeling van de reisafstand, met veel relatief korte afstanden, maar ook met uitschieters naar boven, is de mediaan een betere maat dan het gemiddelde.

3.3.2 Multivariate analyses

Door middel van multivariate regressie-analyse is onderzocht in hoeverre het verband tussen een bepaald kenmerk van een werknemer en de woon-werkafstand blijft bestaan, als rekening gehouden wordt met andere kenmerken van die werknemer.

In de regressie-analyses is alleen gebruik gemaakt van records van forenzen met een bekend opleidingsniveau (bijna 1,4 miljoen van de 3,5 miljoen). Om de representativiteit van deze records voor de totale forenzenpopulatie te waarborgen is gebruik gemaakt van de ophooggewichten die toegekend zijn aan deze records.

Er zijn twee modellen geschat. In het eerste model is alleen opleidingsniveau opgenomen als verklarende variabele voor de woon-werkafstand. In het tweede model zijn de andere persoons-, huishoudens- en baankenmerken toegevoegd. Als indicatie voor het verschil in woonlasten is in het model de gemiddelde WOZ-waarde van woningen in de woongemeente minus die van de werkgemeente opgenomen.

De regressie-analyse is voor de totale groep, én voor mannen en vrouwen apart uitgevoerd.

4. Resultaten

In grafiek 1 is per 'woon-werkafstandsinterval' aangegeven welk percentage van de forenzen in die categorie valt. De

forenzen zijn verdeeld naar opleidingsniveau. Een duidelijk effect van opleidingsniveau is zichtbaar. Verhoudingsgewijs meer lager opgeleiden leggen een korte woon-werkafstand af. Dit is vooral op de eerste 15 à 20 km goed te zien. Langere afstanden worden juist in hogere mate afgelegd door werknemers met een mastertitel en gepromoveerden. Het verschil in afstand tussen werknemers met alleen basisonderwijs en werknemers met vmbo- of mbo-1-niveau is te verwaarlozen.

4.1 Forenzen versus niet-forenzen

In tabel 1 wordt een overzicht gepresenteerd van de samenstelling van de onderzoekspopulatie (forenzen), met per subgroep het gemiddelde en de mediaan van de woon-werkafstand. Ter vergelijking wordt ook de samenstelling van de groep niet-forenzen getoond. Dit zijn de werknemers die in de woonplaats werken en van wie geen woon-werkafstand berekend kon worden.

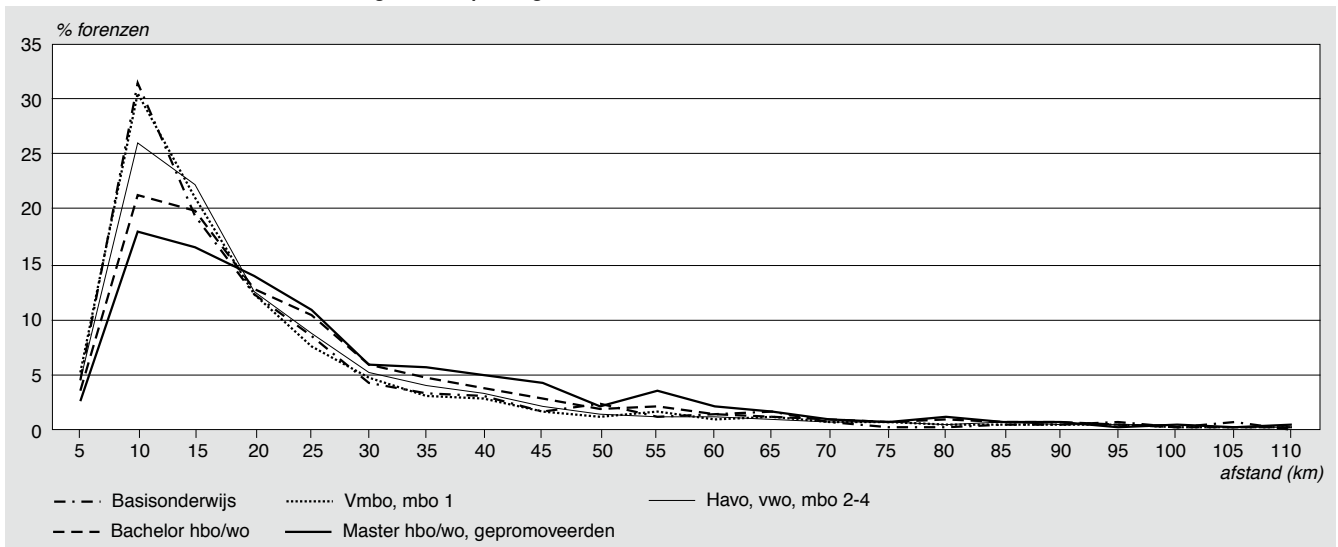
Er zijn enkele opvallende verschillen tussen de forenzen en de niet-forenzen. Onder de niet-forenzen zijn meer vrouwen dan mannen, relatief meer alleenstaanden en ook iets meer alleenstaande ouders. Onder de forenzen zijn dan weer meer werknemers die deel uitmaken van een tweeverdienershuishouden, die wonen in een koophuis en minimaal 35 uur per week werken. Ook komen hoger opgeleiden met minimaal bachelorniveau meer voor onder forenzen (32,0 procent) dan onder niet-forenzen (26,7 procent).

4.2 Forenzen

4.2.1 Persoonskenmerken

Mannen leggen een langere woon-werkafstand af (mediaan 17 km) dan vrouwen (mediaan 14 km). Lager opgeleiden reizen minder ver dan hoger opgeleiden. Opvallend is hierbij echter het verschil tussen mannen en vrouwen. Het verschil in woon-werkafstand tussen mannen en vrouwen is het grootst bij de forenzen die een middelbaar opleidings-

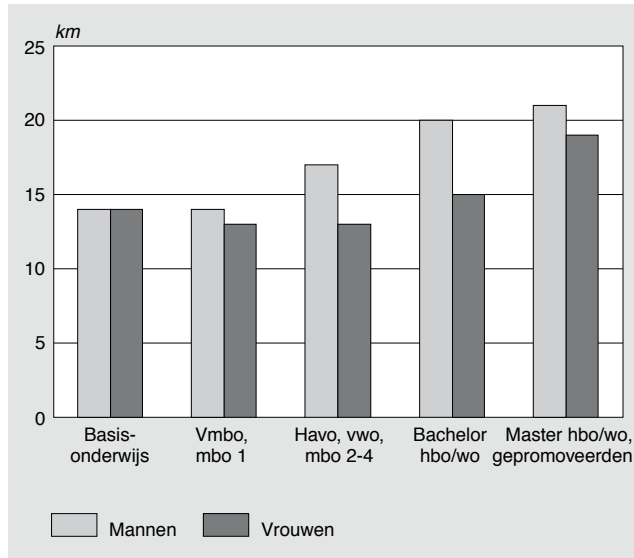
1. Forenzen naar woon-werkafstandscategorie¹⁾ en opleidingsniveau

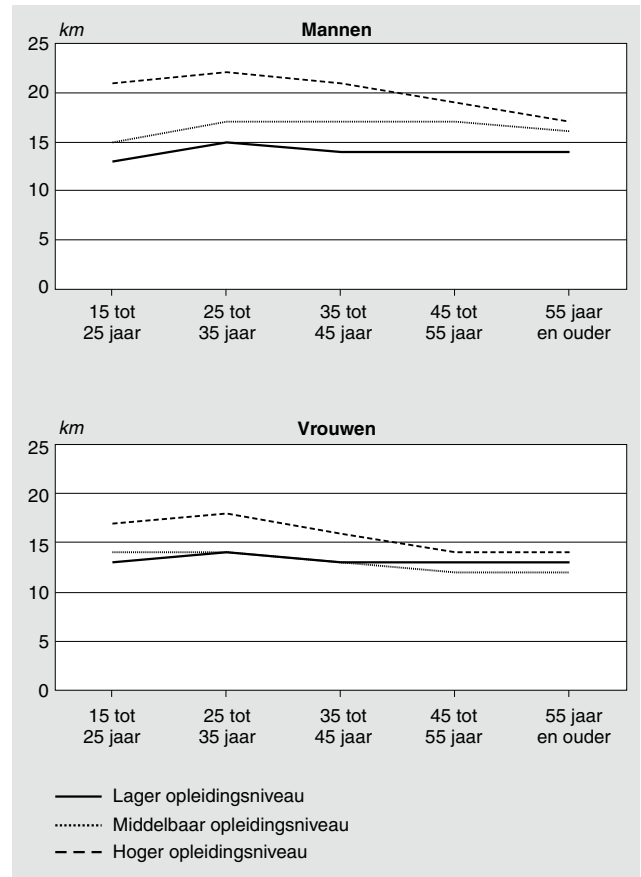
¹⁾ 1 tot en met 5 km, 6 tot en met 10 km enz.

niveau hebben (havo, vwo, mbo 2-4) of een bacheloropleiding hebben afgerond. De mediaan van de woon-werkafstand is bij mannen in deze categorieën al beduidend hoger in vergelijking met de lagere opleidingsniveaus, terwijl deze bij vrouwen pas flink omhoog gaat bij het hoogste opleidingsniveau (masters hbo en wo, en gepromoveerden).

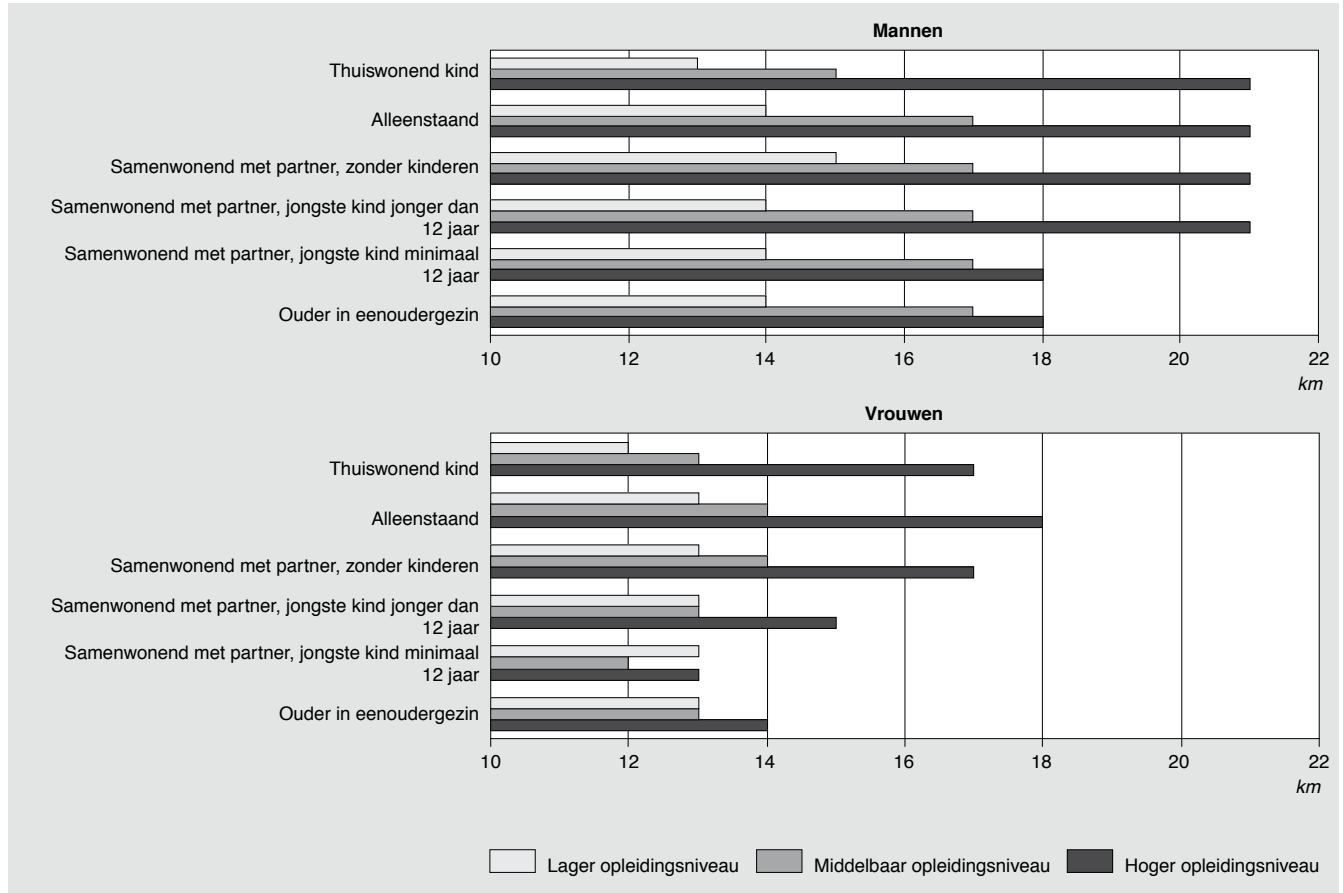
2. Mediaan van de woon-werkafstand van forenzen naar geslacht en opleidingsniveau

3. Mediaan van de woon-werkafstand van forenzen naar leeftijd en opleidingsniveau

4. Mediaan van de woon-werkafstand van forenzen naar positie in het huishouden en opleidingsniveau

Forenzen van 25 tot 35 jaar leggen een grotere woon-werkafstand af dan 15- tot 25-jarigen, maar bij hogere leeftijden neemt de afstand weer af, zowel bij mannen als vrouwen. Vooral bij de hoger opgeleiden is het verschil in reisafstand tussen de jongste en de oudste groep groot.

De positie in een huishouden is van invloed op de afstand tussen woon- en werkgemeente. Die invloed hangt samen met het geslacht en opleidingsniveau. De positie in het huishouden maakt voor lager en middelbaar opgeleide mannen nauwelijks iets uit voor de woon-werkafstand.

Hoogopgeleide mannen hebben een kortere reisafstand wanneer zij óf samenwonen met een partner én oudere thuiswonende kinderen hebben, óf als zij aan het hoofd staan van een éénouderhuishouden.

Voor vrouwen geldt dat het effect van opleidingsniveau nauwelijks aanwezig is wanneer ze kinderen hebben. De afstand tot de werkgemeente is dan relatief klein voor alle opleidingsniveaus. Hoogopgeleide vrouwen leggen duidelijk een langere afstand af naar het werk als er geen kinderen zijn in het huishouden.

4.2.2 Huishoudenskenmerken

Is er één kostwinner, dan wordt een iets langere woon-werkafstand afgelegd dan in tweeverdienershuishoudens. De mediane afstand naar het werk verschilt niet voor mannen in één- of tweeverdienershuishoudens. Vrouwen werken dichterbij de woongemeente als hun partner ook inkomsten heeft. De mediaan van de reisafstand is ongeveer even lang voor forenzen met een koop- of huurwoning.

De woon-werkafstand blijkt te verschillen per woonprovincie. Drentenaren en Flevolandse leggen de langste woon-werkafstand af (mediaan 22). Een kortere afstand wordt afgelegd door Limburgers en Zuid-Hollanders (mediaan 13). Ook voor inwoners van Utrecht en Noord-Brabant is de afstand tot de werkgemeente relatief kort.

4.2.3 Baankenmerken

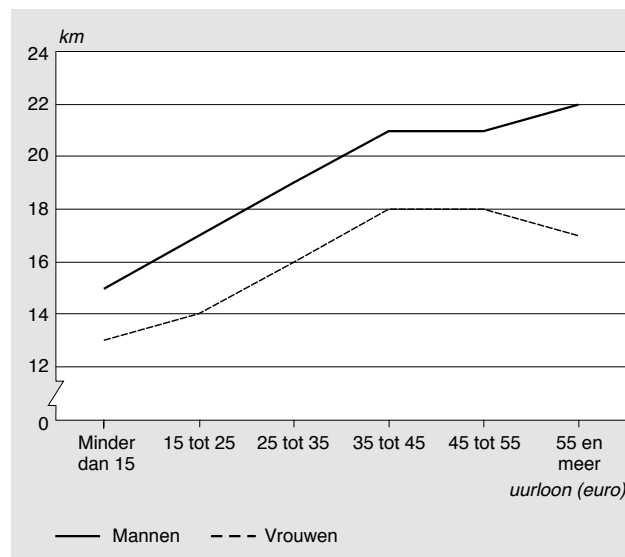
De afstand tussen woon- en werkgemeente is gemiddeld iets korter wanneer werknemers een contract voor onbepaalde tijd hebben. Een lange woon-werkafstand zal minder de voorkeur genieten wanneer het vooruitzicht is dat de baan voor langere tijd zal zijn. Bovendien zal men wellicht sneller investeren in een verhuizing als er sprake is van een vast contract.

Werknemers die minstens 35 uur in de week werken, reizen een langere afstand naar het werk dan werkenden met een kleinere baan. Dit geldt vooral voor vrouwen. Of een werknemer zich bij de keuze van de woongemeente laat leiden door het aantal dagen in de week dat hij naar zijn werk moet reizen is niet onderzocht.

De woon-werkafstand is groter naarmate de werkgemeente sterker verstedelijkt is. Zeer sterk stedelijke werkgemeenten trekken werknemers aan die bereid zijn grote afstanden af te leggen naar het werk.

Een hoger uurloon blijkt voor zowel mannen als vrouwen een reden te kunnen zijn om een langere afstand naar het werk te aanvaarden. Een verschil tussen mannen en vrouwen is dat voor vrouwen met een uurloon van € 55 of meer de mediane woon-werkafstand een kilometer korter is dan voor vrouwen met een uurloon van € 35 tot € 55, terwijl die afstand bij mannen nog verder stijgt.

5. Mediaan van de woon-werkafstand van forenzen naar geslacht en uurloon

4.3 Opleidingsniveau minder van invloed op woon-werkafstand dan woonprovincie

In de multivariate analyse is onderzocht wat het effect is van een variabele op de woon-werkafstand, rekening houdend met de andere variabelen. Uit deze analyse, toegepast op de forenzen van wie het opleidingsniveau bekend is, blijkt dat veel variabelen een significant effect hebben (tabel 2). Het model met alleen opleidingsniveau verklaart maar voor een klein deel de afstand tussen woon- en werkgemeente, zoals uit de lage R^2 (proportie verklaarde variantie) blijkt. De R^2 stijgt behoorlijk wanneer voor het tweede model de andere variabelen worden toegevoegd, maar blijft aan de lage kant. Dit komt door de complexiteit van de beslissing die mensen nemen inzake hun woon- en werkplaats. Ongewijfeld zullen er ook nog andere verklarende factoren zijn die niet meegenomen zijn in het model. Soms omdat deze factoren niet in de bronnen aanwezig waren, of om de simpele reden dat ze zich moeilijk laten meten. Als naast het opleidingsniveau ook andere variabelen worden opgenomen, blijft het effect van opleidingsniveau aanwezig, maar de verschillen tussen de verschillende opleidingsniveaus worden wel kleiner. Zo geeft schatting van het volledige model aan dat forenzen met een hbo-niveau 8 procent ($1 - 0,92$) minder kilometers afleggen dan forenzen met het hoogste opleidingsniveau (de referentiegroep) en voor het overige met identieke kenmerken. Bij vrouwen is dat verschil zelfs 16 procent.

Bijna alle effecten die in eerdere paragrafen beschreven werden, zijn ook terug te vinden in de resultaten van de regressie-analyse. Mannen reizen verder naar hun werk dan vrouwen, hoger opgeleiden verder dan lager opgeleiden, 25- tot 35-jarigen verder dan forenzen in andere leeftijdscategorieën. De 55-plussers hebben de kortste woon-werkafstand. Vrouwelijke forenzen in een tweeverdienershuishouden wonen iets dichterbij hun werk dan de vrouwen in een éénverdienershuishouden. Het effect van het soort woning (huur- of koopwoning) blijft gering. Wel blijkt dat forenzen gevoelig zijn voor de hoogte van woonlasten. De coëfficiënt van het verschil in 'lasten',

met $\exp(b)$ kleiner dan 1, duidt er op dat de relatief hoge woonlasten in de werkgemeente een verhogend effect hebben op het aantal woon-werk kilometers. Anders gezegd, forenzen zijn bereid in ruil voor lagere woonlasten een werkplek verder weg te accepteren.

Zuid-Hollandse forenzen leggen de kortste afstand af. De provincies met de langste mediane woon-werkafstand (Flevoland en Drenthe) komen weer uit de bus als die provincies waarvan de forenzen de langste afstanden afleggen om op hun werk te komen, zij het dat Friesland zich daar nu bij voegt.

Bij de schatting van een model zonder woonlastenvariabele valt op dat de $\exp(b)$ van Flevoland veel hoger is (2.16) dan dat hij nu is (1.97). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat veel forenzen die werken in Noord-Holland en Utrecht er vanwege de lagere woonlasten voor kiezen om te gaan wonen of te blijven wonen in Flevoland.

Forenzen met een contract voor bepaalde tijd reizen verder dan forenzen met een contract voor onbepaalde tijd. Forenzen die minstens 35 uur per week werken, werken verder weg van hun woonplaats dan forenzen met een baan van minder dan 35 uur per week.

De afstand is langer bij een hoger uurloon, in het bijzonder bij de mannen.

Ook de bevinding dat zeer sterk stedelijke gemeenten forenzen aantrekken over de grootste afstanden wordt herbevestigd door de regressieresultaten.

Wanneer rekening gehouden wordt met de andere kenmerken blijkt het effect van positie in het huishouden iets te veranderen ten opzichte van de resultaten van de beschrijvende analyses. Zo bleek eerder dat voor mannelijke forenzen met een of meer jonge kinderen in het huishouden de mediane afstand het langst is, terwijl de multivariate analyse laat zien dat voor mannen de positie in het huishouden er nauwelijks toe doet bij het verklaren van hun woon-werkafstand. Vrouwelijke werknemers zonder kinderen, alleenstaand of samenwonend, hebben een langere woon-werkafstand dan vrouwen met kinderen. Moeders die aan het hoofd staan van een éénoudergezin overbruggen het minste aantal kilometers.

Wanneer woonprovincie wordt weggelaten uit het volledige model, neemt de verklaarde variantie flink af (zie tabel 3). Dit geldt ook, zij het in iets mindere mate voor de variabelen stedelijkheid van de werkgemeente en verschil in gemiddelde WOZ-waarde. De afstand tussen de woon- en werkgemeente is in dit model dus vooral afhankelijk van deze drie variabelen. Bij elk van de overige variabelen is het aandeel in de verklaarde variantie beperkter. Bij vrouwen speelt het opleidingsniveau ook nog een relatief belangrijke rol, veel meer dan het uurloon. Bij mannen heeft juist het uurloon een relatief belangrijk aandeel in de verklaring.

5. Conclusie en discussie

Veel van de hypothesen uit paragraaf 2 konden worden bevestigd in het onderzoek. Zo leggen academici en mensen met een hoog uurloon inderdaad meer kilometers af en spelen de woonlasten en het al dan niet hebben van

kinderen inderdaad een rol. Maar er zijn ook verwachtingen niet uitgekomen. Zo blijkt het weinig uit te maken of forenzen deel uitmaken van een één- of tweeverdienershuishouden. Ook het soort woning doet er nauwelijks toe. Wat betreft de wekelijkse arbeidsduur lijkt het erop dat een iets langere woon-werkafstand eerder geaccepteerd wordt door forenzen die langere werkweken hebben en daardoor meer verdienen.

De woonprovincie, de stedelijkheid van de werkgemeente en het verschil in gemiddelde WOZ-waarde tussen woon- en werkgemeente blijken in het model de drie variabelen te zijn die de woon-werkafstand het sterkst verklaren. Op ruime afstand eindigen op een gedeelde vierde plaats opleidingsniveau, het uurloon en geslacht. Het effect van opleidingsniveau is veel sterker bij vrouwen, het effect van uurloon is het sterkst bij de mannen.

De onderzoeksresultaten stemmen overeen met die uit het onderzoek van Mulder et al. (2008). Ook de bevinding dat het soort woning (huur of koop) en de positie in het huishouden er weinig toe doen, is een bevestiging van wat Mulder et al. concludeerden.

5.1 Beperkingen van het onderzoek

De woon-werkafstand van forenzen in Nederland wordt op dit moment bepaald als de afstand tussen de centra van de woongemeente en de werkgemeente. Helaas is er nog geen gedetailleerdere informatie beschikbaar over de precieze werklocatie, bijvoorbeeld op postcode-4-niveau, zodat de exacte afstand nog niet kan worden bepaald.

Het algoritme voor het bepalen van de woon-werkafstand kiest bij meerdere vestigingen van een bedrijf de vestiging voor een werknemer die het dichtst bij diens woonplaats ligt. Dit zal niet altijd een correcte uitkomst opleveren. Een hoogopgeleide bankier zal bijvoorbeeld eerder op het hoofdkantoor werken dan bij de plaatselijke bank. Verder gaat het algoritme er bij het vaststellen van de werkgemeente van uit dat werknemers een vaste werkplaats hebben. Er zijn echter ook werknemers voor wie dit niet geldt, zoals uitzendkrachten, vertegenwoordigers en bouwvakkers. Volgens de Enquête Beroepsbevolking heeft in 2008 bijna 1 op de 11 personen met betaald werk van 12 uur of meer per week geen vast werkadres. Ook met thuiswerkers is geen rekening gehouden. Bovendien kan het voorkomen dat een werknemer in een ver gelegen gemeente woont, maar een pied-à-terre heeft in of nabij de werkgemeente.

Ondanks deze beperkingen zal het algoritme wel een goede schatting van de woon-werkafstand opleveren voor het grootste deel van de forenzende werknemers. Dit levert een enorme massa aan data op, zodat ook onderzoek mogelijk is bij kleinere subgroepen.

Tot slot moet opgemerkt worden dat werknemers hun woon-werkafstand vaak uitdrukken in het aantal minuten dat ze onderweg zijn. Er is een duidelijk verband tussen het aantal kilometers en het aantal minuten, waardoor het gerechtvaardigd is dat er in dit onderzoek uitgegaan is van het aantal kilometers. Er zijn echter situaties denkbaar waarin de afstand hemelsbreed kort is, maar de benodigde tijd om die afstand te overbruggen toch behoorlijk tegenvalt, bijvoor-

beeld door files of door een noodzakelijke omweg. Ook is van belang hoe vaak men die afstand per week moet afleggen. Dergelijk onderzoek kan in feite alleen worden uitgevoerd met enquêtes, zoals het OViN (Onderzoek Verplaatsingsgedrag in Nederland).

5.2 Suggesties voor verder onderzoek

Een interessante mogelijkheid zou zijn om te onderzoeken wat het effect is van de economische activiteit van de baan. Leggen werknemers in bepaalde branches een langere woon-werkafstand af? En zo ja, geldt dit dan voor alle werknemers in die branche of alleen voor de hoger opgeleiden? Spelen vergoedingen voor woon-werkverkeer hierin een rol?

Een onderzoek naar de belangrijkste motieven om te blijven wonen in een bepaalde plaats of juist te verhuizen bij verandering van werkgever zou ook zeer waardevol zijn. Zal een werknemer verhuizen naar een plaats om dichterbij het werk te wonen, of blijft hij wonen in de huidige woonplaats, omdat hij bijvoorbeeld zijn sociale netwerk niet wil opgeven, omdat zijn partner werkt in die gemeente, of omdat de woonlasten er lager zijn? Daarnaast zouden ook de motieven om te kiezen voor een bepaalde werkgever nieuwe inzichten kunnen bieden. Wil men alleen werken in de eigen woonplaats of regio, of vergroot men de zoektocht naar werk in andere regio's? Verschillen lager opgeleiden hierin van hoger opgeleiden?

Tot slot zou het interessant zijn te onderzoeken hoe de woon-werkafstand zich door de tijd heen ontwikkelt: accepteren mensen een langere reisafstand in periodes waarin het lastiger is om een baan te vinden, of wanneer het verkopen van een huis moeizaam gaat?

Literatuur

Berg, G.J. van den, en C. Gorter (1997). Job search and commuting time. *Journal of Business Economics*, 15, 269–281.

CBS, Standaard Onderwijsindeling (SOI). <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/soi>

Gordon, P., A. Kumar en H.W. Richardson (1989). Gender differences in metropolitan travel behaviour. *Regional Studies*, 23, 499–510.

Ham, M. van, C.H. Mulder en P. Hooimeijer (2001). Spatial flexibility in job mobility: Macrolevel opportunities and microlevel restrictions. *Environment and Planning A*, 33, 921–940.

Madden, J.F. (1981). Why women work closer to home. *Urban Studies*, 18, 181–194.

Mulder, C.H., L.P.S.M. Smit en S. Musterd (2008). Woon-werkafstanden in de levensloop, *Mens en Maatschappij*, 83, 343–359.

Rouwendal, J. en E. Meijer (2002). Preferences for housing, jobs, and commuting: A mixed logit analysis. *Journal of Regional Science*, 41, 475–505.

Rouwendal, J., en P. Rietveld (1994). Changes in commuting distances of Dutch households. *Urban Studies*, 31, 1545–1557.

Wee, B. van, P. Rietveld en H. Meurs (2006). Is average daily travel time expenditure constant? In search of explanations for an increase in average travel time. *Journal of Transport Geography*, 14, 109–122.

Noten in de tekst

- ¹⁾ De auteurs zijn veel dank verschuldigd aan collega's Henk Oroh, voor het samenstellen van het bestand met woon-werkafstanden, Mark Zuiderwijk voor het meedenken bij de opzet van het onderzoek, en Abby Israëls, Léander Kuijvenhoven en Ruben van Gaalen voor hun adviezen bij de multivariate analyses.
- ²⁾ De variabele 'één- versus tweeverdienershuishouden' die gebruikt is in dit onderzoek gaat uit van het aantal leden van de huishoudkern met inkomsten uit werk of uitkering. De huishoudkern is het gehuwde/samenwonende paar, de alleenstaande of de ouder in een éénoudergezin. In dat verband moet worden opgemerkt dat de afstand die afgelegd wordt niet per se die van de hoofdkostwinner of de verdienende partner is, maar ook die van het thuiswonend kind kan zijn.

Tabel 1
Beschrijvende gegevens per onafhankelijke variabele, voor zowel 'niet-forenzen' (werkgemeente = woongemeente) als forenzen

	Niet-forenzen	Forenzen	Afstand tussen woon- en werkgemeente van forenzen			
			Gemiddeld	Mediaan		
				Totaal	Mannen	Vrouwen
	%		km			
Totaal			25	15	17	14
<i>Geslacht</i>						
Mannen	48,8	58,9	27	17	17	
Vrouwen	51,2	41,1	22	14		14
<i>Opleidingsniveau</i>						
Max. basisonderwijs	6,0	4,2	23	14	14	14
Vmbo / mbo 1	19,7	15,8	23	14	14	13
Mbo 2-4 / havo / vwo	47,6	48,0	24	15	17	13
Hbo bachelor / wo bachelor	17,1	20,9	26	17	20	15
Hbo master / wo-master / gepromoveerden	9,6	11,1	29	20	21	19
<i>Leeftijdsklasse</i>						
15 tot 25 jaar	10,6	9,0	24	14	15	14
25 tot 35 jaar	22,2	23,5	26	17	18	15
35 tot 45 jaar	27,2	29,2	25	16	18	14
45 tot 55 jaar	26,1	25,7	24	15	17	13
55 jaar en ouder	13,9	12,7	25	15	16	13
<i>Positie in huishouden</i>						
Alleenstaand	17,2	14,5	27	17	17	16
Samenwonend met partner, zonder kinderen	25,6	27,0	25	16	17	14
Samenwonend met partner, jongste kind tot 12 jaar	25,8	29,1	25	16	18	14
Samenwonend met partner, jongste kind 12 jaar en ouder	17,3	16,8	24	14	16	12
Ouder in eenoudergezin	4,6	3,3	23	14	17	14
Tuiswonend kind	9,4	9,2	24	14	15	14
<i>Eén- vs. tweeverdienershuishouden</i>						
Eénverdienershuishouden	32,4	29,4	26	16	17	15
Tweeverdienershuishouden	67,6	70,6	24	15	17	14
<i>Soort woning</i>						
Koopwoning	66,0	73,3	25	16	17	14
Huurwoning	33,2	26,0	25	15	16	14
Soort woning onbekend	0,8	0,7	28	17	19	16
<i>Woonprovincie</i>						
Groningen	3,0	3,1	35	17	19	15
Friesland	3,5	3,8	35	19	22	18
Drenthe	3,0	2,7	39	22	25	18
Overijssel	7,5	6,1	32	17	20	15
Flevoland	2,5	2,5	32	22	27	21
Gelderland	11,6	12,3	26	16	18	14
Utrecht	7,1	8,4	22	14	16	12
Noord-Holland	17,0	15,8	23	17	17	14
Zuid-Holland	20,9	21,9	19	13	14	12
Zeeland	2,5	2,0	32	19	22	15
Noord-Brabant	15,2	15,0	24	14	16	13
Limburg	6,3	6,6	27	13	15	12
<i>Contractsoort</i>						
Onbepaalde tijd	78,3	78,6	24	15	17	14
Bepaalde tijd	21,7	21,4	27	17	18	15
<i>Wekelijkse arbeidsduur</i>						
Tot 25 uur	26,9	20,0	22	13	17	13
25 tot 35 uur	20,1	18,0	23	14	16	14
35 uur of meer	53,0	62,0	26	17	17	15
<i>Stedelijkheid werkgemeente</i>						
Niet stedelijk	7,3	6,2	22	14	15	13
Weinig stedelijk	16,4	16,7	23	14	15	13
Matig stedelijk	18,4	21,7	23	15	17	13
Sterk stedelijk	33,3	32,6	25	16	18	14
Zeer sterk stedelijk	24,5	22,8	27	17	19	15
N	2 656 700	3 514 200				
	43%	57%				

Tabel 2
Resultaten lineaire regressie-analyses: een waarde kleiner dan 1 betekent een kortere woon-werkafstand dan de referentiecategorie (groter dan 1: langere afstand).

Afhankelijke variabele: natuurlijke logaritme van afstand tussen woon- en werkgemeente ¹⁾	Exp(b)					
	Totale groep		Mannen		Vrouwen	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
<i>Vrouwen (ref. mannen)</i>		0,87*				
<i>Opleidingsniveau (ref. hbo master / wo master / gepromoveerden)</i>						
maximaal basisonderwijs	0,74*	0,83*	0,72*	0,84*	0,77*	0,84*
vmbo / mbo 1	0,74*	0,82*	0,75*	0,85*	0,72*	0,78*
mbo 2-4 / havo / vwo	0,79*	0,85*	0,84*	0,90*	0,73*	0,77*
hbo bachelor / wo bachelor	0,89*	0,92*	0,96*	0,97*	0,83*	0,84*
<i>Leeftijdsklasse (ref. 25-35 jaar)</i>						
15 tot 25 jaar		0,98*		0,97*		0,97*
35 tot 45 jaar		0,98*		0,98*		0,97*
45 tot 55 jaar		0,93*		0,92*		0,92*
55 jaar en ouder		0,90*		0,89*		0,91*
<i>Positie in huishouden (ref. alleenstaand)</i>						
thuiswonend kind		0,97*		0,97*		0,99 ‡
samenwonend met partner, zonder kinderen		1,02*		1,02*		1,02 †
samenwonend met partner, jongste kind tot 12 jaar		0,98*		0,98 †		0,96*
samenwonend met partner, jongste kind 12 jaar en ouder		0,98*		1,00		0,95*
ouder in eenoudergezin		0,96*		0,98 †		0,93*
<i>Tweeverdienershuishouden (ref. éénverdienershuishouden)</i>		0,97*		0,98*		0,95*
<i>Soort woning (ref. koopwoning)</i>						
huurwoning		1,02*		1,01*		1,03*
type woning onbekend		1,07*		1,09*		1,05*
<i>Verschuif in gemiddelde WOZ-waarde (woongemeente-werkgemeente)</i>		0,84*		0,84*		0,86*
<i>Woonprovincie (ref. Zuid-Holland)</i>						
Groningen		1,70*		1,70*		1,68*
Friesland		2,00*		2,02*		1,98*
Drenthe		2,38*		2,41*		2,33*
Overijssel		1,81*		1,77*		1,87*
Flevoland		1,97*		1,92*		2,04*
Gelderland		1,59*		1,58*		1,60*
Utrecht		1,23*		1,22*		1,23*
Noord-Holland		1,22*		1,22*		1,23*
Zeeland		1,87*		1,90*		1,83*
Noord-Brabant		1,44*		1,42*		1,47*
Limburg		1,38*		1,38*		1,38*
<i>Contract voor onbepaalde tijd (ref. bepaalde tijd)</i>		0,89*		0,89*		0,91*
<i>Wekelijkse arbeidsduur (ref. 35 uur of meer)</i>						
tot 25 uur		0,93*		0,98*		0,93*
25 tot 35 uur		0,93*		0,94*		0,93*
<i>Uurloon²⁾</i>		1,15*		1,20*		1,06*
<i>Stedelijkheid werkgemeente (ref. zeer sterk stedelijk)</i>						
niet stedelijk		0,63*		0,63*		0,63*
weinig stedelijk		0,67*		0,69*		0,65*
matig stedelijk		0,73*		0,74*		0,72*
sterk stedelijk		0,84*		0,86*		0,81*
Constante	20,92*	15,38*	21,85*	12,73*	19,61*	18,77*
R ²	0,013	0,129	0,015	0,113	0,018	0,127
N	1 361 200		762 900		598 300	

¹⁾ Vanwege de scheve verdeling van woon-werkafstanden is bij de regressie-analyse de natuurlijke logaritme van deze afstand als afhankelijke variabele genomen. Korte afstanden komen veel vaker voor dan lange afstanden.

²⁾ De verklarende variabele uurloon is logaritmisches getransformeerd vanwege een scheve verdeling.

‡ p<0.05; † p<0.01; * p<0.001.

Tabel 3
Overzicht van de daling in R² (proportie verklaarde variantie) bij weglating van steeds één van de variabelen uit het volledige model

	Totale groep (R ² totale model = 0,129)		Mannen (R ² totale model = 0,113)		Vrouwen (R ² totale model = 0,127)	
	R ² bij weglating van één variabele	Daling in R ²	R ² bij weglating van één variabele	Daling in R ²	R ² bij weglating van één variabele	Daling in R ²
<i>Weggelaten variabele</i>						
Woonprovincie	0,056	0,073	0,043	0,070	0,048	0,079
Stedelijkheid van de werkgemeente	0,103	0,026	0,089	0,024	0,099	0,028
Verschuif in gemiddelde WOZ-waarde tussen woon- en werkgemeente	0,112	0,017	0,096	0,017	0,116	0,011
Opleidingsniveau	0,124	0,005	0,110	0,003	0,117	0,010
Uurloon	0,124	0,005	0,105	0,008	0,126	0,001
Geslacht	0,124	0,005				
Contractsoort	0,126	0,003	0,110	0,003	0,124	0,003
Leeftijdscategorie	0,127	0,002	0,111	0,002	0,126	0,001
Wekelijkse arbeidsduurklasse	0,127	0,002	0,112	0,001	0,125	0,002
Positie in huishouden	0,128	0,001	0,113	0,000	0,126	0,001
Aantal verdieners in huishouden	0,128	0,001	0,113	0,000	0,127	0,000
Soort woning (huur/koop)	0,128	0,001	0,113	0,000	0,127	0,000

Personen met een uitkering naar huishoudsituatie

Ton Ferber

Ruim 1 miljoen personen van 15 tot 65 jaar ontvingen eind 2009 een werkloosheids-, bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Gehuwden zonder thuiswonende kinderen en alleenstaanden hebben het vaakst een werkloosheidsuitkering. Het aandeel met een bijstandsuitkering is het hoogst onder eenoudergezinnen. Dat geldt met name wanneer er een vrouw aan het hoofd staat. Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen worden naar verhouding het meest aan personen in instellingen verstrekt. Het betreft dan vaak een Wajonguitkering. Daarnaast is ook onder gehuwden zonder thuiswonende kinderen en alleenstaanden het aandeel met een arbeidongeschiktheidsuitkering betrekkelijk groot.

Gehuwden met kinderen hebben gemiddeld het minst dikwijls een werkloosheids-, bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Wel zijn er in deze huishoudsituatie grote verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen. Gehuwden met kinderen van niet-westerse herkomst hebben veel vaker een uitkering dan autochtonen. Het verschil is vooral groot bij de bijstandsuitkering.

1. Inleiding

Eind 2009 ontvingen meer dan 1 miljoen personen van 15 tot 65 jaar een werkloosheids-, bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Zoals iedereen vormen deze personen met anderen een huishouden, wonen alleen of verblijven in een instelling (zie kader).

In dit artikel wordt de huishoudsituatie van personen met een uitkering krachtens de Werkloosheidswet (WW), de Wet werk en bijstand (WWB) en de arbeidsongeschiktheidsregelingen (WAO, WAZ, Wajong, WIA) geanalyseerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. De niet-westerse allochtonen zijn bovendien verder opgesplitst in de vier grote herkomstgroepen: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen /Arubanen.

Tevens wordt nagegaan of de jongste recessie in bepaalde huishoudsituaties nadrukkelijker van invloed is geweest dan in andere. Daarbij bij is vooral gekeken naar de ontwikkeling van het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering of bijstand. De arbeidsongeschiktheidsregelingen zijn namelijk veel minder onderhevig aan schommelingen in de conjunctuur.

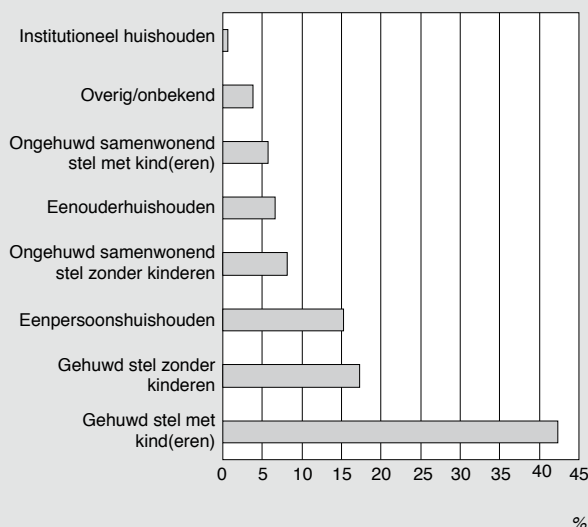
De aantallen personen met een werkloosheids-, bijstands- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering worden gepresenteerd per 1 000 personen in de desbetreffende huishoudsituatie. Dat geeft een beter beeld van de uitkeringsdichtheid per huishoudsituatie dan de absolute aantallen.

De gebruikte cijfers zijn afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). De kern van het SSB bestaat uit een aantal onderling gekoppelde registers waarin demografische en

Bevolking naar huishoudsituatie

Van alle inwoners in Nederland van 15 tot 65 jaar woonden in 2005/2009 zes op de tien al dan niet met kinderen gehuwd samen. Bij 15 procent ging het om alleenstaanden, terwijl 14 procent met of zonder kinderen ongehuwd samenwoonde. Nog eens 7 procent stond aan het hoofd van een eenoudergezin. Het aandeel personen dat in een instelling verbleef, ten slotte, was minder dan 1 procent.

1. Personen van 15 tot 65 jaar naar huishoudsituatie, 2005/2009

sociaaleconomische gegevens zijn opgenomen. Door de koppeling van deze bronnen is een groot aantal gegevens over personen, banen en uitkeringen integraal beschikbaar. Door vergelijking van de bronnen kunnen correcties worden uitgevoerd die leiden tot consistente gegevens. De cijfers over personen met een uitkering zijn voor de jaren 2005 en 2006 consistent gemaakt en daarmee definitief. De gegevens over de jaren 2007 tot en met 2009 hebben deze correcties nog niet ondergaan en zijn dan ook voorlopig. Zie voor uitgebreide informatie over het SSB: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/onderzoekers/ssb>

2. Personen met een werkloosheidsuitkering

WW-uitkeringsdichtheid naar huishoudsituatie

Eind 2009 waren er bijna 270 duizend personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering. De grootste groep, namelijk 33 procent, maakte deel uit van een gehuwd stel met kinderen, 22 procent was alleenstaand, bij 17 procent ging het om gehuwden zonder kinderen

De verhoudingen liggen iets anders als per huishoudsituatie gekeken wordt naar het aantal personen met een werkloosheidsuitkering per 1 000 inwoners van 15 tot 65 jaar. Over de jaren 2005 tot en met 2009 was de WW-uitkeringsdichtheid het hoogst onder de gehuwden zonder thuiswonende kinderen en alleenstaanden. Op de derde plaats kwamen personen die aan het hoofd stonden van een eenoudergezin. Onder gehuwden met kinderen kwamen WW-uitkeringen het minst vaak voor.

De verschillen in WW-uitkeringsdichtheid naar huishoudsituatie zijn echter betrekkelijk klein wanneer de institutionele huishoudens buiten beschouwing worden gelaten. De uitkeringsdichtheid varieerde eind 2009 van 19 op de 1 000 bij gehuwden met kinderen tot 34 op de 1 000 bij alleenstaanden. In totaal hadden eind 2009 zo'n 24 op de 1 000 personen van 15 tot 65 jaar een werkloosheidsuitkering.

Ontwikkeling aandeel werkloosheidsuitkeringen

Het aandeel werkloosheidsuitkeringen hangt sterk samen met de ontwikkeling van de conjunctuur. Eind 2005, toen de economie na een terugval in het begin van het nieuwe millennium, weer begon aan te trekken, ontvingen 23 op de 1 000 inwoners een werkloosheidsuitkering. In de economisch voorspoedige jaren daarna nam het aantal per 1 000 inwoners af tot 15 in december 2008 om daarna in één jaar weer fors op te lopen tot 24 in december 2009.

De recessie is verhoudingsgewijs vooral voelbaar geweest onder (on)gehuwd samenwonenden met thuiswonende kinderen. Onder gehuwden zonder kinderen nam het aandeel het minst toe. Bij deze groep steeg het aandeel ook het minst in de periode van economische groei tussen 2005 en 2008.

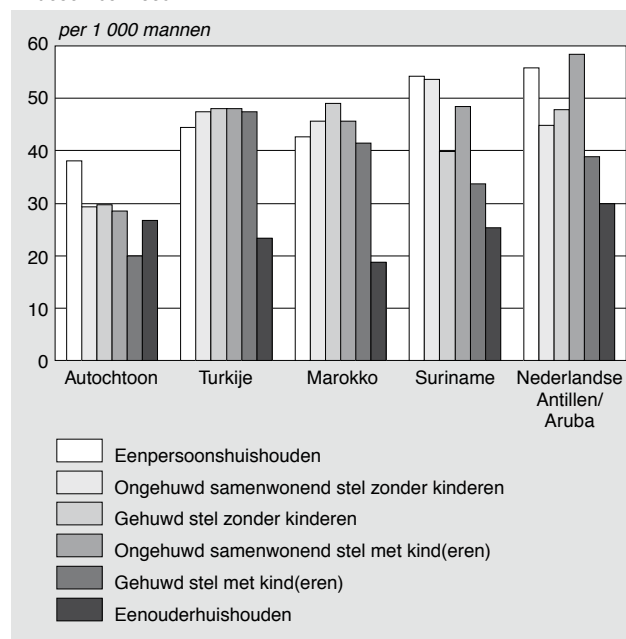
Werkloosheidsuitkeringen naar huishoudsituatie en herkomst

Afhankelijk van de huishoudsituatie zijn er tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen van 15 tot 65 jaar grote verschillen in de aandelen WW-ers. Met name tussen autochtone en niet-westerse allochtone gehuwden met thuiswonende kinderen zijn de verschillen opmerkelijk.

Het aandeel niet-westerse allochtone gehuwden met thuiswonende kinderen met een WW-uitkering, was eind 2009 bijna 2 keer zo groot als dat bij autochtonen. Vooral bij de Turkse mannen was het aandeel hoog: van hen hadden 47 op de 1 000 een WW-uitkering tegenover 20 op de 1 000 bij autochtonen.

Bij de overige huishoudsituaties deden zich de grootste verschillen in het aandeel WW-uitkeringen tussen autochtone en niet-westerse allochtone mannen voor bij ongehuwd samenwonende Antillianen en Arubanen met thuiswonende kinderen en ongehuwd samenwonende Surinaamse mannen zonder kinderen.

2. Mannen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering, december 2009*

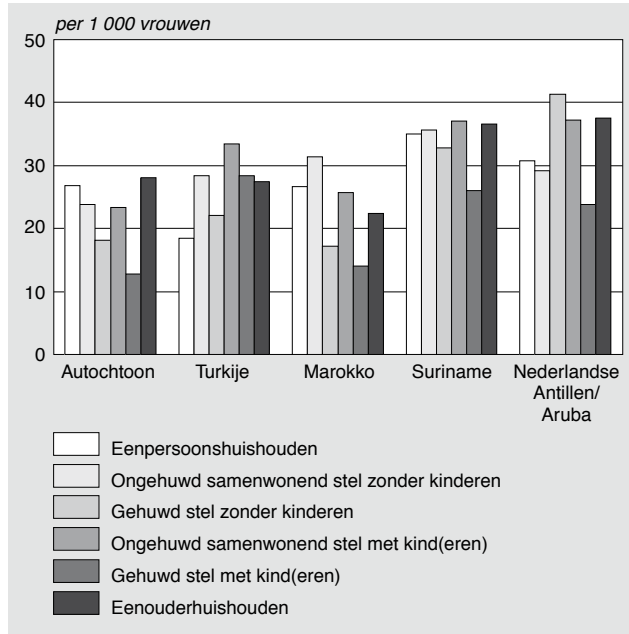
Bij de vrouwen valt het relatief grote aandeel met een werkloosheidsuitkering op onder Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse gehuwde vrouwen met thuiswonende kinderen. Zij ontvingen 2 keer zo vaak een WW-uitkering als gehuwde autochtone vrouwen met kinderen. Ook onder gehuwde Antilliaanse en Arubaanse vrouwen zonder kinderen is het aandeel WW-ers betrekkelijk hoog.

Staat 1
Personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering, december

	2005	2006	2007*	2008*	2009*
<i>per 1 000 inwoners</i>					
Totaal	23	20	17	15	24
<i>Huishoudsituatie</i>					
Eenpersoonshuishouden	30	26	23	22	34
Ongehuwd samenw. stel zonder kinderen	22	17	16	15	28
Gehuwd stel zonder kinderen	31	29	26	21	25
Ongehuwd samenwonend stel met kind(eren)	27	20	17	16	28
Gehuwd stel met kind(eren)	18	14	12	11	19
Eenouderhuishouden	26	22	20	18	28
Overig huishouden	22	18	15	16	28
Institutioneel huishouden	4	3	3	4	5

Het aandeel Marokkaanse vrouwen met WW is nagenoeg gelijk aan dat van autochtone vrouwen. Onder Marokkaanse alleenstaande moeders was het aandeel met 22 per 1 000 zelfs behoorlijk lager dan onder autochtone alleenstaande moeders. Dit hangt samen met de relatief lage arbeidsparticipatie van deze groep.

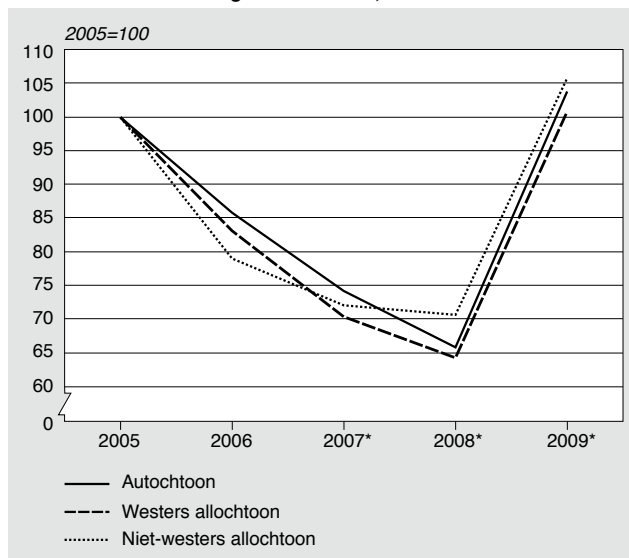
3. Vrouwen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering, december 2009*

Ontwikkeling aandeel werkloosheidsuitkeringen naar herkomst

Het aandeel WW'ers onder niet-westerse allochtonen is door de jaren heen bijna anderhalf keer zo hoog als onder autochtonen. Van 2005 tot 2008, toen het goed ging met de economie en er veel vraag was naar arbeid, nam het aandeel met een werkloosheidsuitkering bij niet-westerse alloch-

4. Ontwikkeling van het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering naar herkomst, december

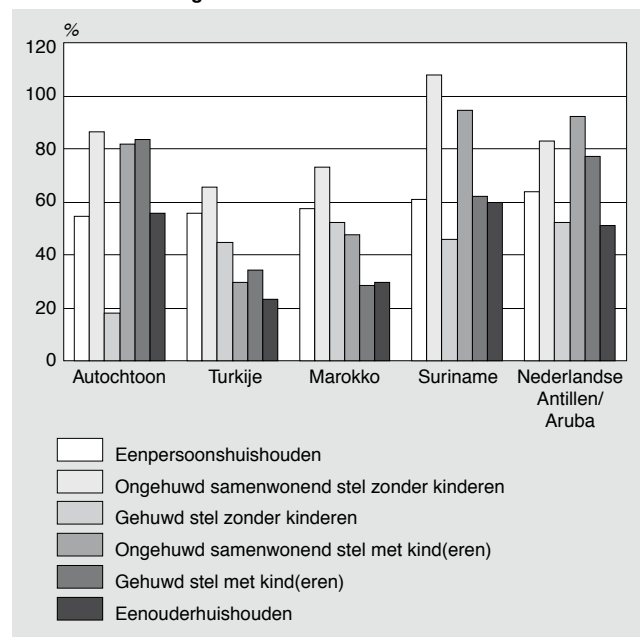

tonen minder sterk af dan onder autochtonen. Daar staat tegenover dat het aandeel van 2008 tot 2009 ook iets minder toenam.

De ontwikkeling van WW-uitkeringsdichtheid is niet bij alle herkomstgroepen hetzelfde. Onder Turken en Marokkanen nam het aandeel WW-ers van eind 2008 op eind 2009 toe met ruim een derde, terwijl de stijging onder Surinamers, Antillianen en Arubanen ruim tweederde bedroeg.

De toename onder Turken en Marokkanen komt voor een groot deel voor rekening van de ongehuwd samenwonenden zonder kinderen. Bij de Marokkaanse vrouwen in deze huishoudsituatie was er zelfs sprake van een verdubbeling van het aandeel met een WW-uitkering. Bij Surinamers, Antillianen en Arubanen steeg het aandeel vooral onder de ongehuwd samenwonende mannen, zowel met als zonder kinderen.

5. Mutatie van het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering in december 2008* – december 2009*

2. Personen met een bijstandsuitkering

Bijstandsuitkeringsdichtheid naar huishoudsituatie

Eind 2009 ontvingen ruim 330 duizend personen van 15 tot 65 jaar een bijstandsuitkering. Het betrof vooral alleenstaanden (37 procent), eenoudergezinnen (26 procent) en gehuwden met thuiswonende kinderen (18 procent). Deze groepen zijn samen goed voor vier op de vijf personen met een bijstandsuitkering.

Anders dan bij de werkloosheidsuitkeringen zijn er bij de bijstandsuitkeringen grote verschillen in de uitkeringsdichtheid naar huishoudsituatie. Alleenstaande ouders hadden het vaakst een bijstandsuitkering: 104 op de 1 000 inwoners. Het aandeel was vooral groot onder de alleenstaande moeders. Eind 2009 ontvingen 146 op de 1 000 van hen een bijstandsuitkering. Op de tweede plaats kwamen de alleenstaanden met 69 per 1 000. Onder gehuwden met

kinderen, de meest voorkomende huishoudsituatie in Nederland, was het aandeel bijstandsonvangers het kleinst.

Ontwikkeling aandeel bijstandsuitkeringen

In de periode 2006–2008 nam het aantal personen met een bijstandsuitkering zowel in absolute als in relatieve zin gestaag af. Vanaf eind 2008 sloeg deze trend om in een stijging. Het aantal bijstandsuitkeringen per 1 000 inwoners groeide van 27 eind 2008 naar 30 eind 2009.

De verslechterde economische situatie heeft in 2009 vooral geleid tot een, weliswaar lichte, stijging van het aandeel bijstandsonvangers onder ongehuwd samenwonenden. Daarbij was de stijging onder degenen met thuiswonende kinderen sterker dan bij degenen zonder kinderen. Onder eenoudergezinnen zette de voordurende daling zich ook in 2009 voort; de enige huishoudsituatie die in deze zin positief opvalt.

Bij alleenstaanden en gehuwden zonder thuiswonende kinderen was de stijging van het aandeel met een bijstandsuitkering in 2009 betrekkelijk klein. Dat gold eveneens voor de daling in de voorgaande jaren. Het lijkt erop dat zowel positieve als negatieve conjuncturele ontwikkelingen grotendeels aan deze groepen huishoudens voorbij gaan.

Bijstandsuitkeringen naar huishoudsituatie en herkomst

De aantallen autochtonen en niet-westerse allochtonen met een bijstandsuitkering ontlepen elkaar niet veel. Het aantal bijstandsonvangers per 1 000 inwoners was onder niet-westerse allochtonen echter vele malen hoger dan onder autochtonen.

Het verschil deed zich in alle huishoudsituaties voor, maar was vooral groot onder gehuwden, al dan niet met thuis-kinderen. Eind 2009 was de bijstandsdichtheid onder niet-westerse allochtonen in deze huishoudsituaties bijna 20 keer zo hoog als onder autochtonen.

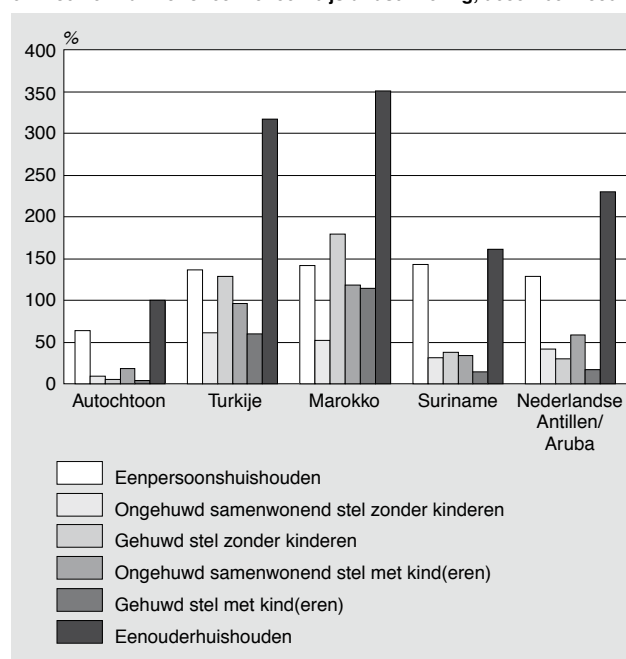
Het verschil was vooral groot bij Marokkaanse en overige niet-westerse gehuwden en bij Turkse gehuwden zonder kinderen. Bij deze overige niet-westerse allochtonen gaat het vooral om personen afkomstig uit de voornaamste

zogeheten vluchtelingenlanden Afghanistan, Irak, Iran en Somalië.

In 2009 hadden ruim 100 op 1 000 Marokkaanse en niet-westerse gehuwden met kinderen een bijstandsuitkering, tegen 4 op de 1 00 bij autochtonen. De bijstandsdichtheid per 1 000 bij gehuwden zonder kinderen kwam bij Turken, Marokkanen en niet-westerse allochtonen uit op respectievelijk 112, 144 en 102.

Vrouwen hadden gemiddeld 1,5 maal zo vaak een bijstandsuitkering als mannen. Bij autochtonen was dat 1,6 keer zo vaak en bij niet-westerse allochtonen 1,4 keer. Het aandeel vrouwen met een bijstandsuitkering was bij alle herkomstgroepen vooral hoog bij eenoudergezinnen. In 2009 hadden 100 op de 1 000 autochtone alleenstaande moeders een bijstandsuitkering, bij de niet-westerse alleenstaande moeders was dat 264 op de 1 000. Het hoogst was de bijstandsdichtheid onder eenoudergezinnen bij Marokkaanse vrouwen (350 op de 1 000), gevolgd door overige niet-westerse vrouwen (330 op de 1 000) en Turkse vrouwen (316 op de 1 000). Onder Surinaamse, Antilliaanse en

6. Vrouwen van 15 tot 65 met een bijstandsuitkering, december 2009*

Staat 2
Personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering, december

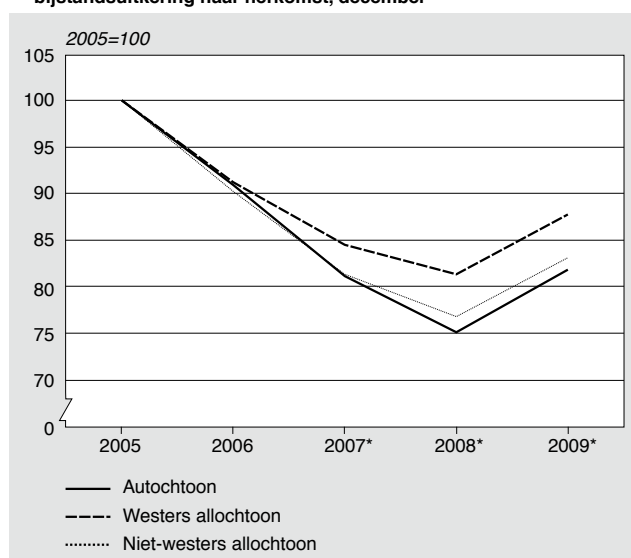
	2005	2006	2007*	2008*	2009*
<i>per 1 000 inwoners</i>					
Totaal	35	32	29	27	30
<i>Huishoudsituatie</i>					
Eenpersoonshuishouden	79	74	68	65	69
Ongehuwd samenw. stel zonder kinderen	14	12	11	10	13
Gehuwd stel zonder kinderen	13	12	11	11	11
Ongehuwd samenwonend stel met kind(eren)	27	22	18	16	21
Gehuwd stel met kind(eren)	16	14	12	11	13
Eenouderhuishouden	144	132	116	106	104
Overig huishouden	56	46	42	41	48
Institutioneel huishouden	39	33	33	33	44

Arubaanse alleenstaande moeders waren deze aandelen een stuk lager, maar nog altijd hoger dan onder autochtone alleenstaande moeders.

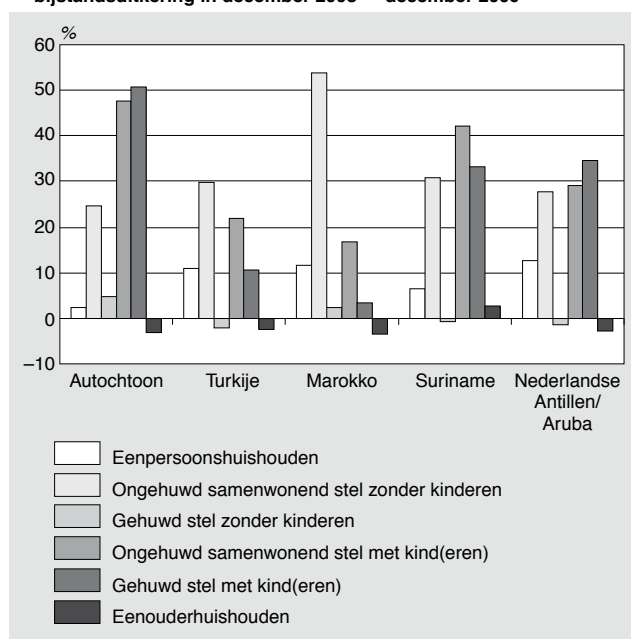
Ontwikkeling aandeel bijstandsuitkeringen naar herkomst

Ondanks het niveauverschil tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen in het aandeel bijstandsuitkeringen was de toename in 2009 bij beide groepen nagenoeg even groot. Bij autochtonen steeg vooral het aandeel onder de al dan niet gehuwd samenwonenden met kinderen. Zowel bij de gehuwden als bij de niet-gehuwden nam de bijstandsdichtheid tussen eind 2008 en eind 2009 met de helft toe. Bij de eenoudergezinnen daarentegen, was er sprake van een lichte daling.

7. Ontwikkeling van het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering naar herkomst, december

8. Mutatie van het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering in december 2008* – december 2009*

Evenals bij autochtonen was bij Surinamers, Antillianen en Arubanen de sterkste stijging van het aandeel met een bijstandsuitkering te zien bij de (on)gehuwde stellen met thuiswonende kinderen. Bij Turken, Marokkanen en de niet-westerse allochtonen groeide het aandeel vooral bij de ongehuwd samenwonenden zonder kinderen.

In toenemende mate deden personen uit de overige niet-westerse landen een beroep op de bijstand. Zoals eerder opgemerkt gaat het vooral om personen afkomstig uit vluchtelingenlanden.

3. Personen met een arbeidsongeschiktheids-uitkering

AO-uitkeringsdichtheid naar huishoudsituatie

Het aantal personen van 15 tot 65 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering bedroeg eind 2009 ruim 767duizend. Van hen maakte meer dan de helft deel uit van een gehuwd of ongehuwd stel zonder thuiswonende kinderen. Bijna een kwart woonde alleen.

Veruit het grootste aantal personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering per 1 000 inwoners namelijk ruim 629, verbleef in een zogeheten institutioneel huishouden. Bewoners van instellingen hebben vaak een Wajong-uitkering. Daarnaast was ook onder gehuwden zonder thuiswonende kinderen en alleenstaanden het aantal met een arbeidsongeschiktheidsuitkering per 1 000 betrekkelijk groot: respectievelijk 111 en 108.

Ontwikkeling aandeel arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering nam tussen 2005 en 2008 af van 76 naar 69 op de 1 000 om in 2009 vrijwel gelijk te blijven. De daling tussen 2005 en 2008 deed zich voor bij alle huishoudsituaties, maar was vooral sterk bij ongehuwd samenwonenden zonder thuiswonende kinderen en gehuwden.

De arbeidsongeschiktheidsregelingen zijn veel minder dan de WW en bijstand onderhevig aan conjuncturele schommelingen. Toch was er in 2009 in alle huishoudsituaties, met uitzondering van de gehuwden zonder thuiswonende kinderen, een lichte toename van het aandeel arbeidsongeschikten waar te nemen. Per 1 januari 2006 is de WAO vervangen door de WIA. De stijging werd dan ook geheel veroorzaakt door de groei van het aantal personen met een WIA-uitkering. Vooral onder ongehuwde samenwonenden met kinderen nam het aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering toe. Daarnaast groeide ook onder personen die in een instelling verbleven en vooral een Wajong-uitkering ontvingen, het aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Deze stijging werd echter niet zozeer veroorzaakt door een toename van het aantal personen met een Wajong-uitkering als wel door een afname van het aantal personen dat in een instelling verbleef.

Onder gehuwden zonder thuiswonende kinderen zette de daling van het aandeel zich ook in 2009 voort. De uitstroom uit de WAO en WAZ was bij deze huishoudens ruim 3 keer zo groot als de instroom in de WIA in dat jaar.

Staat 3
Personen van 15 tot 65 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, december

	2005	2006	2007*	2008*	2009*
<i>per 1 000 inwoners</i>					
Totaal	76	73	70	69	69
<i>Huishoudsituatie</i>					
Eenpersoonshuishouden	108	106	106	105	108
Ongehuwd samenw. stel zonder kinderen	54	52	51	51	52
Gehuwd stel zonder kinderen	126	121	117	113	111
Ongehuwd samenwonend stel met kind(eren)	43	37	36	35	36
Gehuwd stel met kind(eren)	45	41	40	39	40
Eenouderhuishouden	68	65	65	65	67
Overig huishouden	82	79	76	73	76
Institutioneel huishouden	618	615	618	602	629

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen naar huishoudsituatie en herkomst

Het aantal autochtone personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering was eind 2009 ruim 7 keer zo hoog als het aantal niet-westerse allochtonen met een dergelijke uitkering. Per 1 000 inwoners was het aantal personen met een AO-uitkering bij autochtonen maar iets groter dan bij niet-westerse allochtonen: 70 versus 64.

Onderscheiden naar huishoudsituatie waren er grote verschillen tussen de verschillende herkomstgroepen. Zo waren onder Turkse en Marokkaanse personen die deel uitmaakten van een (on)gehuwd stel met thuiswonende kinderen de aandelen met een AO-uitkering ruim 2 keer zo hoog als bij autochtonen. Turkse vrouwen in deze huishoudsituaties hadden zelfs 3 maal zo vaak een AO-uitkering als autochtone vrouwen. Bij de andere niet-westerse herkomstgroepen in deze huishoudsituaties waren de verschillen kleiner; onder personen van Antilliaanse of Arubaanse her-

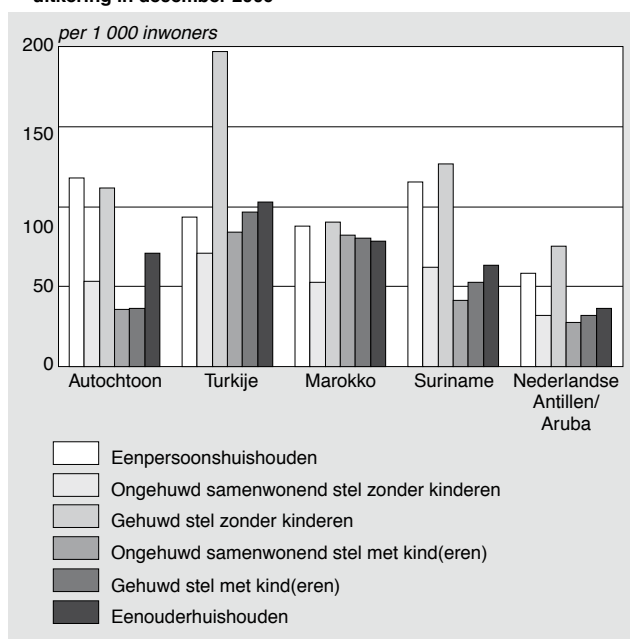
komst lagen de aandelen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering zelfs lager dan bij autochtonen.

Behalve bij de (on)gehuwd samenwonenden met kinderen hadden Turken ook het hoogste aandeel arbeidsongeschiktheidsuitkeringen onder (on)gehuwd samenwonenden zonder kinderen en eenoudergezinnen. Surinamers namen bij deze huishoudsituaties de tweede plaats in, boven de autochtonen. De autochtonen hadden van alle herkomstgroepen de hoogste AO-uitkeringsdichtheid bij de alleenstaanden en bij personen in institutionele huishoudens.

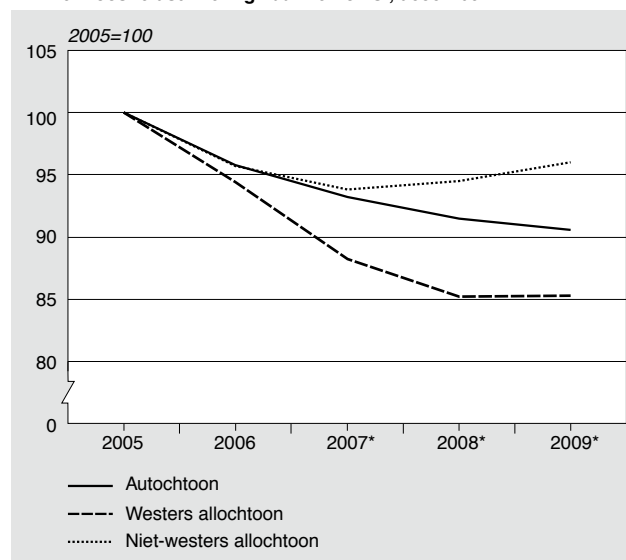
Ontwikkeling aandeel arbeidsongeschiktheidsuitkeringen naar herkomst

De afgelopen jaren is niet alleen het aantal personen, maar ook het aandeel arbeidsongeschikten afgenomen. In 2009 is er echter een einde gekomen aan deze daling. De ontwikkeling van het aandeel arbeidsongeschiktheidsuitkeringen bij autochtonen en niet-westerse allochtonen ging van 2005 tot 2007 gelijk op. Daarna daalde het aandeel bij autochtonen verder, terwijl het bij niet-westerse allochtonen weer iets toenam.

9. Personen van 15 tot 65 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering in december 2009*

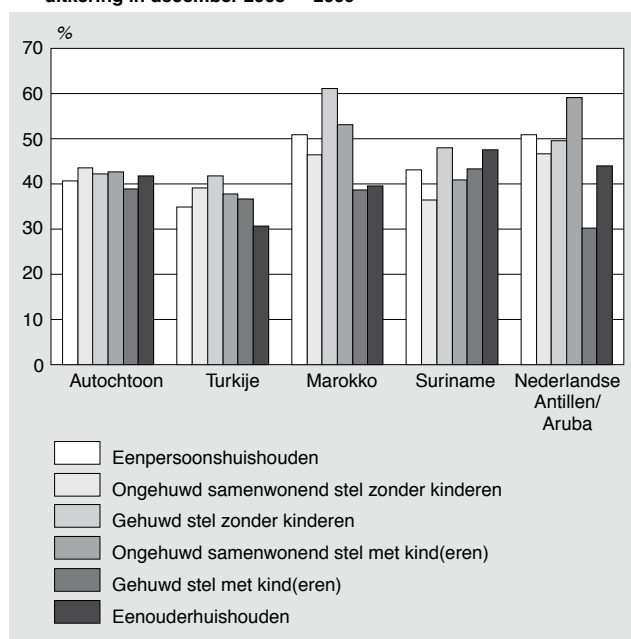
10. Ontwikkeling van het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering naar herkomst, december

De toegang tot de WAO is per 1 januari 2006 afgesloten, daarvoor in de plaats is de WIA in werking getreden. De WAZ was al per 1 augustus 2004 afgesloten. De stijging van zowel het aantal als het aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering bij niet-westerse allochtonen komt dan ook voor het grootste deel voor rekening van de WIA en in wat mindere mate voor rekening van de Wajong.

De toename van het aandeel personen met een WIA-uitkering in 2009 doet zich vooral voor onder gehuwd samenwonende Antilliaanse en Arubaanse vrouwen zonder kinderen en alleenstaande Antilliaanse en Arubaanse mannen. Ook onder gehuwde Marokkaanse mannen zonder thuiswonende kinderen en alleenstaande Marokkaanse mannen is de toename van het aandeel groot. Daarbij moet wel in ogenschouw worden genomen dat het in absolute zin gaat om vrij geringe aantallen.

11. Mutatie van het aantal personen van 15 tot 69 jaar met een WIA-uitkering in december 2008* – 2009*

Begrippen

Eenpersoonshuishouden

Een particulier huishouden dat uit één persoon bestaat.

Ongehuwd stel

Twee personen die een samenwoonrelatie hebben, maar niet met elkaar zijn getrouwd en ook geen partnerschapregistratie hebben gesloten.

Gehuwd stel

Twee personen die met elkaar zijn getrouwd of een partnerschapregistratie hebben gesloten.

Eenouderhuishouden

Particulier huishouden dat bestaat uit een ouder met een of meer thuiswonende kinderen, niet zijnde pleegkinderen.

Institutioneel huishouden

Niet-particulier huishouden zoals verzorgingshuizen, verpleeghuizen, gezinsvervangende tehuizen, jeugdinternaten en opvangcentra voor volwassenen. Asielzoekcentra vallen hier niet onder.

Overig huishouden

Particulier huishouden dat uitsluitend bestaat uit personen die anders dan als partner, ouder in een eenouderhuishouden of als thuiswonend kind deel uitmaakt van een particulier huishouden.

Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan een kostganger die bij een gezin inwoont, twee broers die samen een huishouding vormen of pleegkinderen.

Personen met een uitkering

Personen die een bijstands-, arbeidsongeschiktheids- of werkloosheidsuitkering ontvangen.

Tabel 1
Personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering naar huishoudsituatie en herkomst, december 2009*

	Totaal ¹⁾	Een- persoons- huishouden	Stel zonder kinderen		Stel met kind(eren)		Eenouder- huishouden	Overig huis- houden	Institutioneel huishouden
			ongetrouwd samenw.	getrouwd	ongetrouwd samenw.	getrouwd			
<i>x 1 000</i>									
Totaal	269,9	59,2	26,2	44,7	20,5	89,5	23,3	3,0	0,4
mannen	160,4	38,5	14,9	26,0	11,5	56,6	8,0	2,1	0,3
vrouwen	109,5	20,7	11,3	18,7	9,0	32,8	15,3	0,9	0,1
Autochtoon	196,2	42,3	20,3	36,3	14,8	64,5	15,1	1,2	0,2
mannen	116,5	26,9	11,4	21,4	8,2	40,7	5,8	0,9	0,2
vrouwen	79,8	15,4	8,9	15,0	6,6	23,8	9,4	0,4	0,1
Westers allochtoon	31,0	7,4	3,3	5,0	2,5	8,5	2,8	0,5	0,0
mannen	17,3	4,6	1,8	2,7	1,4	5,1	0,9	0,4	0,0
vrouwen	13,7	2,9	1,5	2,3	1,1	3,5	1,9	0,2	0,0
Niet-westers allochtoon	42,6	9,5	2,6	3,3	3,2	16,4	5,4	1,2	0,1
mannen	26,6	7,0	1,7	1,9	2,0	10,9	1,4	0,9	0,1
vrouwen	16,0	2,4	0,9	1,4	1,2	5,6	4,0	0,3	0,0
Turkije	9,7	1,2	0,3	1,0	0,4	5,9	0,7	0,1	0,0
mannen	6,3	0,9	0,2	0,6	0,2	3,8	0,2	0,1	0,0
vrouwen	3,4	0,2	0,1	0,3	0,1	2,1	0,5	0,0	0,0
Marokko	6,6	1,2	0,2	0,5	0,2	3,6	0,5	0,3	0,0
mannen	4,7	0,9	0,2	0,4	0,1	2,7	0,1	0,2	0,0
vrouwen	2,0	0,3	0,1	0,2	0,1	0,9	0,3	0,1	0,0
Suriname	9,6	2,5	0,8	0,6	1,2	2,0	2,0	0,3	0,0
mannen	5,1	1,6	0,5	0,3	0,7	1,1	0,5	0,2	0,0
vrouwen	4,5	0,8	0,3	0,3	0,5	0,9	1,5	0,1	0,0
Nederlandse Antillen en Aruba	3,9	1,1	0,3	0,2	0,4	0,6	0,8	0,1	0,0
mannen	2,3	0,8	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,1	0,0
vrouwen	1,6	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,6	0,0	0,0
Overig niet-westers allochtoon	12,8	3,5	1,0	1,0	1,0	4,2	1,4	0,4	0,0
mannen	8,3	2,8	0,6	0,5	0,6	2,8	0,4	0,3	0,0
vrouwen	4,5	0,7	0,3	0,5	0,4	1,4	1,0	0,1	0,0
<i>per 1 000 inwoners</i>									
Totaal	24	34	28	25	28	19	28	28	5
mannen	28	40	32	31	32	23	26	33	6
vrouwen	22	27	25	19	25	14	29	19	3
Autochtoon	22	33	27	24	26	17	28	23	4
mannen	26	38	29	30	29	20	27	28	5
vrouwen	18	27	24	18	23	13	28	17	2
Westers allochtoon	29	35	34	30	34	24	33	24	5
mannen	33	40	38	38	39	29	29	29	7
vrouwen	25	30	29	24	30	20	35	18	3
Niet-westers allochtoon	33	38	38	33	41	31	28	37	8
mannen	40	46	47	44	49	41	23	44	9
vrouwen	24	26	28	25	33	21	30	24	7
Turkije	36	35	41	34	42	38	26	34	4
mannen	45	44	48	48	48	47	23	41	5
vrouwen	26	19	28	22	33	28	27	21	0
Marokko	30	37	40	31	36	28	21	40	7
mannen	41	43	46	49	46	42	19	42	5
vrouwen	18	27	31	17	26	14	22	36	15
Suriname	37	46	45	36	43	30	33	45	8
mannen	42	54	54	40	48	34	25	56	6
vrouwen	33	35	36	33	37	26	37	30	11
Nederlandse Antillen en Aruba	39	46	38	44	49	32	35	45	11
mannen	45	56	45	48	58	39	30	56	13
vrouwen	31	31	29	41	37	24	38	30	5
Overig niet-westers allochtoon	28	35	33	31	38	27	23	31	9
mannen	35	42	43	39	48	36	20	39	12
vrouwen	28	21	23	26	29	18	25	16	5

¹⁾ Inclusief onbekend.

Tabel 2
Personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering naar huishoudsituatie en herkomst, december 2009*

	Totaal ¹⁾	Een- persoons- huishouden	Stel zonder kinderen		Stel met kind(eren)		Eenouder- huishouden	Overig huis- houden	Institutioneel huishouden
			ongetrouwd samenw.	getrouwd	ongetrouwd samenw.	getrouwd			
<i>x 1 000</i>									
Totaal	330,1	120,7	11,8	20,6	15,3	59,9	85,7	5,1	3,3
mannen	131,9	62,6	6,3	8,4	6,3	28,8	9,8	3,0	2,1
vrouwen	198,3	58,1	5,5	12,2	9,0	31,1	76,0	2,1	1,2
Autochtoon	148,3	67,8	7,1	8,4	8,3	13,9	38,2	1,1	1,7
mannen	57,0	31,4	3,6	3,8	3,2	6,9	4,9	0,7	1,2
vrouwen	91,3	36,4	3,5	4,5	5,1	7,0	33,3	0,4	0,5
Westers allochtoon	37,8	14,4	1,5	2,7	2,0	6,1	9,2	0,8	0,4
mannen	14,6	6,9	0,7	1,1	0,8	2,9	1,2	0,4	0,2
vrouwen	23,2	7,6	0,8	1,6	1,2	3,2	8,0	0,4	0,1
Niet-westers allochtoon	144,0	38,5	3,2	9,6	4,9	39,9	38,4	3,2	1,2
mannen	60,2	24,3	1,9	3,5	2,2	19,0	3,7	1,9	0,7
vrouwen	83,8	14,1	1,3	6,0	2,7	20,9	34,7	1,3	0,5
Turkije	23,8	3,9	0,4	3,1	0,7	8,7	6,4	0,2	0,1
mannen	9,1	2,1	0,2	1,2	0,3	4,2	0,5	0,1	0,1
vrouwen	14,7	1,8	0,1	1,9	0,4	4,5	5,8	0,1	0,0
Marokko	28,8	5,0	0,4	2,4	0,5	13,7	5,8	0,4	0,2
mannen	12,1	3,3	0,3	0,7	0,2	6,3	0,5	0,3	0,1
vrouwen	16,7	1,6	0,1	1,6	0,3	7,4	5,3	0,1	0,1
Suriname	19,3	7,5	0,6	0,5	0,8	1,0	7,7	0,3	0,3
mannen	7,1	4,1	0,4	0,2	0,4	0,5	0,9	0,2	0,2
vrouwen	12,1	3,4	0,3	0,4	0,5	0,5	6,7	0,1	0,1
Nederlandse Antillen en Aruba	10,3	3,4	0,4	0,1	0,4	0,4	4,3	0,3	0,2
mannen	3,9	2,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,1
vrouwen	6,3	1,3	0,2	0,1	0,2	0,2	3,9	0,1	0,1
Overig niet-westers allochtoon	61,9	18,7	1,5	3,4	2,4	16,2	14,3	1,9	0,4
mannen	28,0	12,7	0,9	1,3	1,1	7,8	1,3	1,0	0,2
vrouwen	33,9	6,0	0,6	2,1	1,4	8,4	13,0	0,9	0,2
<i>per 1 000 inwoners</i>									
Totaal	30	69	13	11	21	13	104	48	44
mannen	24	64	13	10	17	12	32	47	46
vrouwen	36	76	12	12	25	13	146	48	41
Autochtoon	17	53	9	5	15	4	70	21	29
mannen	13	44	9	5	11	3	23	23	34
vrouwen	21	63	9	5	18	4	100	18	23
Westers allochtoon	35	69	15	16	28	17	109	38	51
mannen	28	60	15	15	24	17	42	34	52
vrouwen	42	80	15	17	32	18	144	44	49
Niet-westers allochtoon	110	157	47	96	63	75	201	97	129
mannen	92	159	53	82	56	71	61	92	107
vrouwen	129	153	41	107	71	79	264	104	178
Turkije	88	114	55	112	79	56	233	62	94
mannen	65	100	52	93	68	52	59	59	74
vrouwen	113	137	61	129	96	60	316	66	139
Marokko	129	154	62	144	99	105	267	68	139
mannen	106	161	67	100	83	96	73	80	111
vrouwen	152	142	52	179	118	114	350	47	228
Suriname	75	140	36	31	30	15	126	60	123
mannen	59	137	40	23	26	15	49	65	113
vrouwen	90	143	31	37	34	15	162	52	148
Nederlandse Antillen en Aruba	102	137	47	28	49	17	180	97	112
mannen	79	142	51	26	42	18	62	92	105
vrouwen	125	128	42	30	58	17	230	104	131
Overig niet-westers allochtoon	135	186	50	102	89	103	248	134	149
mannen	120	190	58	103	82	101	70	117	115
vrouwen	151	177	42	102	95	104	330	162	214

¹⁾ Inclusief onbekend.

Tabel 3
Personen van 15 tot 65 jaar jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar huishoudsituatie en herkomst, december 2009

	Totaal ¹⁾	Een- persoons- huishouden	Stel zonder kinderen		Stel met kind(eren)		Eenouder- huishouden	Overig huis- houden	Institutioneel huishouden
			ongehuwd samenw.	gehuwd	ongehuwd samenw.	gehuwd			
<i>x 1 000</i>									
Totaal	767,3	186,8	48,1	201,6	26,2	189,8	55,2	8,2	46,4
mannen	404,3	99,4	22,4	107,7	12,4	105,4	20,5	5,1	27,9
vrouwen	363,0	87,4	25,6	94,0	13,8	84,4	34,6	3,1	18,5
Autochtoon	614,7	150,9	40,4	172,6	20,5	141,9	38,8	6,1	40,2
mannen	325,4	79,7	18,7	93,0	9,5	79,0	15,5	3,8	23,9
vrouwen	289,2	71,1	21,7	79,6	11,0	62,9	23,2	2,3	16,3
Westers allochtoon	68,7	18,6	4,8	18,0	2,5	14,1	5,4	0,8	3,7
mannen	34,1	9,5	2,2	8,9	1,2	7,3	1,9	0,4	2,3
vrouwen	34,5	9,1	2,6	9,1	1,3	6,8	3,6	0,4	1,4
Niet-westers allochtoon	84,0	17,3	2,8	11,0	3,1	33,8	11,0	1,3	2,5
mannen	44,7	10,2	1,5	5,7	1,6	19,0	3,1	0,8	1,7
vrouwen	39,2	7,1	1,3	5,3	1,5	14,7	7,8	0,5	0,8
Turkije	28,7	3,2	0,5	5,5	0,7	15,0	2,8	0,2	0,4
mannen	14,3	1,9	0,3	3,0	0,4	7,4	0,7	0,2	0,3
vrouwen	14,4	1,3	0,2	2,5	0,4	7,6	2,1	0,1	0,1
Marokko	18,2	2,8	0,3	1,5	0,4	10,5	1,7	0,3	0,3
mannen	11,6	2,0	0,2	1,0	0,2	7,0	0,5	0,2	0,3
vrouwen	6,6	0,8	0,1	0,5	0,2	3,5	1,2	0,1	0,1
Suriname	19,5	6,2	1,1	2,2	1,1	3,5	3,9	0,4	0,8
mannen	8,9	3,1	0,5	0,9	0,6	1,7	1,1	0,3	0,6
vrouwen	10,6	3,1	0,6	1,3	0,6	1,9	2,8	0,1	0,3
Nederlandse Antillen en Aruba	4,4	1,5	0,3	0,4	0,2	0,6	0,9	0,1	0,4
mannen	2,2	0,8	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	0,2
vrouwen	2,2	0,7	0,1	0,2	0,1	0,3	0,6	0,0	0,1
Overig niet-westers allochtoon	13,2	3,5	0,7	1,4	0,6	4,1	1,8	0,2	0,6
mannen	7,7	2,3	0,4	0,7	0,3	2,6	0,6	0,2	0,4
vrouwen	5,4	1,2	0,3	0,7	0,2	1,5	1,1	0,1	0,2
<i>per 1 000 inwoners</i>									
Totaal	69	108	52	111	36	40	67	76	629
mannen	72	102	48	129	34	43	68	80	613
vrouwen	66	114	56	96	39	37	67	71	656
Autochtoon	70	118	53	112	36	36	71	115	701
mannen	72	113	48	129	33	39	72	123	689
vrouwen	66	124	58	96	39	34	70	103	719
Westers allochtoon	64	89	49	109	35	40	64	37	529
mannen	66	83	47	124	34	43	64	36	528
vrouwen	62	96	50	97	35	38	64	38	529
Niet-westers allochtoon	64	70	42	110	41	64	57	39	267
mannen	66	66	42	133	41	71	52	40	264
vrouwen	62	77	41	93	40	56	60	36	274
Turkije	106	93	71	197	84	97	103	62	361
mannen	102	89	69	226	76	93	75	62	353
vrouwen	109	101	73	171	96	101	116	62	379
Marokko	81	88	53	90	82	80	78	48	232
mannen	100	99	54	137	77	107	70	53	234
vrouwen	59	69	51	53	88	54	82	39	225
Suriname	76	115	62	131	41	53	63	69	352
mannen	73	105	58	197	41	50	57	75	335
vrouwen	78	128	66	121	42	56	66	61	392
Nederlandse Antillen en Aruba	44	59	32	75	27	32	36	33	238
mannen	43	53	28	67	27	31	43	32	223
vrouwen	43	67	37	82	28	33	33	33	277
Overig niet-westers allochtoon	29	35	24	44	21	26	31	17	197
mannen	33	35	25	56	26	34	34	17	210
vrouwen	24	37	22	36	17	18	29	17	171

¹⁾ Inclusief onbekend.

Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden

Koos Arts en Saskia te Riele

In 2009 deed ruim 22 procent van de volwassenen vrijwilligerswerk voor een organisatie of vereniging. Niet-werkenden deden dat iets vaker dan degenen met betaald werk en zij besteedden bovendien bijna twee keer zoveel tijd aan vrijwilligerswerk. De omvang van de baan speelt ook een rol. Van de mensen met betaald werk tot 20 uur per week is 28 procent vrijwilliger tegen 19 procent van de mensen met een voltijdbaan. Andere baankenmerken, zoals de werktijdenregeling of de reistijd van en naar het werk, zijn minder belangrijk. Van de niet-werkenden zijn vooral degenen zonder eigen inkomsten en gepensioneerden als vrijwilliger actief. Mensen met een uitkering besteden er de meeste tijd aan. De laatste jaren is het vrijwilligerswerk niet gedaald: het arbeidsvolume van vrijwilligerswerk is licht toegenomen en komt gemiddeld over de periode 2001–2009 uit op 4,8 procent van het totale arbeidsvolume.

1. Inleiding

Behalve via een betaalde baan kunnen mensen zich ook onbetaald inzetten voor organisaties. De inzet van deze vrijwilligers is van belang om verenigingen en organisaties draaiende te houden en draagt daarmee bij aan het in stand houden van een sterk maatschappelijk middenveld. Vrijwilligerswerk wordt bovendien geassocieerd met solidariteit, betrokkenheid bij de medemens en met gemeenschapszin. Het wordt dan ook vaak gezien als een belangrijke graadmeter voor de sociale samenhang in een land (Putnam, 2000; Knulst en van Eijck, 2002).

Hoewel vrijwilligersorganisaties vaak aangeven dat zij een tekort aan vrijwilligers ervaren (Devilee, 2005), lijkt er in Nederland geen sprake van een substantiële daling in het vrijwilligerswerk (Arts en Te Riele, 2010; Dekker De Hart en Faulk, 2007). Wel is in verschillende onderzoeken geconstateerd dat het vrijwilligerswerk aan het vergrijzen is (Arts en Te Riele, 2010; Knulst en van Eijck, 2002; Van Ingen, 2009). Het aandeel vrijwilligers is relatief groot onder ouderen en de gemiddelde leeftijd is de laatste jaren toegenomen. Daarnaast blijkt dat hoger opgeleiden en kerkeijken, vooral protestanten, vaker vrijwilligerswerk doen, terwijl niet-westerse allochtonen en mensen in sterk stedelijke gebieden juist minder vaak als vrijwilliger actief zijn (Arts en te Riele, 2010; Bekkers en Boezeman, 2009; Dekker en De Hart, 2009).

Ook een betaalde baan kan van invloed zijn op vrijwilligerswerk. Er blijft immers minder tijd voor over. Een groeiende arbeidsparticipatie zou dan ook tot een daling van het aandeel vrijwilligers kunnen leiden. Aan de andere kant brengt het hebben van werk contacten met zich mee die de kans kunnen vergroten om voor vrijwilligerswerk gevraagd te worden (Faulk, 2009; CBS, 1992).

In deze bijdrage gaan we na hoe betaald werk samenhangt met vrijwilligerswerk. Onderzocht wordt of werkenden vaker of juist minder vaak als vrijwilliger actief zijn dan niet-werkenden en of zij daar meer of juist minder tijd aan

besteden. Ook kenmerken van de baan, zoals de arbeidsduur, reistijd en werktijdenregeling worden daarbij meegenomen. Daarnaast gaan we na of er verschillen zijn tussen diverse groepen niet-werkenden, zoals gepensioneerden, arbeidsongeschikten en mensen met zorgtaken. Eerst volgt echter in paragraaf 2 een korte beschrijving van ontwikke-

Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk is volgens de definitie van de Interdepartementale Commissie Vrijwilligersbeleid (1982) 'werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving'. Dit vrijwilligerswerk wordt in diverse onderzoeken echter verschillend uitgevraagd, wat uiteenlopende schattingen van het aandeel vrijwilligers oplevert (Arts en Te Riele, 2010; Dekker, De Hart en Faulk, 2007).

Cijfers over vrijwilligerswerk van het CBS zijn doorgaans gebaseerd op de vraagstelling die in het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) wordt gehanteerd. Hierin wordt aan respondenten gevraagd of zij zich in het afgelopen jaar minstens één keer onbetaald hebben ingezet voor organisaties en verenigingen op een aantal verschillende gebieden. Dit zijn: jeugd- en buurthuiswerk, school, verzorging, sportvereniging, hobby- of gezelligheidsvereniging, culturele vereniging, kerk of moskee, vakbond of bedrijfsorganisatie en politieke partij of actiegroep. Dit levert voor de bevolking van 18 jaar of ouder 42 procent vrijwilligers op in 2008. Dit aandeel is sinds 1997 vrijwel gelijk gebleven.

Voor dit artikel is echter vooral gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Eén van de redenen daarvoor is dat het aantal respondenten in dit onderzoek, jaarlijks gemiddeld 80 duizend, veel groter is dan in het POLS, met circa achtduizend respondenten in 2008 en rond de vierduizend in eerdere jaren. Om uitsplitsingen te kunnen maken naar verschillende groepen werkenden en niet-werkenden is informatie over een groot aantal respondenten nodig. Bovendien bevat de EBB meer kenmerken van de baan. Ten slotte wordt in de EBB naar de werksituatie op het moment van het vraaggesprek gevraagd, zodat het vrijwilligerswerk gerelateerd kan worden aan de actuele arbeidsmarktpositie.

De vraagstelling in de EBB levert echter wel een lagere schatting van het aandeel vrijwilligers op. Op de vragen 'doet u vrijwilligerswerk' en 'doet u dat voor een instelling of organisatie' antwoordde in 2009 22 procent van de volwassenen bevestigend. Dit percentage is vergelijkbaar met het aandeel van 24 procent dat volgens het POLS in de vier weken voor het onderzoek als vrijwilliger actief is geweest. Dit bevestigt het beeld dat in de EBB vooral wordt vastgesteld wie er op het moment van het vraaggesprek als vrijwilliger actief is. Zie verder Arts en Te Riele (2010) voor een vergelijking van beide bronnen.

lingen in het vrijwilligerswerk en komt de samenhang met enkele persoonskenmerken aan de orde. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB, zie ook kader), waaraan gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) over het huishoudensinkomen en de voornaamste inkomstenbron van personen zijn gekoppeld. In deze bijdrage worden gegevens over personen van 18 jaar of ouder gepresenteerd.

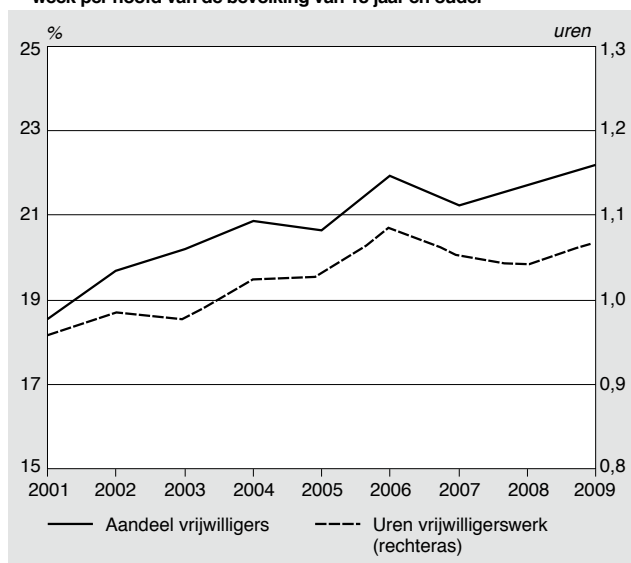
2. Vrijwilligerswerk in het kort: trends en determinanten.

2.1 Ontwikkelingen in vrijwilligerswerk

In 2009 deed ruim 22 procent van de volwassen bevolking van Nederland op het moment van het vraaggesprek vrijwilligerswerk voor een instelling of organisatie. Dit komt neer op zo'n 2,8 miljoen vrijwilligers. Vanaf 2001 is dit percentage licht toegenomen. Andere onderzoeken, waarin ook weer op andere manieren naar vrijwilligerswerk wordt gevraagd (zie ook kader), laten zien dat het aandeel vrijwilligers de laatste jaren stabiel is gebleven (Bekkers en Boezeman, 2009; Te Riele en Schmeets, 2010) of zelfs licht is gedaald (Dekker, De Hart en Faulk, 2007; Van Ingen, 2009). Over het geheel genomen is de conclusie dat het aandeel vrijwilligers de laatste jaren vrijwel gelijk is gebleven.

Ook als het gaat om het gemiddelde aantal uren per week dat vrijwilligers voor organisaties actief zijn, is er weinig veranderd. In 2001 besteedden vrijwilligers 5,2 uur per week aan activiteiten voor organisaties, in 2009 ging het om 4,9 uur. In andere onderzoeken wordt een lichte afname gevonden in de tijd die aan vrijwilligerswerk wordt besteed (Van Ingen, 2009). Een manier om een beeld te krijgen van de totale productie van vrijwilligerswerk, is door het aandeel vrijwilligers te combineren met de tijd die zij eraan besteden. Daaruit blijkt dat we per hoofd van de bevolking in 2009 ruim één uur per week aan vrijwilligerswerk hebben besteed.

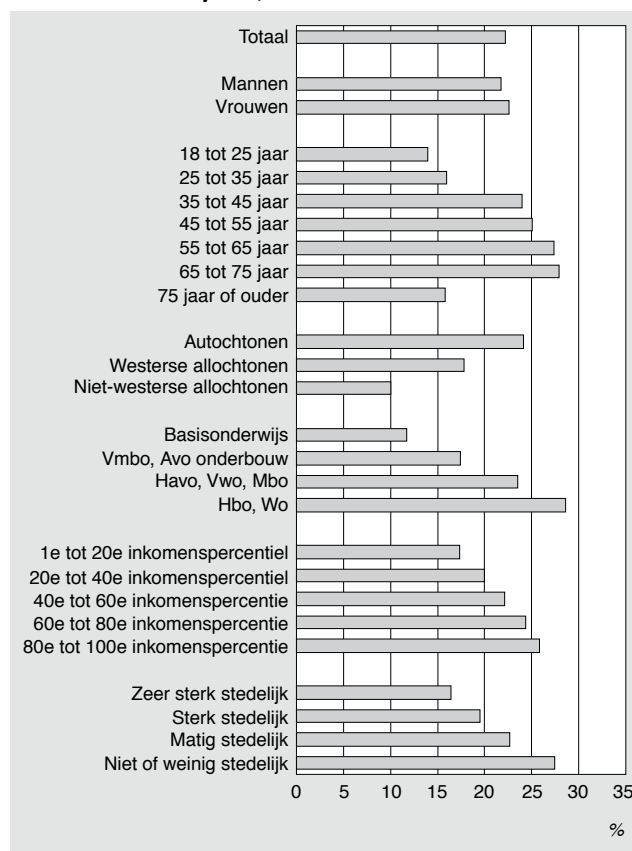
1. Aandeel vrijwilligers en gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk per week per hoofd van de bevolking van 18 jaar en ouder

2.2 Vrijwilligerswerk naar achtergrondkenmerken

Er zijn soms grote verschillen tussen diverse bevolkingsgroepen, zowel in de mate waarin zij vrijwilligerswerk doen als in de tijd die zij daaraan besteden. Zo waren ouderen van 65 tot 75 jaar in 2009 met 28 procent veel vaker actief dan jongeren van 18 tot 25 jaar met 14 procent. Bovendien besteedden oudere vrijwilligers meer tijd aan vrijwilligerswerk: gemiddeld 6,5 uur per week tegen 4,5 uur gemiddeld per week door jongere vrijwilligers. Ook hoogopgeleiden doen naar verhouding vaak vrijwilligerswerk: 28 procent tegen 12 procent bij de laagst opgeleiden. De laag opgeleide vrijwilligers besteden er wel meer tijd aan dan hoog opgeleide vrijwilligers (respectievelijk 6 en 4,6 uur gemiddeld per week).

2. Aandeel vrijwilligers, bevolking van 18 jaar of ouder, naar geslacht, leeftijd, herkomstgroepering, opleidingsniveau, huishoudensinkomen en stedelijkheid, 2009

Hiermee samenhangend speelt ook inkomen een rol. In het hoogste inkomenskwintiel ¹⁾ is het aandeel vrijwilligers groter dan in het laagste, 26 tegenover 17 procent. Net als bij opleidingsniveau zijn vrijwilligers met lagere inkomens echter wel meer uren per week actief. Daardoor zijn er tussen deze groepen nauwelijks verschillen in de totaal aan vrijwilligerswerk bestede tijd per hoofd van de bevolking. Tot slot hangen ook herkomst en stedelijkheid samen met vrijwilligerswerk. Niet-westerse allochtonen doen naar verhouding weinig vrijwilligerswerk: 10 procent tegen 24 procent van de autochtonen. Als zij dit doen, dan besteden zij daar echter wel meer tijd aan. Ook in sterker verstedelijkte gebieden zijn relatief minder vrijwilligers te vinden: in de grote

steden doet ruim 16 procent vrijwilligerswerk, in dorpen en op het platteland gaat het om 27 procent.

De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn echter klein. Waar het aandeel vrijwilligers iets groter is onder vrouwen, besteden mannen er gemiddeld weer meer tijd aan. Deze bevindingen komen overeen met die in andere onderzoeken (Bekkers en Boezeman, 2009; Te Riele en Schmeets, 2010, Dekker en de Hart, 2009), waar ook blijkt dat er maar kleine verschillen zijn tussen mannen en vrouwen, maar grote naar opleidingsniveau, leeftijd, herkomst en stedelijkheid.

3. Vrijwilligerswerk en positie op de arbeidsmarkt

Naast bovengenoemde achtergrondkenmerken kan ook de positie op de arbeidsmarkt een rol spelen. Een betaalde baan kost tijd, waardoor er mogelijk minder tijd overblijft om vrijwilligerswerk te doen. Daar staat tegenover dat via het werk netwerken kunnen worden opgebouwd, die er toe kunnen leiden dat mensen eerder voor vrijwilligerswerk gevraagd worden (Faulk, 2009). Uit eerder onderzoek blijkt dat werkenden vaker vrijwilligerswerk doen, vooral in een deeltijdbaan (Dekker en de Hart, 2009). Niet-werkenden zouden echter meer tijd aan vrijwilligerswerk besteden (Bekkers en Boezeman, 2009).

3.1 Betaald werk en vrijwilligerswerk

Het aandeel vrijwilligers in de niet-beroepsbevolking was in 2009 iets groter dan in de werkzame en werkloze beroepsbevolking. Van degenen die niet of minder dan twaalf uur per week werken en ook niet op zoek zijn naar een baan van twaalf uur of meer per week (de niet-beroepsbevolking), doet 24 procent vrijwilligerswerk. Onder werkenden die twaalf uur of meer per week werken (de werkzame beroepsbevolking), is dat 21 procent. Van de werkloze

beroepsbevolking ten slotte is rond 22 procent in 2009 als vrijwilliger actief.

In deze bijdrage wordt iedereen die werkt, ook als dat minder dan 12 uur per week is en ongeacht of zij zoeken naar een baan van 12 uur of meer per week, tot de werkenden gerekend. Dan is van alle werkenden 21 procent als vrijwilliger actief en van de niet-werkenden 23 procent. In de periode 2001–2009 is dit verschil vrijwel stabiel gebleven. Deze verschillen worden niet veroorzaakt door verschillen in de samenstelling van de groep werkenden en niet-werkenden in termen van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Correctie hiervoor levert geen andere uitkomsten op.

Werkenden blijken echter actiever als wordt gevraagd naar vrijwilligerswerk in de afgelopen twaalf maanden, zoals dat in het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) wordt gedaan. In 2008 gaf 45 procent van de werkenden aan in de afgelopen twaalf maanden als vrijwilliger voor een organisatie of vereniging actief te zijn geweest, tegenover 37 procent van de niet-werkenden. Dit verschil is kleiner wanneer alleen naar vrijwilligerswerk in de afgelopen vier weken wordt gevraagd. Dit wijst er op dat werkenden wel vaak betrokken zijn, maar waarschijnlijk vaker incidenteel en minder intensief dan niet-werkenden.

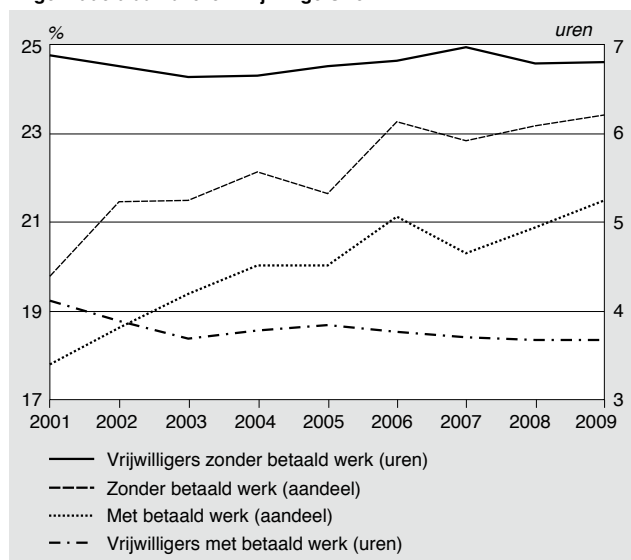
Dat werkenden minder intensief betrokken zijn bij vrijwilligerswerk blijkt ook uit de hoeveelheid tijd die deze vrijwilligers in hun activiteiten steken. Vrijwilligers met betaald werk besteden namelijk duidelijk minder tijd aan vrijwilligerswerk dan niet-werkenden. Waar vrijwilligers zonder betaald werk in 2009 gemiddeld 6,8 uur per week actief waren voor een organisatie, waren vrijwilligers met betaald werk dat 3,7 uur per week. Het gemiddelde aantal uren dat vrijwilligers met en zonder betaald werk aan vrijwilligerswerk besteden is in de periode 2001–2009 nauwelijks veranderd.

3.2 Soort organisatie

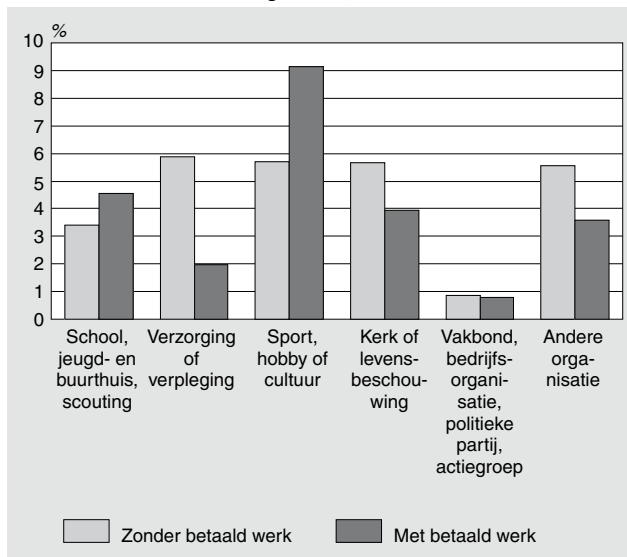
Ook als het gaat om het soort organisatie waarvoor mensen vrijwilligerswerk doen, zijn er verschillen tussen werkenden en niet-werkenden. Werkenden zijn vaker actief voor school, jeugd- en buurthuiswerk en voor sport-, hobby- en cultuurverenigingen, terwijl niet-werkenden zich juist verhoudingsgewijs vaak inzetten in de verzorging en voor religieuze organisaties. Zo zet bijna 6 procent van de niet-werkenden zich in voor organisaties in de zorg, tegenover 2 procent van de werkenden. Bij sport, hobby en cultuur gaat het juist om respectievelijk bijna 6 procent van de niet-werkenden en ruim 9 procent van de werkenden. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren uit het POLS. Voor alle soorten organisaties geldt dat vrijwilligers zonder betaald werk bijna twee keer zoveel tijd aan vrijwilligerwerk besteden als vrijwilligers met betaald werk.

De gevonden verschillen hebben deels te maken met de samenstelling van de verschillende groepen. Als rekening wordt gehouden met geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en samenstelling van het huishouden, dan blijken niet-werkenden juist meer actief voor school, jeugd- en buurthuiswerk.

3. Aandeel vrijwilligers, bevolking van 18 jaar of ouder, en het gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk

4. Aandeel vrijwilligers, bevolking van 18 jaar of ouder, met en zonder betaald werk naar soort organisatie, 2009

Bovendien vallen de verschillen tussen werkenden en niet-werkenden bij activiteiten voor kerk en religieuze organisaties grotendeels weg. De verschillen in de verzorging en de sport blijven wel bestaan, al worden deze iets kleiner.

4. Werkenden: baankenmerken en vrijwilligerswerk

Ook kenmerken van de baan kunnen samenhangen met vrijwilligerswerk. Als bijvoorbeeld meer tijd aan betaald werk wordt besteed, kan dit een belemmering zijn om tijd aan vrijwilligerswerk te besteden. Verschillende studies laten dan ook zien dat het aandeel vrijwilligers groter is in kleinere banen (Van Ingen 2009, Dekker en De Hart, 2009). Een lange reistijd of regelmatig overwerk leiden er eveneens toe dat betaald werk meer tijd kost, en kunnen daarom ook ten koste gaan van vrijwilligerswerk. Ten slotte kunnen ook andere kenmerken een rol spelen. Een baan met onregelmatige werktijden kan bijvoorbeeld lastiger af te stemmen zijn op verplichtingen die vrijwilligerswerk met zich meebrengt.

4.1 Omvang van de baan

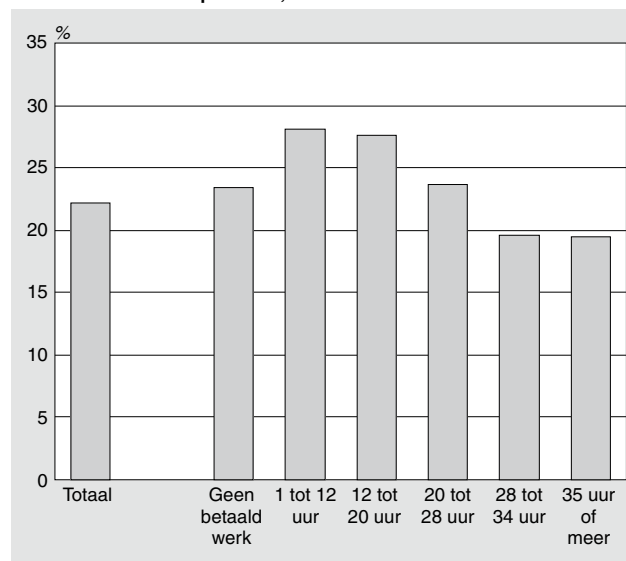
Mensen met betaald werk doen vaker vrijwilligerswerk naarmate zij minder tijd aan hun betaalde baan besteden. In 2009 zijn vooral deeltijders met een baan tot 20 uur per week vaak vrijwilliger, met 28 procent. Zij zijn zelfs vaker actief dan mensen zonder betaald werk, waarvan ruim 23 procent vrijwilligerswerk doet. Voltijders en mensen met een grote deeltijdbaan zijn het minst vaak actief als vrijwilliger, rond 20 procent. Zij zijn voor de meeste soorten organisaties minder vaak actief. Uitzondering zijn organisaties op het gebied van sport, hobby en cultuur, waar voltijders en mensen met een grote deeltijdbaan juist vaak vrijwilligerswerk voor doen. Ook voor de vakbond zijn zij vaker actief.

Vrijwilligers met kleinere banen besteden nauwelijks meer tijd aan activiteiten voor organisaties dan vrijwilligers met

een grotere baan. Alleen vrijwilligers met een baan tot twaalf uur per week doen met 4,3 uur per week wat meer vrijwilligerswerk dan in grotere deeltijdbanen. Vrijwilligers met een voltijdbaan besteden hier met gemiddeld 3,8 uur per week niet veel minder tijd aan.

De groep voltijders als geheel besteedt gemiddeld per hoofd wel minder tijd aan vrijwilligerswerk, omdat zij minder vaak vrijwilligerswerk doen. Mensen met kleine deeltijdbanen besteden gemiddeld 1,2 uur per week aan vrijwilligerswerk, voor mensen met voltijdbanen is dat 0,7 uur. Niet-werkenden doen met 1,6 uur gemiddeld per week nog altijd beduidend meer vrijwilligerswerk.

5. Aandeel vrijwilligers, bevolking van 18 jaar of ouder, naar aantal uren betaald werk per week, 2009

4.2 Andere baankenmerken

Andere kenmerken van de baan hangen minder sterk samen met vrijwilligerswerk (zie ook de kerncijfertabel aan het eind van dit artikel). Zo maakt het weinig uit of de reistijd naar het werk kort of lang is. Het aandeel vrijwilligers is in alle groepen ongeveer even groot, circa 20 procent, en vrijwilligers met korte en lange reistijden besteden vrijwel evenveel tijd aan deze activiteiten. Dit komt deels doordat hoger opgeleiden, die vaker vrijwilligerswerk doen, ook vaker een langere reistijd hebben. Werk mee naar huis nemen of regelmatig overwerken zijn eveneens geen belemmering om vrijwilligerswerk te doen. Het aandeel vrijwilligers is met een kwart zelfs groter onder degenen die soms of regelmatig werk mee naar huis nemen dan bij degenen die dat niet doen, waar iets minder dan een vijfde actief is. Dit verschil wordt eveneens grotendeels verklaard doordat vooral hoger opgeleiden werk mee naar huis nemen. Wanneer voor verschillen in samenstelling in termen van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau wordt gecorrigeerd, dan is er niet langer sprake van een verschil tussen mensen die wel en niet werk mee naar huis nemen.

Werkenden die ook 's avonds, 's nachts of in het weekend werken, doen net zo vaak vrijwilligerswerk als degenen met regelmatige werktijden. In al deze soorten banen besteden vrijwilligers ook ongeveer even veel tijd aan vrijwilligers-

werk. Wel lijkt werk in ploegdienst minder goed te combineren met vrijwilligerswerk. In dit soort banen is bijna 17 procent vrijwilliger. Ook dit heeft echter deels te maken met opleidingsniveau: lager opgeleiden hebben dergelijke banen vaker, en met leeftijd: jongeren zitten vaker in ploegdienst dan ouderen. Wanneer hiervoor gecorrigeerd wordt, dan neemt het verschil tussen de groep met en zonder ploegdienst dan ook wat af.

Een relatief groot aandeel vrijwilligers is te vinden in de niet-commerciële dienstverlening en vooral in de landbouw. In deze sectoren doet respectievelijk 25 en 28 procent van de volwassen vrijwilligerswerk. In de industrie en de commerciële dienstverlening ligt dit aandeel met respectievelijk 18 en 19 procent een stuk lager. Het hoge aandeel vrijwilligers onder mensen met betaald werk in de landbouw komt voor een deel doordat dit soort bedrijven meer in weinig verstedelijkte gebieden te vinden zijn. Hier wordt immers vaker vrijwilligerswerk gedaan. Het beroepsniveau, ten slotte, hangt ook samen met het doen van vrijwilligerswerk. In de hogere beroepsgroepen is het aandeel vrijwilligers groter dan in de lage en elementaire beroepen, met 27 tegenover 17 procent. Ook als er rekening mee wordt gehouden dat er in de hogere beroepsgroepen meer hoogopgeleiden en minder jongeren te vinden zijn, blijft er een verschil tussen het hogere en lagere beroepsniveau, al is dat verschil veel kleiner. Overigens geldt ook hier dat er veel minder verschillen zijn in de uren die vrijwilligers in verschillende beroepsniveaus en bedrijfstakken aan vrijwilligersactiviteiten besteden.

5. Niet-werkenden: belangrijkste bron van inkomsten en vrijwilligerswerk

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat niet-werkenden meer vrijwilligerswerk doen en er vooral meer tijd aan besteden dan degenen met betaald werk. Werkenden besteden er gemiddeld genomen meer tijd aan naarmate de arbeidsduur van hun baan kleiner is. Ook bij de niet-wer-

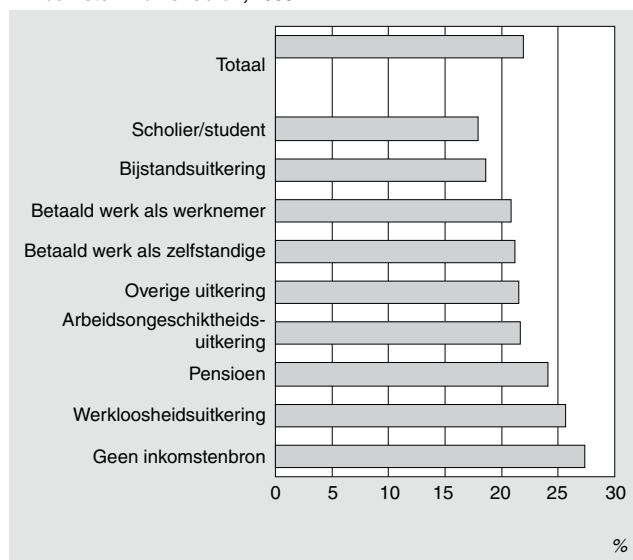
kenden kunnen er verschillen tussen diverse groepen zijn, bijvoorbeeld tussen gepensioneerden, scholieren en arbeidsongeschikten. Om hier meer inzicht in te krijgen, is gekeken naar de belangrijkste bron van inkomsten van personen. Deze gegevens zijn afkomstig uit het SSB en zijn aan de gegevens van respondenten uit de EBB toegevoegd. De meest recente informatie hierover is van 2008.

Het aandeel vrijwilligers is met 27 procent het grootst onder degenen die zelf geen inkomsten hebben. Deze groep bestaat voornamelijk uit vrouwen, vaak met kinderen. Zij doen relatief vaak vrijwilligerswerk voor school of jeugdwerk. Andere groepen waar veel vrijwilligers zijn te vinden, zijn ontvangers van een werkloosheidsuitkering en gepensioneerden. Deze laatste groep bestaat alleen uit 55-plusers, een groep waarin vaak vrijwilligerswerk wordt gedaan. Zij zijn vaak actief in de verzorging of voor de kerk of een levensbeschouwelijke organisatie en besteden gemiddeld 6,6 uur per week aan vrijwilligerswerk. Dat is meer dan vrijwilligers zonder inkomstenbron; deze groep doet gemiddeld 5,8 uur per week vrijwilligerswerk.

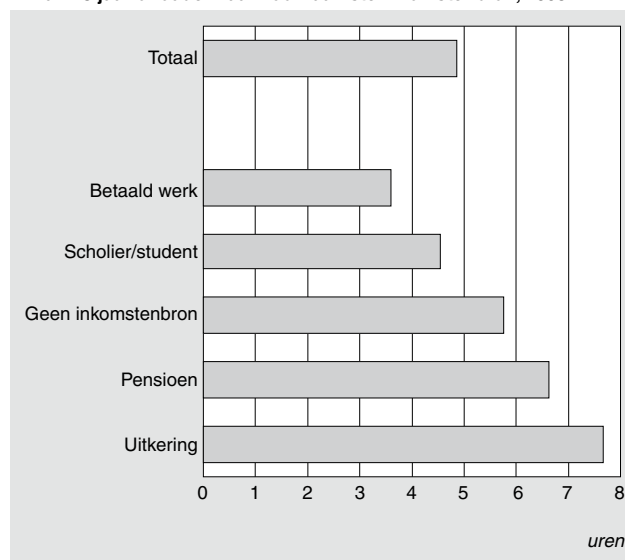
Scholieren en studenten zijn het minst vaak als vrijwilliger actief. Van hen doet 18 procent vrijwilligerswerk in 2008. Dit komt overeen met eerdere bevindingen dat jongeren, die vaak nog een opleiding volgen, doorgaans minder vaak vrijwilligerswerk doen. Zij besteden er ook relatief weinig tijd aan, ongeveer 4,5 uur per week. Alleen degenen met inkomsten uit werk doen dat met ruim 3,6 uur per week nog minder. Een andere groep waarin relatief wat minder vrijwilligers te vinden zijn, zijn ontvangers van een bijstandsuitkering. In deze groep bevinden zich naar verhouding veel ouders uit eenoudergezinnen en niet-westerse allochtonen. Van hen doet 19 procent vrijwilligerswerk. Als zij vrijwilliger zijn, besteden zij daar echter wel veel tijd aan: 9,4 uur gemiddeld per week.

Ook ontvangers van andere uitkeringen zijn meestal veel uren actief. Zo besteden vrijwilligers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering gemiddeld ruim 7 uur per week aan vrijwilligerswerk. De kleine groep vrijwilligers met een werk-

6. Aandeel vrijwilligers, bevolking van 18 jaar of ouder, naar voornaamste inkomensbron, 2008

7. Gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk per week van vrijwilligers van 18 jaar of ouder naar voornaamste inkomensbron, 2008

loosheidsuitkering is gemiddeld zelfs meer dan 8 uur per week actief.

6. Arbeidsvolume

In deze bijdrage is beschreven wie vrijwilligerswerk doen en hoeveel tijd vrijwilligers daaraan besteden. Daarbij lag de nadruk op de rol die de positie op de arbeidsmarkt daarbij speelt. Maar wat is nu het aandeel van vrijwilligerswerk op het totale arbeidsvolume?

Het arbeidsvolume van vrijwilligers is de totale tijd die door vrijwilligers samen wordt besteed aan vrijwilligerswerk, uitgedrukt in arbeidsjaren. Een arbeidsjaar is de hoeveelheid tijd die aan arbeid wordt besteed door iemand die voltijd en gedurende het hele jaar actief is. In 2009 bedroeg het totale arbeidsvolume van vrijwilligerswerk circa 363 duizend arbeidsjaren. Dit komt overeen met 363 duizend personen die voltijd, het hele jaar vrijwilligerswerk doen, waarbij voor een voltijd werkweek 38 uur wordt gerekend. Het aantal vrijwilligers is in 2009 bijna een kwart meer dan in 2001. Het arbeidsvolume van vrijwilligerswerk is in 2009 16 procent hoger dan in 2001. Dat het arbeidsvolume minder sterk is gestegen komt doordat de bestede uren van vrijwilligers tussen 2001 en 2009 in dezelfde periode wat zijn afgenomen.

Het arbeidsvolume van vrijwilligerswerk kan vervolgens worden gerelateerd aan het totale arbeidsvolume. Dit is de som van volume betaald werk en (onbetaald) vrijwilligerswerk samen. Gemiddeld over de periode 2001–2009 blijkt dan dat 4,8 procent van het totale arbeidsvolume uit vrijwilligerswerk bestaat.

Het grootste deel van het vrijwilligersarbeidsvolume, bijna een derde, werd in 2009 besteed aan werk voor sport-, hobby- of cultuurorganisatie. Een vijfde deel werd besteed aan 'andere organisaties', gevolgd door kerk en levensbeschouwing (17 procent), verzorging en verpleging (14 procent) en school, jeugd- en buurthuis, scouting (13 procent). Aan vakbond, bedrijfsorganisatie, politieke partij en actiegroep, ten slotte, werd vier procent van het vrijwilligerswerk besteed. Tussen 2001 en 2009 is de verdeling van het arbeidsvolume van vrijwilligers over de verschillende organisatietypen nagenoeg gelijk gebleven.

7. Conclusie

In deze bijdrage lag de nadruk op betaald werk en vrijwilligerswerk. Nagegaan is of het hebben van betaald werk, voor één uur per week of meer, er toe leidt dat mensen minder vrijwilligerswerk doen. Dit blijkt het geval. Het verschil in het aandeel vrijwilligers tussen werkenden en niet-werkenden is echter gering, zeker in vergelijking met andere kenmerken zoals opleidingsniveau of leeftijd. Niet-werkenden besteden gemiddeld echter dubbel zoveel tijd aan vrijwilligerswerk dan werkenden. Deze laatste groep lijkt zich dus minder intensief met vrijwilligerswerk bezig te houden. Uit gegevens van het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) kan worden afgeleid dat werkenden vooral vaker incidenteel actief zijn.

De omvang van de baan speelt ook een rol. Werkenden zijn vaker actief als zij minder tijd aan een betaalde baan besteden. Het grootste aandeel vrijwilligers is te vinden bij mensen die werkzaam zijn in een kleine deeltijd baan tot 20 uur per week. Deze vrijwilligers besteden echter nauwelijks meer tijd aan vrijwilligerswerk dan vrijwilligers met grotere betaalde banen. Andere kenmerken van de baan zijn veel minder van belang.

Van de niet-werkenden zijn vooral degenen zonder eigen inkomsten en gepensioneerd als vrijwilliger actief. Scholieren en studenten, maar ook ontvangers van een bijstandsuitkering doen minder vaak vrijwilligerswerk. Als het gaat om de tijd die vrijwilligers aan hun activiteiten besteden, dan doen vooral mensen met een uitkering veel, bijvoorbeeld degenen met bijstand, arbeidsongeschiktheid of werkloosheid. Op grond van deze bevindingen zou geconcludeerd kunnen worden dat een grotere arbeidsparticipatie negatieve gevolgen zal hebben voor het vrijwilligerswerk. De laatste jaren is het vrijwilligerswerk echter niet gedaald. Het arbeidsvolume van vrijwilligerswerk is licht toegenomen, terwijl de arbeidsparticipatie ook is toegenomen. Mogelijk zijn er andere ontwikkelingen geweest die een dempend effect hebben gehad, bijvoorbeeld een toenemend opleidingsniveau of de toenemende vergrijzing van de bevolking.

Technische toelichting

De gegevens over vrijwilligers zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonder-

Staat 1
Aantal vrijwilligers, gemiddeld aantal uren vrijwilligerswerk per week en arbeidsvolume, personen van 18 jaar en ouder

	Vrijwilligerswerk		Arbeidsvolume vrijwilligerswerk en betaalde arbeid			
	Aantal vrijwilligers	Gemiddeld aantal uren per week	Vrijwilligerswerk	Betaalde arbeid	Totaal arbeidsvolume	Aandeel vrijwilligerswerk
	x 1 000	uren	1 000 arbeidsjaren			%
2001	2 278	5,2	314	6 584	6 944	4,5
2002	2 434	5,1	324	6 592	6 964	4,7
2003	2 509	4,9	324	6 528	6 901	4,7
2004	2 603	5,0	340	6 501	6 891	4,9
2005	2 589	5,0	343	6 528	6 924	4,9
2006	2 760	5,0	363	6 646	7 068	5,1
2007	2 681	5,0	353	6 817	7 228	4,9
2008	2 759	4,9	353	6 980	7 386	4,8
2009	2 838	4,9	363	6 952	7 372	4,9

zoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Aan de EBB is informatie gekoppeld over het inkomen en de voornaamste inkomstenbron afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). De voornaamste inkomstenbron is bepaald door het zwaartepunt van de inkomsten te bepalen. Zo wordt een persoon die het grootste deel van zijn of haar inkomen uit een bijstandsuitkering ontvangt ingedeeld bij de groep die bijstand heeft. Het is wel mogelijk dat deze persoon daarnaast ook werkt, al zal dit een relatief kleine baan zijn.

De meeste respondenten geven de uren vrijwilligerswerk per week op, maar er is ook een mogelijkheid geboden om dit per maand of jaar te doen. In deze bijdrage is het aantal uren vrijwilligerswerk als volgt omgerekend naar uren per week: uren per week = uren per maand * 12/52 en uren per week = uren per jaar / 40. Wanneer iemand vrijwilligerswerk voor meerdere organisaties doet, dan is het totale aantal opgegeven uren over die organisaties verdeeld. Met de EBB wordt een schatting verkregen van het gemiddelde aantal vrijwilligers in een jaar. Door de wekelijkse uren van deze vrijwilligers te sommeren en te delen door het aantal uren van een voltijdweek, wordt een schatting van het aantal arbeidsjaren vrijwilligerswerk voor het betreffende jaar verkregen. Daarbij is uitgegaan van een voltijdweek van 38 uur. Eenzelfde methodiek is toegepast voor het berekenen van het arbeidsvolume betaalde arbeid op basis van de wekelijkse uren van respondenten die betaald werk verrichten.

Literatuur

Arts, K. en S. te Riele (2010) Vrijwilligerswerk. In: H. Schmeets (red.) Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie. Den Haag/Heerlen: CBS.

Bekkers, R.H.F.P. en E.J. Boezeman (2009). Geven van tijd: vrijwilligerswerk. In: Th.N.M. Schyut, B.M. Gouwenberg en R.H.F.P. Bekkers (red), Geven in Nederland 2009. Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk, blz 88–101. Reed Business BV, Vrije Universiteit, Amsterdam.

CBS (1992). Vrijwilligerswerk en betaald werk: een duurzaam huwelijk? Sociaal-culturele berichten 92-10. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dekker, P., De Hart, J. en L. Faulk (2007). Toekomstverkenning vrijwillige inzet, 2007. Den Haag: SCP.

Dekker, P. en J. de Hart (2009) Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk. Den Haag: SCP.

Devilee, J. (2005) Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Den Haag: SCP.

Faulk, L. (2009). In gesprek met vrijwilligers. In: Dekker, P. en J. de Hart (red.) Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk. Den Haag: SCP, 83-106.

Ingen, van (2009). Wat kenmerkt de vrijwilliger? Tijdbestedingspatronen en levensfasen tussen 1975 en 2005. In: Dekker, P. en J. de Hart (red.) Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk. Den Haag: SCP, 64-82.

Knulst, W. en K. Van Eijck (2003) Old soldiers never die. Op zoek naar een verklaring voor de disproportionele vergrijzing van het vrijwilligerscorps in Nederland tussen 1985 en 2000. Mens en Maatschappij, 78 (2).

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Riele, S. te en H. Schmeets (2010). Weinig mensen sociaal aan de kant. In: Bie, R. van der, Gaalen, R. van, Goede, W. de, Jonge, T. de en N. Kooiman (red.) De Nederlandse Samenleving. Den Haag/Heerlen: CBS, 187-195.

Noot in de tekst

¹⁾ Bij het hoogste inkomenskintiel gaat om personen van 18 jaar of ouder die behoren tot de huishoudens met de 20 procent hoogste gestandaardiseerde besteedbare inkomens.

Tabel 1
Bevolking van 18 jaar of ouder naar aandeel vrijwilligers en uren vrijwilligerswerk per week, 2009

	Totale bevolking			Vrijwilligers	
	Aantal personen	Aandeel dat vrijwilligerswerk doet	Uren vrijwilligerswerk per week per hoofd van de bevolking	Aantal personen	Uren vrijwilligerswerk per week per vrijwilliger
	<i>x 1 000</i>	%	<i>uren</i>	<i>x 1 000</i>	<i>uren</i>
Totale bevolking	12 795	22	1,1	2 838	4,9
<i>Geslacht</i>					
mannen	6 290	22	1,2	1 368	5,5
vrouwen	6 505	23	1,0	1 470	4,3
<i>Leeftijd</i>					
18 tot 25 jaar	1 399	14	0,6	196	4,5
25 tot 35 jaar	1 982	16	0,6	316	3,7
35 tot 45 jaar	2 485	24	0,8	596	3,4
45 tot 55 jaar	2 429	25	1,1	609	4,5
55 tot 65 jaar	2 121	27	1,7	581	6,2
65 tot 75 jaar	1 358	28	1,8	379	6,5
75 jaar of ouder	1 022	16	0,9	161	5,9
<i>Herkomstgroepering</i>					
autochtonen	10 378	24	1,1	2 501	4,8
westerse allochtonen	1 215	18	1,0	217	5,3
niet-westerse allochtonen	1 202	10	0,6	121	6,1
<i>Hoogst behaald opleidingsniveau</i>					
basisonderwijs	1 231	12	0,7	144	6,0
VMBO AVO onderbouw	3 075	17	0,9	535	5,0
HAVO, VWO, MBO	5 090	24	1,1	1 196	4,9
HBO/WO	3 362	29	1,3	960	4,6
onbekend	37
<i>Percentiel huishoudensinkomen</i>					
1 tot 20%	1 700	17	1,1	294	6,2
20 tot 40%	2 234	20	1,0	446	5,1
40 tot 60%	2 562	22	1,1	568	4,8
60 tot 80%	2 879	24	1,1	701	4,5
80 t/m 100%	2 999	26	1,2	774	4,5
onbekend	422
<i>Samenstelling huishouden</i>					
eenpersoonshuishouden	2 656	20	1,2	526	6,0
eenouderhuishouden	675	14	0,7	96	5,1
paar zonder thuiswonende kinderen	4 480	23	1,3	1 024	5,6
paar met thuiswonenden kinderen	4 984	24	0,9	1 193	3,7
<i>Stedelijkheid gemeente</i>					
zeer sterk stedelijk	2 494	16	0,9	410	5,7
sterk stedelijk	3 602	20	1,0	704	5,1
matig stedelijk	2 413	23	1,1	547	4,8
weinig stedelijk	2 755	27	1,3	745	4,7
niet stedelijk	1 531	28	1,2	432	4,1
<i>Werkzaam</i>					
niet werkend	4 635	23	1,6	1 085	6,8
werkend	8 160	21	0,8	1 753	3,7
<i>Beroepsbevolking</i>					
werkzame beroepsbevolking	7 482	21	0,8	1 562	3,6
werkloze beroepsbevolking	362	22	1,5	80	6,9
niet beroepsbevolking	4 951	24	1,5	1 196	6,4
Totaal werkende bevolking	8 160	21	0,8	1 753	3,7
<i>Uren werk</i>					
1 tot 12 uur	678	28	1,2	191	4,3
12 tot 20 uur	702	28	0,9	194	3,4
20 tot 28 uur	1 124	24	0,8	266	3,3
28 tot 35 uur	1 112	20	0,7	218	3,3
35 uur of meer	4 545	19	0,7	884	3,8
<i>Positie in de werkring</i>					
vast dienstverband, vaste uren	6 016	21	0,8	1 287	3,5
inval-, oproep- of uitzendkracht	487	20	0,9	98	4,3
geen vast dienstverband	293	17	0,7	49	4,3
geen vaste uren	160	21	0,8	34	4,0
zelfstandig	1 204	24	0,9	286	4,0
<i>Beroepsniveau</i>					
elementaire beroepen en lagere beroepen	2 606	17	0,6	430	3,8
middelbare beroepen	3 001	21	0,8	645	3,6
hogere - en wetenschappelijke beroepen	2 452	27	1,0	655	3,6
onbekend	101
<i>Economische activiteit van het bedrijf</i>					
landbouw, bosbouw en visserij	210	28	0,9	58	3,3
nijverheid en energie	1 535	20	0,7	303	3,7
commerciële dienstverlening	3 439	19	0,7	651	3,8
niet-commerciële dienstverlening	2 860	25	0,9	709	3,5
onbekend	116

Tabel 1
Bevolking van 18 jaar of ouder naar aandeel vrijwilligers en uren vrijwilligerswerk per week, 2009 (slot)

	Totale bevolking			Vrijwilligers	
	Aantal personen	Aandeel dat vrijwilligerswerk doet	Uren vrijwilligerswerk per week per hoofd van de bevolking	Aantal personen	Uren vrijwilligerswerk per week per vrijwilliger
	<i>x 1 000</i>	%	<i>uren</i>	<i>x 1 000</i>	<i>uren</i>
<i>Werktijdenregeling</i>					
regelmatig	3 431	21	0,8	735	3,6
avond en/of nacht	3 497	22	0,8	782	3,7
ploegendienst	383	17	0,6	64	3,7
weekend	850	20	0,8	173	3,8
<i>Reistijd van en naar het werk</i>					
0 tot 25 minuten	3 649	23	0,9	822	3,8
25 tot 45 minuten	1 649	21	0,7	339	3,6
45 tot 65 minuten	1 264	21	0,8	269	3,6
65 minuten tot 2 uur	729	22	0,8	161	3,5
2 uur of meer	505	20	0,7	101	3,6
onbekend	364
<i>Werkt thuis</i>					
regelmatig	2 420	25	0,9	608	3,7
soms	924	24	0,8	225	3,4
nooit	4 817	19	0,7	920	3,7
<i>Overwerk</i>					
regelmatig	2 165	23	0,8	490	3,6
soms	1 886	20	0,7	384	3,5
nooit	4 109	21	0,8	879	3,8
<i>Voornaamste inkomstenbron (2008)</i>					
Totaal	12 713	22	1,1	2 759	4,9
werknemer	6 465	21	0,8	1 348	3,6
zelfstandige	746	21	0,8	158	3,6
arbeidsongeschiktheidsuitkering	496	22	1,5	108	7,1
werkloosheidsuitkering (WW)	109	26	2,1	28	8,3
bijstandsuitkering	264	19	1,7	49	9,4
overige uitkering	146	21	1,4	31	6,5
pensioen	2 617	24	1,6	631	6,6
scholier/student	624	18	0,8	112	4,5
geen inkomstenbron	896	27	1,6	245	5,8
onbekend	348

Bron: CBS, EBB en SSB.

Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008

Han van den Berg en Nathalie Peltzer

De Nederlandse arbeidsmarkt is veel flexibeler dan vaak wordt aangenomen. In de periode 2001–2008 zijn werknemers en zelfstandigen jaarlijks 2,1 miljoen werkzame perioden gestart, terwijl er ook gemiddeld 2,0 miljoen beëindigd zijn. Hiermee komt het relatieve arbeidsverloop uit op 20 procent. De dynamiek onder werknemers was een stuk hoger dan onder zelfstandigen. Zo bedroeg in 2008 het arbeidsverloop onder werknemers 22 procent, tegenover 5 procent bij zelfstandigen. Wanneer ook wordt gekeken naar alle banen van werknemers en zelfstandigen die in de loop van het jaar beginnen of beëindigd worden, komen de dynamiekcijfers nog hoger uit. In 2001–2008 werden jaarlijks 3,8 miljoen banen aangevangen en 3,7 miljoen banen beëindigd. Van de totale in- en uitstroom van banen van werknemers in 2007 had tweederde betrekking op banen met een duur van minder dan een jaar. Dit zijn enkele conclusies op basis van de nieuwe Arbeidsrekeningencijfers over arbeidsmarktdynamiek.

1. Inleiding

In dit artikel worden de nieuwe Arbeidsrekeningencijfers gepresenteerd over arbeidsmarktdynamiek.¹⁾ In deze arbeidsmarktdynamiekcijfers wordt alle in- en uitstroom in de werkgelegenheid geteld die gedurende een kalenderjaar plaatsvindt. Daarmee onderscheiden deze continue dynamiekcijfers zich van cijfers over het aantal veranderingen tussen twee peildata.

De arbeidsmarktdynamiek wordt weergegeven voor zowel banen als werkzame perioden. Een werkzame periode is een ononderbroken periode van werk van een persoon, in dezelfde baan of in verschillende banen. De dynamiekcijfers worden gepresenteerd voor alle werkzame personen en voor werknemers en zelfstandigen afzonderlijk.

Daarnaast bevat dit artikel ook cijfers over het aantal baanwisselingen van werknemers binnen de werkzame perioden, en de baancreatie en baanvernietiging op basis van banen van werknemers. De dynamiekcijfers sluiten aan bij de Arbeidsrekeningencijfers van de Nationale rekeningen over het gemiddeld aantal banen en het gemiddeld aantal werkzame personen.

2. Het belang van dynamiekcijfers

Met de meeste CBS-cijfers over de arbeidsmarkt wordt een beschrijving gegeven van de situatie op een bepaald moment of in een bepaalde periode, zoals bijvoorbeeld het aantal vacatures per 30 juni of het gemiddeld aantal banen van werknemers in het verslagjaar. Uit deze voorraadcijfers worden ook mutatiecijfers afgeleid, zoals de groei van het

gemiddeld aantal banen tussen twee jaren. Deze groeicijfers geven echter alleen inzicht in de *netto* ontwikkeling: hoeveel is het gemiddeld aantal banen per saldo toegenomen? Om een beter beeld te krijgen van het functioneren van de arbeidsmarkt is echter ook behoefte aan cijfers over de onderliggende bruto stromen: hoeveel banen zijn ontstaan en hoeveel banen zijn beëindigd. Het maakt namelijk een groot verschil of de stijging van het gemiddeld aantal banen het gevolg is van een geringe instroom van personen die voorheen niet werkzaam waren óf dat de stijging het saldo is van omvangrijke stromen in en uit de werkgelegenheid.

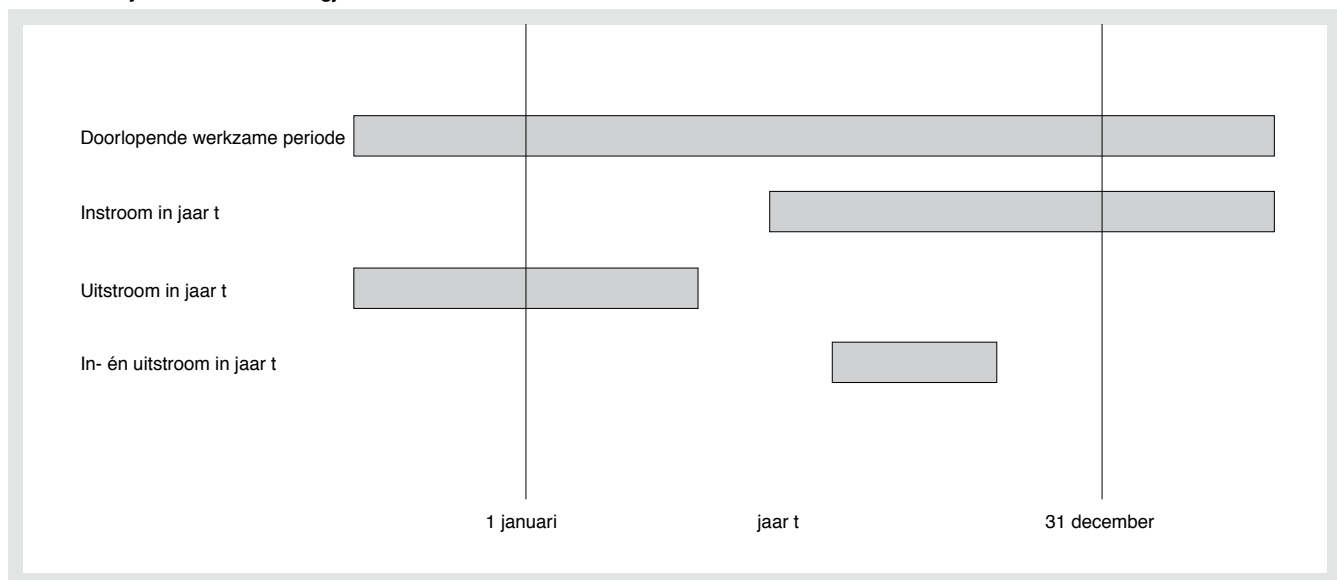
Hoe dynamischer de arbeidsmarkt is, des te sneller dat bedrijven zich aan gewijzigde omstandigheden kunnen aanpassen (zoals het snel uitbreiden van de productiecapaciteit indien de vraag naar de producten van het bedrijf toeneemt, of aanpassing van het personeelsbestand wegens veranderde opleidingsbehoeften). De keerzijde van een hoge dynamiek is evenwel dat bedrijven veel kosten moeten maken om personeel te werven en in te werken. Bij vertrek gaan (bedrijfsspecifieke) kennis en ervaring van werknemers (deels) verloren.

Ook voor individuele personen maakt het een groot verschil of zij behoren tot een pool werklozen waarvan jaarlijks slechts een klein percentage uitstroomt (bestandswerkloosheid) óf dat sprake is van kortdurende werkloosheid met omvangrijke instroom én uitstroom (stroomwerkloosheid). In het algemeen wordt een lage frictiewerkloosheid als gewenst beschouwd, een situatie van volledige werkgelegenheid zou leiden tot verstarring van de arbeidsmarkt. Langdurige werkloosheid leidt er echter toe dat mensen buiten de arbeidsmarkt komen te staan en hun inzetbaarheid steeds minder wordt.

Aan de hand van dynamiekcijfers wordt duidelijker hoe de arbeidsmarkt zich ontwikkelt. Desalniettemin resteren ook dan nog vragen. Als bijvoorbeeld duidelijk is hoeveel mensen van 'werkloos' naar 'werkend' stromen, is de volgende vraag in hoeverre sprake is van *duurzame* uitstroom: hoeveel werklozen vinden weliswaar een baan, maar zijn korte tijd later wederom werkloos?

Bovendien heeft mobiliteit in de verschillende bedrijfstakken niet altijd eenzelfde impact. In sommige bedrijfstakken, zoals de horeca, is het 'gewoon' dat werknemers regelmatig van baan wisselen *binnen* de bedrijfstak. In andere bedrijfstakken werken werknemers jarenlang bij hetzelfde bedrijf, mede omdat er weinig andere bedrijven zijn waar een werknemer zijn specifieke werkzaamheden kan verrichten (denk aan de overheid). Mobiliteit *binnen* een bedrijfstak is soms van een heel andere orde dan mobiliteit *tussen* bedrijfstakken. Daarnaast is er verschil in arbeidsmobiliteit tussen kleine bedrijven en grote bedrijven; binnen grote bedrijven hebben werknemers vaak de mogelijkheid om door te groeien naar een andere functie of over te stappen naar een andere afdeling of vestiging. Bij kleine bedrijven zijn de mogelijkheden hiertoe vaak beperkt. In dit artikel wordt mobiliteit *binnen* bedrijven verder buiten beschouwing gelaten.

Schema 1. Dynamiek in een verslagjaar

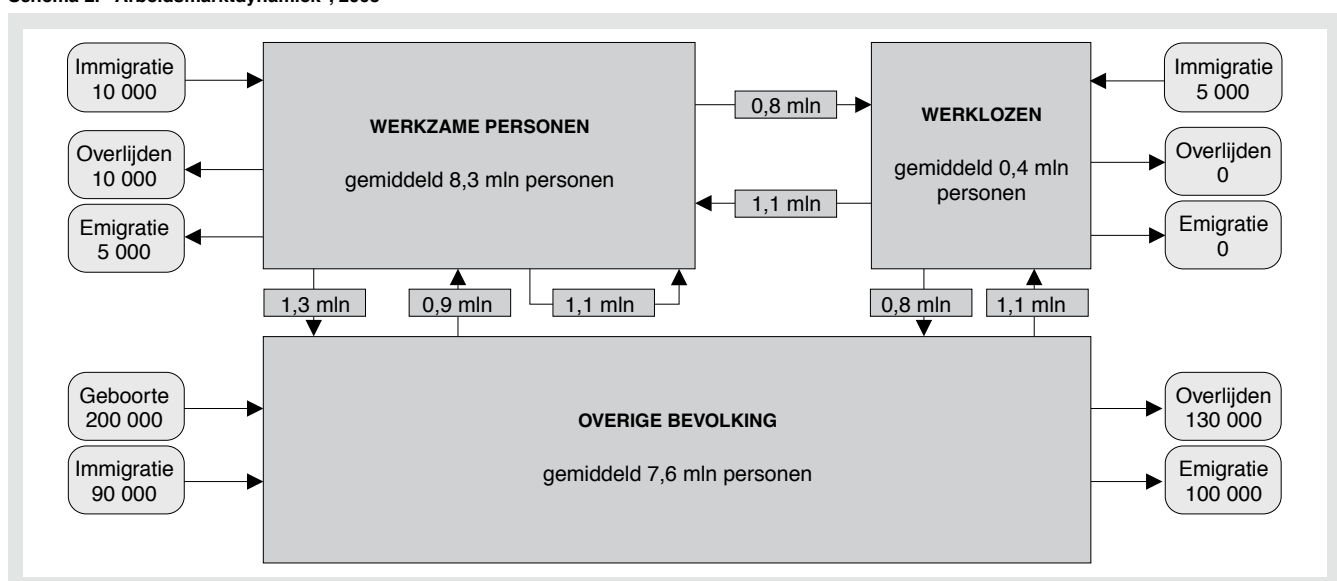

De dynamiek op de arbeidsmarkt kan op verschillende manieren worden geteld. Gegeven het beschikbare cijfermateriaal lag van oudsher de nadruk op dynamiekcijfers die gebaseerd waren op de vergelijking van de situatie op twee peilmomenten. Deze vorm van dynamiekcijfers wordt aangeduid als 'discrete' dynamiek. Het CBS publiceert dergelijke arbeidsmobiliteitscijfers op basis van zowel de Enquête beroepsbevolking (EBB) als het Sociaal-statistisch Bestand (SSB). Daarbij gaat het om de verandering tussen de situatie op twee enquêtedatums (bij de EBB), of de verandering tussen de situatie op de laatste vrijdag van september en de laatste vrijdag van september van het volgende jaar (bij het SSB). Veranderingen tussen deze peildata in, die binnen deze periode gevolgd zijn door een andere mutatie, blijven daarbij onopgemerkt. Nu het CBS de beschikking heeft over integrale databestanden waarin *alle* banen staan geregistreerd die in de loop van een kalenderjaar hebben bestaan,

is het ook mogelijk geworden om *alle* veranderingen te tellen die zich in de loop van een jaar hebben voorgedaan. Op deze manier wordt een vollediger beeld verkregen van de dynamiek op de arbeidsmarkt. Met name kortdurende banen worden op deze wijze beter in kaart gebracht. Deze 'continue' dynamiekcijfers staan in dit artikel centraal.

Bij het kwantificeren van de arbeidsmarktdynamiek zou het uiteindelijk moeten gaan om het beantwoorden van de vraag hoeveel veranderingen plaatsvinden tussen de drie arbeidsmarktposities *werkzaam*, *werkloos* en *overige bevolking*. Schema 2 geeft aan hoe de 16,2 miljoen personen in Nederland in 2003 verdeeld waren over deze drie arbeidsmarktposities. Daarnaast is geraamd hoe vaak personen in de loop van het kalenderjaar van arbeidsmarktpositie zijn gewisseld. Ook de instroom in de bevolking als gevolg van geboorte en immigratie is in kaart gebracht,

Schema 2. Arbeidsmarktdynamiek¹⁾, 2003

¹⁾ De demografische stromen zijn afgerond op veelvouden van 5 duizend, terwijl de overige uitkomsten zijn afgerond op honderdduizendtallen.

evenals de uitstroom uit de bevolking door overlijden en emigratie. Werkzaam betreft hier alle personen die werken in Nederland, ongeacht leeftijd en arbeidsduur. Bij de definiëring van werklozen is, evenals bij de werkgelegenheids cijfers, maar anders dan in de officiële werkloosheidsdefinitie van het CBS, geen twaalfuursgrens gehanteerd.

In de stroomcijfers zijn alle mutaties meegeteld die in 2003 hebben plaatsgevonden, ongeacht het aantal dagen dat de verschillende arbeidsmarktposities hebben geduurd. De verschillende banen van een persoon zijn namelijk alleen samengeteld tot een werkzame periode, als de persoon onafgebroken werkzaam was. Zodra er tussen het einde van de ene baan en het begin van de volgende baan één of meer dagen zitten (al is het bijvoorbeeld maar een week-end), telt dit al als één uitstroom uit 'werkend', gevolgd door één instroom in 'werkend'. Daarnaast is ongeveer 1,1 miljoen keer sprake van een wisseling van hoofdbaan binnen de (ononderbroken) werkzame periode. De som van alle stromen in 2003 bedraagt ongeveer 7,7 miljoen. Dat wil zeggen dat *gemiddeld* de helft van alle personen in 2003 van positie is veranderd. Het blijkt dat de Nederlandse arbeidsmarkt veel dynamischer is, dan veelal wordt verondersteld.

Aan het splitsen van de stromen in en uit de werkgelegenheid zitten een hoop haken en ogen. Zo hangt de vraag of iemand op een bepaald moment werkloos is mede af van zijn activiteiten in een bepaalde periode (heeft de persoon in de afgelopen vier weken actief gezocht naar werk?) zodat

het conceptueel lastig is om continue stromen tussen 'werkloos' en 'overige bevolking' te onderscheiden. Bovendien hebben de werkgelegenheids cijfers betrekking op de werkgelegenheid in Nederland, waarbij geen grenzen worden gehanteerd aan het aantal uren dat iemand per week werkt, terwijl de officiële werkloosheids cijfers betrekking hebben op mensen van 15 tot 65 jaar die in Nederland wonen en die werk zoeken van tenminste twaalf uur per week. Daarom is ervoor gekozen om de reguliere publicatie van cijfers over continue arbeidsmarktdynamiek te beperken tot cijfers over de instroom in werk en de uitstroom uit werk.

3. Uitkomsten over continue arbeidsmarktdynamiek 2001–2008

Tussen 2001 en 2008 is het gemiddeld aantal werkzame personen toegenomen met 449 duizend tot 8,7 miljoen personen. Dat is een gemiddelde groei van ruim 60 duizend werkzame personen per jaar, oftewel 0,8 procent. Deze groei is het resultaat van twee tegengestelde bewegingen: enerzijds beginnen werknemers en zelfstandigen jaarlijks aan gemiddeld 2,1 miljoen werkzame perioden, terwijl anderzijds gemiddeld 2,0 miljoen werkzame perioden per jaar worden beëindigd. Hiermee komt het relatieve arbeidsverloop in Nederland uit op 20 procent. Zelfs in jaren dat het gemiddeld aantal werkzame personen daalde (in 2003 en 2004), was er nog een instroom van bijna 2 miljoen werkzame perioden. Overigens kan een persoon in een jaar

Staat 1
Gemiddeld aantal werkzame personen

	Gemiddeld aantal werkzame perioden	Groei gemiddeld aantal werkzame perioden	Instroom	Uitstroom
	<i>x 1 000</i>			
2001	8 282	167	2 312	2 129
2002	8 324	42	2 131	2 112
2003	8 283	-41	1 961	2 042
2004	8 211	-72	1 936	1 971
2005	8 252	41	1 975	2 004
2006	8 392	140	2 137	1 847
2007	8 606	214	2 219	1 954
2008*	8 731	125	2 141	2 026

Staat 2
Instroom en uitstroom van werkzame personen

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
	<i>x 1 000</i>							
Gemiddeld aantal werkzame perioden	8 282	8 324	8 283	8 211	8 252	8 392	8 606	8 731
Totaal aantal werkzame perioden	10 009	9 970	9 800	9 730	9 754	9 947	10 269	10 404
Doorlopend werkzaam	6 780	6 897	6 928	6 923	6 894	7 003	7 178	7 329
Instroom	2 312	2 131	1 961	1 936	1 975	2 137	2 219	2 141
Uitstroom	2 129	2 112	2 042	1 971	2 004	1 847	1 954	2 026
Instroom -/ uitstroom	183	19	-81	-35	-29	290	265	116
	<i>dagen</i>							
Werkzame periode binnen het jaar	302	305	309	309	309	308	306	307

meerdere malen in en uit de werkgelegenheid stromen, zodat dit voor een deel dezelfde personen zijn.

Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en in zelfstandigen. Het totaal aantal werkzame perioden van werkzame personen in 2008 was 10,4 miljoen, waarvan 1,2 miljoen zelfstandigen. Voor 7,3 miljoen personen gold dat zij het gehele jaar gewerkt hebben. In 2008 zijn ongeveer 2,1 miljoen personen begonnen met werk (na een onderbreking of voor het eerst) en ongeveer 2,0 miljoen personen hebben hun werk beëindigd (tijdelijk of voorgoed). Per saldo betekende dit een groei van 116 duizend werkzame perioden.

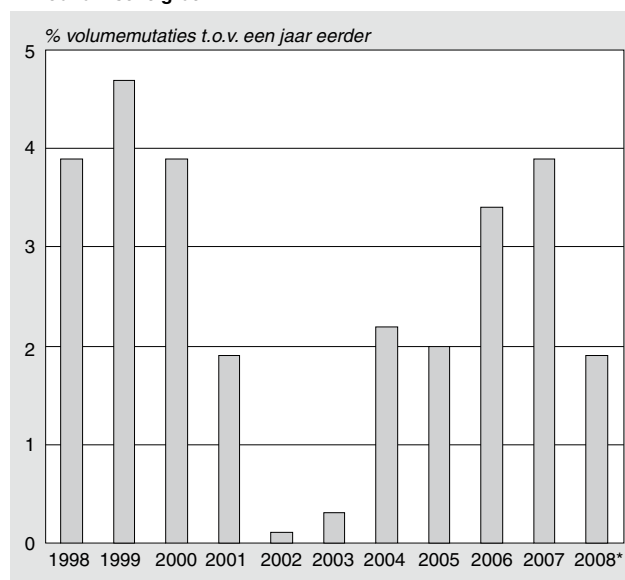
Doordat personen die het gehele jaar gewerkt hebben per definitie zwaarder meetellen in het gemiddeld aantal werkzame personen, is 84 procent van de werkgelegenheid in handen van werkzame personen die het gehele jaar gewerkt hebben.

Werknemersdynamiek

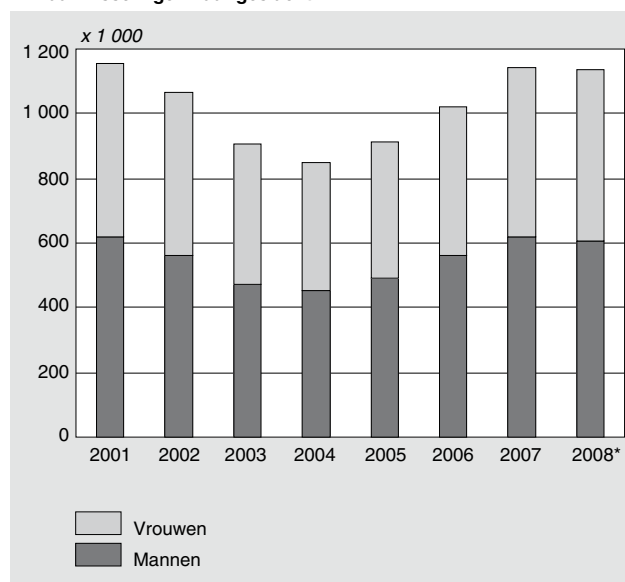
Tussen 2001 en 2008 is het gemiddeld aantal werknemers toegenomen met 6 procent tot 7,6 miljoen. Het totaal aantal werknemers is minder hard gegroeid met 4 procent. Dat het totaal aantal werknemers minder is gestegen komt doordat van de werkzame perioden de gemiddelde duur binnen het kalenderjaar is toegenomen. In 2001 duurde de gemiddelde werkzame periode nog 294 dagen, in 2003 is dit gestegen tot rond de 300 dagen per jaar. De jaren daarna bleef de gemiddelde duur van werkzame perioden vrijwel onveranderd. Hierdoor is ook het aandeel werknemers dat doorlopend werkzaam is geweest in de afgelopen jaren constant.

In 2008 bedroeg, net zoals in 2007, de totale instroom plus uitstroom (arbeidsverloop) van werknemers 4 miljoen. In 2001 was de omvang van de stromen het grootst. De in- en uitstroom bedroeg toen 4,3 miljoen. In de periode 2001–2004 daalde de in- en uitstroom, terwijl het aantal doorlopende werkzame perioden juist toenam. De economische teruggang speelde hierbij een rol. Het aantal werknemers dat van hoofdbaan wisselde bereikte in 2004 het laagste punt met 846 duizend werknemers. Sinds 2006 trok de

1. Economische groei

2. Baanwisselingen naar geslacht

Staat 3
Instroom en uitstroom van werknemers

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
	<i>x 1 000</i>							
Gemiddeld aantal werknemers	7 152	7 199	7 167	7 083	7 105	7 227	7 425	7 550
Totaal aantal werknemers	8 878	8 845	8 684	8 602	8 608	8 782	9 088	9 224
Doorlopend werkzaam	5 794	5 902	5 947	5 908	5 874	5 965	6 127	6 262
Instroom	2 233	2 065	1 897	1 879	1 917	2 058	2 139	2 077
Uitstroom	2 047	2 034	1 955	1 906	1 921	1 782	1 887	1 961
Instroom -/- uitstroom	186	31	-58	-27	-4	275	252	117
	<i>dagen</i>							
Werkzame periode binnen het jaar	294	297	301	301	301	300	298	300

werkgelegenheid weer aan en waren er in 2008 1,1 miljoen baanwisselaars. Grafiek 1 laat de economische groei van de afgelopen jaren zien. Hierbij moet er rekening mee worden gehouden dat de arbeidsmarkt in het algemeen vertraagd reageert op de conjuncturele ontwikkelingen.

Vrouwen zijn iets vaker mobiel dan mannen. In de periode 2001–2008 veranderden gemiddeld 12,1 procent van de vrouwen van baan tegen 11,1 procent van de mannen. De meeste baanwisselingen in 2008 vonden plaats in de zakelijke dienstverlening (inclusief de uitzendbranche), de handel en de gezondheids- en welzijnszorg. Ruim 60 procent van alle baanwisselingen was afkomstig uit deze bedrijfstakken. Bijna de helft van de baanwisselaars bleef werken binnen de eigen bedrijfstak. In de bedrijfstak

gezondheids- en welzijnszorg is het percentage baanwisselaars dat in dezelfde bedrijfstak bleef het hoogst (62 procent), in de delfstoffenwinning het laagst (18 procent). Werknemers uit de uitzendbranche die van baan wisselden naar een andere bedrijfstak, kwamen met name terecht in de zakelijke dienstverlening. Andere bedrijfstakken waar werknemers uit de uitzendbureaus naar overstapten zijn de handel, de industrie, het vervoer en de gezondheids- en welzijnszorg.

Dynamiek zelfstandigen

Het aantal zelfstandigen is in de periode 2001–2008 toegenomen met 4,4 procent. De totale in- en uitstroom van zelf-

Staat 4
Baanwisselaars naar bedrijfstak, 2008*

	Sbi 1993	Baanwisselaars	
		absoluut	relatief ¹⁾
		x 1 000	%
Totaal	01–93	1 137	12
Landbouw, bosbouw en visserij	01–05	16	8
Delfstoffenwinning	10–14	1	8
Industrie	15–37	79	8
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	4	13
Bouwnijverheid	45	40	9
Handel	50–52	164	10
Horeca	55	63	16
Vervoer, opslag en communicatie	60–64	57	11
Financiële instellingen	65–67	33	11
Zakelijke dienstverlening	70–74	421	20
w.v. uitzendbureaus e.d.	745	246	25
Openbaar bestuur	75	33	7
Gesubsidieerd onderwijs	80	35	8
Gezondheids- en welzijnszorg	85	138	11
Milieu, cultuur en overige dienstverl.	90–93	53	14

¹⁾ Baanwisselaars als percentage van het totaal aantal werkzame perioden van werknemers.

Staat 5
Baanwisselaars: overgang van oude hoofdbaan naar nieuwe hoofdbaan naar bedrijfstak, 2008*

Bedrijfstak oude hoofdbaan	Sbi 1993	Bedrijfstak nieuwe hoofdbaan															
		Totaal economische activiteiten	Landbouw, bosbouw en visserij	Delfstoffenwinning	Industrie	Energie- en waterleidingbedrijven	Bouwnijverheid	Handel	Horeca	Vervoer, opslag en communicatie	Financiële instellingen	Zakelijke dienstverlening	w.v. uitzendbureaus e.d.	Openbaar bestuur	Gesubsidieerd onderwijs	Gezondheids- en welzijnszorg	Milieu, cultuur en overige dienstverl.
Totaal	01–93	1 137	16	1	79	4	40	164	63	57	33	421	246	33	35	138	53
Landbouw, bosbouw en visserij	01–05	18	5	0	1	0	1	3	1	1	0	4	3	0	0	1	1
Delfstoffenwinning	10–14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Industrie	15–37	60	1	0	18	0	3	10	1	2	1	19	10	1	1	2	2
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bouwnijverheid	45	30	0	0	2	1	12	3	0	1	1	8	4	1	0	1	1
Handel	50–52	172	2	0	11	0	4	65	9	6	3	46	26	2	3	14	7
Horeca	55	74	1	0	2	0	1	10	24	2	1	22	14	1	1	6	4
Vervoer, opslag en communicatie	60–64	49	0	0	2	0	1	6	1	16	1	15	9	1	1	2	2
Financiële instellingen	65–67	26	0	0	1	0	0	2	1	1	9	10	4	1	0	1	1
Zakelijke dienstverlening	70–74	482	5	0	37	2	14	50	19	25	14	251	151	13	8	27	17
w.v. uitzendbureaus e.d.	745	339	4	0	28	1	10	36	14	20	8	171	127	9	5	19	12
Openbaar bestuur	75	26	0	0	1	0	1	1	0	1	0	7	3	9	1	2	1
Gesubsidieerd onderwijs	80	27	0	0	1	0	1	1	0	0	0	5	2	1	14	3	2
Gezondheids- en welzijnszorg	85	120	1	0	2	0	1	8	3	1	1	19	11	2	4	74	4
Milieu, cultuur en overige dienstverl.	90–93	51	0	0	2	0	2	5	3	1	1	15	8	1	2	5	12

Staat 6
Instroom en uitstroom van zelfstandigen

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
	x 1 000							
Gemiddeld aantal zelfstandigen	1 130	1 125	1 116	1 128	1 146	1 165	1 181	1 180
Totaal aantal zelfstandigen	1 130	1 125	1 116	1 128	1 146	1 165	1 181	1 180
Doorlopend werkzaam	986	996	980	1 016	1 020	1 038	1 051	1 067
Instroom	79	66	64	58	58	79	80	64
Uitstroom	82	78	88	66	83	65	67	65
Instroom -/ uitstroom	-3	-12	-23	-8	-25	14	12	-1

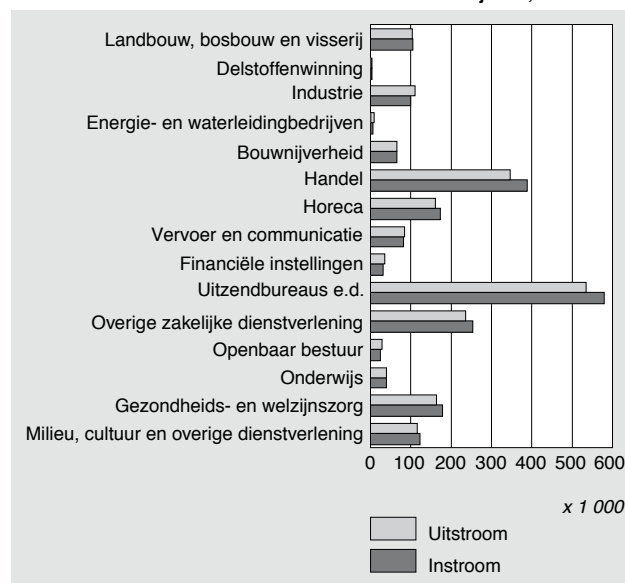
standigen in 2008 bedroeg 129 duizend. In de periode 2005–2007 was de omvang van de stromen nog hoger met gemiddeld 144 duizend zelfstandigen per jaar. Net zoals bij werknemers was de totale in- en uitstroom van zelfstandigen het grootst in 2001 (160 duizend). Dit hangt samen met de economische situatie: 2000 was het laatste jaar van een periode van hoge economische groei. De dynamiek onder zelfstandigen is steeds een stuk lager dan onder werknemers. Zo was het relatieve arbeidsverloop in 2008 van zelfstandigen 5 procent tegen 22 procent bij werknemers.

Verschillen tussen bedrijfstakken

De mobiliteit verschilt per bedrijfstak. In 2008 was de in- en uitstroom van werknemers het grootst in de uitzendbranche. In deze bedrijfsklasse was het relatieve arbeidsverloop 57 procent. Ook de landbouw en de horeca kenden een relatief grote dynamiek. Daar kwam het relatief arbeidsverloop uit op 50 procent respectievelijk 41 procent. In de bedrijfstakken met een grote dynamiek is de gemiddelde duur van de werkzame perioden lager dan gemiddeld.

De omvang van de werknemersstromen was het kleinst bij de delfstoffenwinning, de energie- en waterleidingbedrijven, het openbaar bestuur, de financiële instellingen en het

3. Instroom en uitstroom van werknemers naar bedrijfstak, 2008*

gesubsidieerd onderwijs. Deze bedrijfstakken kenden ook een laag relatief arbeidsverloop. Bij het openbaar bestuur en de energie- en waterleidingbedrijven was het relatieve arbeidsverloop het laagst met 5 procent.

Staat 7
Arbeidsmarktdynamiek van werknemers per bedrijfstak, 2008*

	Sbi 1993	Totaal aantal werkzame perioden	Instroom	Uitstroom	Instroom -/ uitstroom	Relatief arbeidsverloop	Doorlopende werkzame perioden als % gemiddeld aantal werknemers
		x 1 000				%	
Totaal	01–93	9 224	2 077	1 961	117	22	83
Landbouw, bosbouw en visserij	01–05	202	103	100	3	50	69
Delfstoffenwinning	10–14	8	1	1	0	9	92
Industrie	15–37	977	99	109	-10	11	90
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	33	1	2	0	5	96
Bouwnijverheid	45	438	60	62	-2	14	87
Handel	50–52	1 588	382	338	45	23	80
Horeca	55	404	171	159	13	41	64
Vervoer, opslag en communicatie	60–64	513	81	82	-1	16	86
Financiële instellingen	65–67	303	31	35	-4	11	90
Zakelijke dienstverlening	70–74	2 126	822	762	60	37	71
w.v. uitzendbureaus e.d.	745	972	579	534	45	57	47
Openbaar bestuur	75	506	24	28	-4	5	95
Gesubsidieerd onderwijs	80	458	39	40	-1	9	92
Gezondheids- en welzijnszorg	85	1 291	175	162	13	13	89
Milieu, cultuur en overige dienstverl.	90–93	379	89	83	6	23	81

Verschillende dynamiekcijfers

De continue arbeidsmarktdynamiekcijfers die in dit artikel worden gepresenteerd vallen uiteen in vier onderdelen:

Baandynamiek

Een baan is een arbeidsplaats die bezet wordt door een werknemer of een zelfstandige. Dit betreft alle banen van werkzame personen bij bedrijven en instellingen in Nederland. Alle banen tellen mee, ongeacht de arbeidsduur, het aantal dagen dat de baan bestaan heeft en de leeftijd en de woonplaats van de werkzame persoon. Een doorlopende baan is een baan die al vóór het verslagjaar is gestart en na afloop van het verslagjaar nog steeds bestaat. Er is sprake van baandynamiek als werknemers in en uit dienst treden bij bedrijven en instellingen of als zelfstandigen hun werkzaamheden starten of beëindigen.

Baancreatie en baanvernietiging (werknemersbanen)

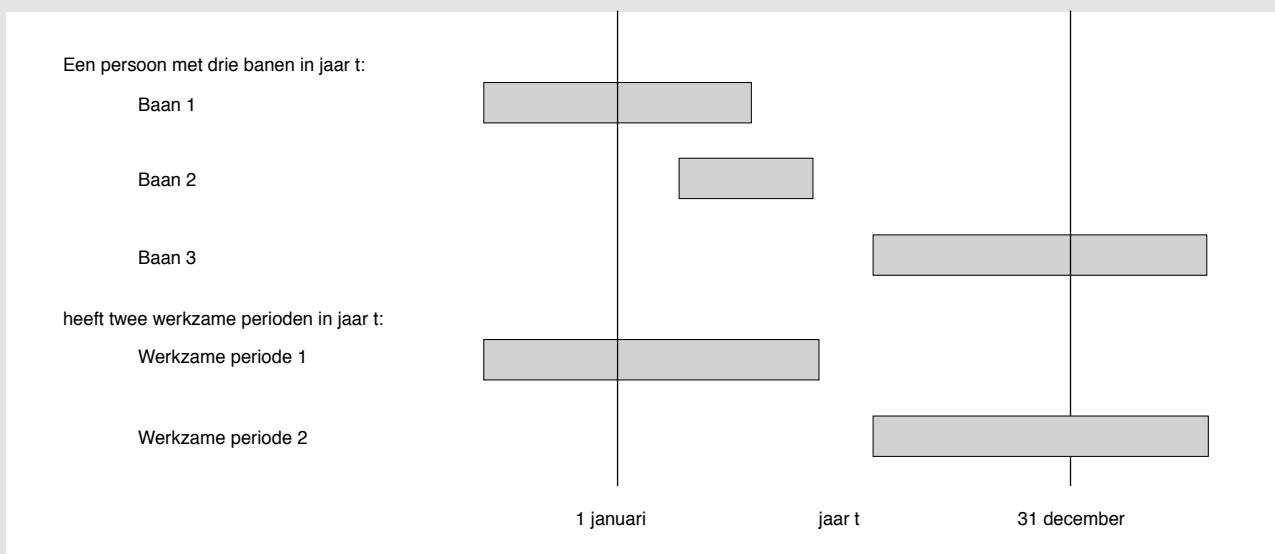
Bij baancreatie en baanvernietiging gaat het om het aantal banen van werknemers dat in het verslagjaar *per bedrijf* is toegenomen of afgenomen. Door voor een kalenderjaar de in- en uitstroom van banen van werknemers per bedrijf te salderen, blijkt of het aantal banen van werknemers in een bedrijf is toegenomen of afgenomen in dat jaar. In het eerste geval is sprake van baancreatie, in het tweede van baanvernietiging. Met deze dynamiekcijfers wordt duidelijk welke bedrijven groeien of krimpen. Merk op dat het saldo van baancreatie en baanvernietiging per definitie gelijk is aan het saldo van de in- en uitstroom van de banen van werknemers, zoals dat geteld wordt bij het onderdeel baandynamiek van werknemers.

Dynamiek van werkzame personen

Bij dynamiek van werkzame personen gaat het om de stromen in en uit de werkgelegenheid. Deze dynamiekcijfers verschillen van de baandynamiekcijfers, omdat een werkzame persoon tegelijkertijd of achtereenvolgens meerdere banen kan hebben. Samenvoeging van deze banen geeft de periode dat een werkzame persoon onafgebroken werkzaam was. Ook de banen aan het eind van het jaar voorgaand aan het verslagjaar of in het begin van het jaar daarna zijn bij het afleiden van de werkzame perioden betrokken. Op basis van de werkzame periode kan worden bepaald of de werkzame persoon in het verslagjaar is ingestroomd in de werkgelegenheid en/of is uitgestroomd. Zodra er tussen het einde van de ene baan en het begin van de volgende baan één of meer dagen zitten, is sprake van meerdere werkzame perioden en dus van uitstroom respectievelijk instroom. Een werkzame persoon kan in de loop van het jaar meerdere werkzame perioden hebben (die elkaar per definitie niet overlappen), en dus ook meerdere malen in- en uitstromen.

De dynamiekcijfers over werkzame personen worden onderverdeeld naar werknemers en zelfstandigen. Indien de persoon in een kalenderjaar als werknemer én als zelfstandige heeft gewerkt, wordt een zwaartepunttypering gehanteerd, zodat de persoon eenduidig als werknemer of zelfstandige kan worden ingedeeld. Werkzame personen die in het verslagjaar gebruik hebben gemaakt van de zelfstandigenaftrek worden altijd als zelfstandige getypeerd, overige personen alleen als hun bruto winst groter is dan het bruto loon van de werknemersbaan. In de cijfers over baandynamiek van werknemers en zelfstandigen is overigens géén sprake van een zwaartepunttypering van de persoon.

Schema 3. Samentelling van banen tot werkzame perioden

De werkzame periode van werknemers kan zijn opgebouwd uit meerdere banen, die niet altijd dezelfde economische activiteit betreffen. Bij de detaillering van de uitkomsten naar economische activiteit is in dat geval de economische activiteit van de baan met het hoogste bruto loon leidend.

Baanwisselaars (werknemers)

Voor werknemers is bepaald hoe vaak zij van hoofdbaan veranderen binnen een werkzame periode. Hiertoe is eerst voor alle werkzame perioden van werknemers per kalenderdag bepaald wat de hoofdbaan is, namelijk de baan met het hoogste bruto loon. Door deze gegevens samen te voegen, kan worden afgeleid wat de begin- en einddatum van elke hoofdbaanperiode is, binnen het kalenderjaar.

Wanneer van de ene op de andere dag van hoofdbaan gewisseld wordt, is sprake van een baanwisselaar. Een baan kan in een verslagjaar meerdere malen hoofdbaan zijn.

De wijze waarop hier baanwisselaars zijn bepaald, wijkt af van die bij de Enquête beroepsbevolking (EBB). Bij de EBB zijn baanwisselaars gedefinieerd als: 'Baanvinders die vanuit een substantiële baan – een baan van twaalf uur of meer per week gedurende minimaal één jaar – overgestapt zijn naar een andere baan. De periode tussen beide banen mag maximaal drie maanden beslaan.' Bij de nieuwe Arbeidsrekeningcijfers over baanwisselaars gaat het om alle baanwisselingen in de loop van het verslagjaar, ongeacht baanduur, arbeidsduur of leeftijd van de werknemer. Daarentegen is deze afbakening beperkt tot wisseling van hoofdbaan binnen een onafgebroken werkzame periode.

Baandynamiek

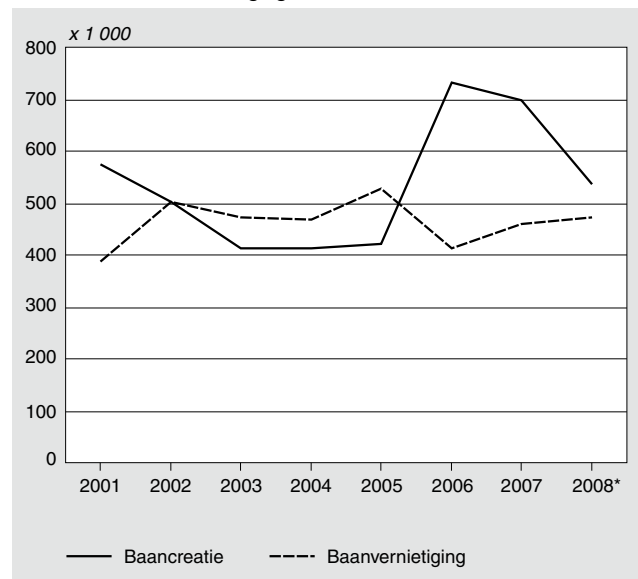
Wanneer niet alleen gekeken wordt naar de in- en uitstroom in en uit de werkgelegenheid, maar naar alle banen van werknemers en zelfstandigen die in de loop van het jaar beginnen of beëindigd worden, komen de dynamiekcijfers nóg hoger uit. In de periode 2001–2008 zijn gemiddeld 3,8 miljoen banen per jaar aangevangen en 3,7 miljoen banen per jaar beëindigd. Voor het overgrote deel zijn dit werknemersbanen. In 2008 bedroeg de omvang van de in- en uitstromen van banen 7,9 miljoen. De omvang van de banenstromen van werknemers bedroeg 7,7 miljoen en van zelfstandigen 227 duizend. De ontwikkeling van de banenstromen was tussen 2007 en 2008 verschillend tussen werknemers en zelfstandigen. In deze periode steeg de omvang van de stromen van werknemersbanen, terwijl de banenstromen van zelfstandigen juist relatief fors daalde.

Baancreatie en -vernietiging

Door de in- en uitstroom van banen te sommeren per bedrijf, blijkt of het aantal banen van werknemers is toegenomen of afgenomen. In 2008 is het aantal banen van werknemers bij bedrijven enerzijds met 535 duizend toegenomen en anderzijds met 471 duizend afgenomen. Na 2006 neemt de baancreatie af, maar worden er nog steeds meer banen gecreëerd dan vernietigd. Door de afname van baancreatie

en een lichte toename van baanvernietiging, is het verschil tussen baancreatie en baanvernietiging wel kleiner geworden. Bedroeg het saldo in 2006 nog 319 duizend banen, in 2008 kwam het saldo uit op 64 duizend.

4. Baancreatie en -vernietiging

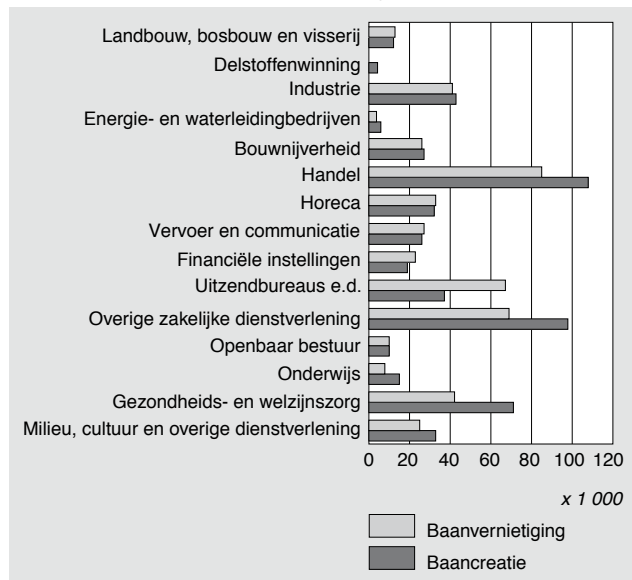

Staat 8
Instroom en uitstroom van banen van werkzame personen

	2007			2008*		
	instroom	uitstroom	instroom + uitstroom	instroom	uitstroom	instroom + uitstroom
	x 1 000					
Totaal	4 092	3 816	7 908	4 002	3 922	7 924
Werknemers	3 951	3 709	7 660	3 881	3 817	7 698
Zelfstandigen	141	107	248	122	105	227

Zowel de baancreatie als baanvernietiging was in 2008 het grootst in de zakelijke dienstverlening en de handel. In deze bedrijfstakken werden in het totaal 243 duizend banen gecreëerd en 221 duizend banen vernietigd. De baancreatie in de gezondheids- en welzijnszorg was ook groot (71 duizend banen). In de uitzendbranche werden bijna twee maal zo veel banen vernietigd als gecreëerd. In de horeca en de financiële instellingen zijn relatief de meeste banen vernietigd.

5. Baancreatie en -vernietiging naar bedrijfstak, 2008*

In de periode 2001–2008 werden er gemiddeld per jaar 536 duizend banen gecreëerd en 463 duizend banen vernietigd. In 2006 kwam de baancreatie met 731 duizend banen zelfs ruim boven het gemiddelde uit. De baancreatie was toen het grootst in de zakelijke dienstverlening met 270 duizend banen. Met name in de uitzendbranche werden veel banen gecreëerd (161 duizend banen), bijna viermaal zo hoog als het jaar daarvoor. In de periode 2006–2008 is de baancreatie in de uitzendbranche met driekwart

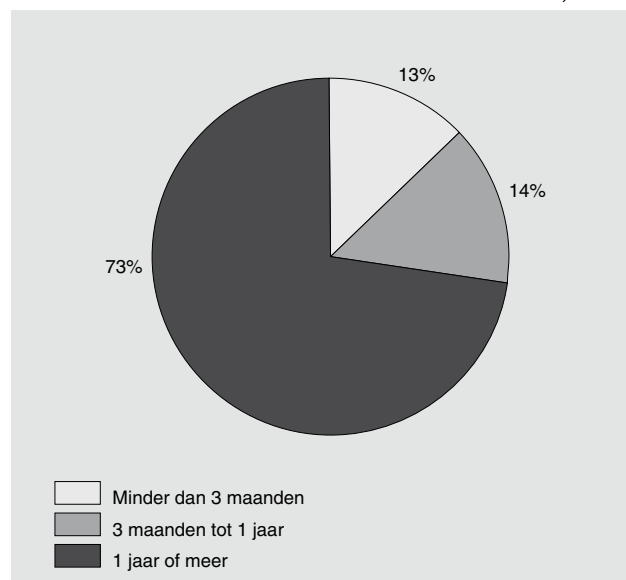
afgenomen tot 37 duizend banen in 2008. Hieruit blijkt dat de ontwikkeling van de baancreatie aanzienlijk fluctueert in de uitzendbranche.

Baanduurklassen

De uitkomsten over baandynamiek van werknemers worden uitgesplitst naar drie baanduurklassen: banen die minder dan 3 maanden geduurd hebben, banen die 3 maanden tot 1 jaar geduurd hebben en banen die 1 jaar of langer duren. Bij deze indeling is de baanduur berekend inclusief de baanduur vóór het verslagjaar en na het verslagjaar. De uitkomsten van de baanduurklassen hebben betrekking op het verslagjaar 2007. Omdat de baangegevens over 2009 nog niet beschikbaar zijn, kan de baanduur van verslagjaar 2008 nog niet berekend worden.

In 2007 waren er 8 miljoen banen die 1 jaar of langer duurden. Dit is 73 procent van het totaal aantal banen. Omdat de

6. Totaal aantal banen van werknemers naar baanduurklassen, 2007

Staat 9 Baancreatie en -vernietiging

	Sbi 1993	Baancreatie			Baanvernietiging		
		2006	2007	2008*	2006	2007	2008*
x 1 000							
Totaal	01–93	731	699	535	412	458	471
Landbouw, bosbouw en visserij	01–05	16	16	12	14	13	13
Delfstoffenwinning	10–14	0	0	1	0	0	0
Industrie	15–37	44	48	43	46	41	41
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	1	1	2	1	0	1
Bouwnijverheid	45	32	36	27	31	25	26
Handel	50–52	126	140	108	87	92	85
Horeca	55	48	42	32	24	31	33
Vervoer, opslag en communicatie	60–64	37	36	26	26	25	27
Financiële instellingen	65–67	20	26	19	12	26	23
Zakelijke dienstverlening	70–74	270	212	135	93	126	136
w.v. uitzendbureaus e.d.	745	161	91	37	29	60	67
Openbaar bestuur	75	11	12	10	15	8	10
Gesubsidieerd onderwijs	80	17	20	15	10	6	8
Gezondheids- en welzijnszorg	85	69	73	71	30	39	42
Milieu, cultuur en overige dienstverl.	90–93	39	37	33	24	26	25

Staat 10
Instroom en uitstroom van banen van werknemers naar baanduurklassen, 2007

	Sbi 1993	Minder dan 3 maanden		3 maanden tot 1 jaar		1 jaar of meer	
		instroom	uitstroom	instroom	uitstroom	instroom	uitstroom
		<i>x 1 000</i>					
Totaal	01-93	1 408	1 404	1 218	1 170	1 324	1 136
Landbouw, bosbouw en visserij	01-05	90	90	32	31	24	22
Delfstoffenwinning	10-14	0	0	0	0	1	1
Industrie	15-37	43	43	54	52	105	100
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	0	0	1	1	3	2
Bouwnijverheid	45	23	23	32	31	62	52
Handel	50-52	166	165	179	169	267	229
Horeca	55	120	119	95	91	74	67
Vervoer, opslag en communicatie	60-64	44	44	51	49	77	69
Financiële instellingen	65-67	15	15	19	18	37	38
Zakelijke dienstverlening	70-74	692	690	513	498	352	283
w.v. uitzendbureaus e.d.	745	543	542	368	360	148	126
Openbaar bestuur	75	17	17	23	22	44	40
Gesubsidieerd onderwijs	80	24	24	33	32	50	37
Gezondheids- en welzijnszorg	85	105	105	125	118	164	139
Milieu, cultuur en overige dienstverl.	90-93	69	69	61	58	64	56

gemiddelde duur van deze banen groter is dan gemiddeld, bestaat het gemiddeld aantal banen voor 90 procent uit banen met een baanduur van 1 jaar of meer.

De totale omvang van de in- en uitstroom van banen bedroeg 7,7 miljoen. Hiervan had tweederde betrekking op kortlopende banen (banen met een baanduur korter dan een jaar). De kortlopende banen bepalen dus grotendeels de dynamiek op de arbeidsmarkt. Van alle instroom had 66 procent betrekking op kortlopende banen; van alle uitstroom 69 procent. De in- en uitstroom van kortdurende werknemersbanen was relatief het grootst in de uitzendbranche. Ook de dynamiek van de kortdurende banen bij de landbouw en de horeca was relatief groot.

Maar zelfs als de kortlopende banen buiten beschouwing worden gelaten, is de dynamiek nog steeds omvangrijk. Van de 8 miljoen banen die 1 jaar of langer duren zijn er in 2007 ruim 1,3 miljoen ingestroomd en 1,1 miljoen uitgestroomd. Het relatief arbeidsverloop voor deze categorie banen komt daarmee uit op 15 procent.

Technische toelichting

In de Arbeidsrekeningen wordt de toestand op de arbeidsmarkt beschreven. In eerste instantie gebeurt dat aan de hand van voorraadgegevens zoals het gemiddeld aantal banen van werknemers in een jaar. Uit deze voorraadcijfers kan worden afgeleid hoe deze grootheden zich van jaar-op-jaar ontwikkelen. Hieruit blijkt echter nog niet dat deze ontwikkeling het saldo is van tegengestelde bewegingen. Zo zijn er bijvoorbeeld enerzijds werknemers die werk vinden en anderzijds werknemers die hun baan beëindigen. Om inzicht te krijgen in deze onderliggende dynamiek zijn de Arbeidsrekeningen verrijkt met een aantal stroomgegevens. De stroomgegevens zijn hoofdzakelijk gebaseerd op micro-data uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB), die vervolgens consistent gemaakt zijn met de voorraadgegevens uit de Arbeidsrekeningen over het gemiddeld aantal banen en het gemiddeld aantal werkzame personen.

SSB-bestand banen van werknemers

Het SSB is een verzameling van micro-bestanden over onder meer personen, werk, uitkeringen, onderwijs, bedrijven en woningen. Voor het afleiden van de dynamiekgegevens is gebruik gemaakt van de integrale SSB-bestanden met banen van werknemers en zelfstandigen. Het banenbestand werknemers omvat per jaar alle werknemersbanen die in de loop van het kalenderjaar hebben bestaan, ongeacht het aantal dagen dat de baan heeft bestaan. Dit zijn veel meer banen dan dat er gemiddeld in het jaar hebben bestaan. Zo omvat het bestand met werknemersbanen 2007 bijvoorbeeld 11,2 miljoen baanrecords, die binnen het jaar 2007 gemiddeld 256 kalenderdagen hebben bestaan. In het gemiddeld aantal banen van werknemers telt een arbeidsplaats alleen mee voor de dagen dat deze bezet is geweest binnen het jaar. Het gemiddeld aantal banen van werknemers komt daarmee volgens het SSB uit op 7,9 miljoen, immers $(256/365) \times 11,2 \text{ miljoen} = 7,9 \text{ miljoen}$. Dit zijn niet allemaal voltijdbanen; de gemiddelde arbeidsduur van deze banen bedraagt 73 procent van een voltijd baan, zodat het SSB uitkomt op een arbeidsvolume van 5,8 miljoen arbeidsjaren.

De 11,2 miljoen werknemersbanen waren in handen van 8,4 miljoen verschillende personen. In 2007 had 77 procent van alle personen met een werknemersbaan één werknemersbaan; 17 procent had (al dan niet tegelijkertijd) twee banen, 5 procent drie banen en 2 procent vier of meer banen. Een groot deel van deze 11,2 miljoen werknemersbanen bestaat uit banen die slechts kort bestaan hebben: 2,3 miljoen banen (20 procent) hebben korter dan drie maanden bestaan in 2007 en 3,0 miljoen banen (26 procent) hebben 3 tot 12 maanden bestaan in 2007. Slechts 5,9 miljoen banen (53 procent) hebben het gehele kalenderjaar 2007 bestaan. Doordat een deel van de kortdurende banen rond de jaarwisselingen heeft bestaan, is de totale bestaansduur van een aantal van deze kortdurende banen langer geweest. Wanneer gekeken wordt naar de *totale* bestaansduur van de werknemersbanen (inclusief de duur van de baan in 2006 en 2008), blijkt dat het aandeel werknemersbanen dat één jaar of langer heeft bestaan, stijgt tot 71 procent.

Bij het afleiden van cijfers over continue dynamiek over 2007 vormen de 11,2 miljoen werknemersbanen die in dat jaar hebben bestaan het uitgangspunt. Per werknemersbaan is vastgelegd wat de exacte aanvangsdatum van het dienstverband is, en –voor beëindigde banen– wat de einddatum is. Voor 7,1 miljoen banen geldt dat zij vóór 1 januari 2007 zijn aangevangen. In de loop van 2007 worden 4,1 miljoen banen aangevangen en 3,9 miljoen banen beëindigd. Aan het einde van 2007 is daarom het aantal banen opgelopen met 273 duizend tot 7,3 miljoen. Uit deze cijfers blijkt de enorme omvang van de dynamiek op de arbeidsmarkt. Voor ruim de helft van de banen die in 2007 aanvangen geldt dat zij nog binnen het kalenderjaar beëindigd zijn.

Slechts de helft van de banen die in 2007 hebben bestaan, heeft het gehele kalenderjaar bestaan. Doordat de banen die wél het gehele jaar hebben bestaan per definitie zwaarder meetellen in het gemiddeld aantal banen, betekent dit dat 70 procent van de werkgelegenheid in handen is gebleven van dezelfde werknemers (berekend op basis van het gemiddeld aantal banen van werknemers).

SSB-bestand zelfstandigen

De SSB-registratie van zelfstandigen is gebaseerd op gegevens van de Belastingdienst. Hierdoor is alleen bekend of een persoon in een bepaald jaar als zelfstandige actief is geweest, en niet gedurende welke periode dat precies is geweest. Bij het samenstellen van dynamiekcijfers moet daarom verondersteld worden dat zelfstandigen het gehele kalenderjaar gewerkt hebben, van 1 januari tot en met 31 december. Verder geldt dat geen onderscheid gemaakt kan worden tussen de verschillende zelfstandigenbanen die zelfstandigen eventueel tegelijkertijd of achtereenvolgens hebben: op basis van de beschikbare gegevens moet verondersteld worden dat een zelfstandige per kalenderjaar één baan heeft als zelfstandige. Door de verschillende jaarbestanden met zelfstandigen aan elkaar te koppelen, kan bepaald worden gedurende welke periode zelfstandigen gewerkt hebben.

Het SSB-zelfstandigenbestand 2007 omvat ruim 900 duizend records. Voor bijna 100 duizend zelfstandigen geldt dat zij wél actief zijn in 2007, maar niet in 2006, zodat zij dus in 2007 zijn ingestroomd. Voor bijna 70 duizend zelfstandigen geldt dat zij in 2007 actief waren, maar in 2008 niet meer, zodat zij dus in 2007 zijn uitgestroomd. Voor 83 procent van de zelfstandigen uit 2007 geldt dat zij óók in 2006 én 2008 als zelfstandigen gewerkt hebben. Dit betekent dat de dynamiek onder zelfstandigen aanmerkelijk lager is dan onder werknemers.

Herweging naar Arbeidsrekeningenuitkomsten

De uit de SSB-bestanden afgeleide dynamiekuitkomsten zijn vervolgens consistent gemaakt met de Arbeidsrekeningencijfers over het gemiddeld aantal werkzame personen, werknemers en zelfstandigen. Op deze wijze sluiten de dynamiekuitkomsten direct aan op de overige Arbeidsrekeningenuitkomsten. Hiertoe zijn de SSB-uitkomsten over

het gemiddeld aantal werknemers en zelfstandigen herwogen naar de Arbeidsrekeningenuitkomsten over het gemiddeld aantal werknemers en zelfstandigen. Deze herweging vindt plaats per geslacht x werknemers/zelfstandigen x economische activiteit, waarbij 49 bedrijfsklassen zijn onderscheiden. SSB-records waarvan het geslacht van de werknemer en/of de economische activiteit van de baan niet bekend is, worden hierbij buiten beschouwing gelaten; dit betreft in het algemeen minder dan 1 procent van het totaal aantal SSB-records. De gevonden herweefactoren gelden zowel voor het gemiddeld aantal werkzame perioden als het totaal aantal werkzame perioden. De gemiddelde duur van de werkzame periode binnen het jaar wordt gevonden door het herwogen gemiddeld aantal werkzame perioden te delen door het herwogen totaal aantal werkzame perioden, en te vermenigvuldigen met het aantal kalenderdagen in het verslagjaar. Op dezelfde wijze zijn ook de SSB-uitkomsten over het gemiddeld aantal banen van werknemers en zelfstandigen consistent gemaakt met de Arbeidsrekeningenuitkomsten.

Begrippen

Werkzame personen

Alle personen die een baan hebben bij een in Nederland gevestigd bedrijf of bij een particulier huishouden in Nederland. Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, ook als zij:

- arbeid verrichten die op zichzelf genomen legaal is, maar waarvan de beloning aan de registratie door fiscus of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken ('zwarte arbeid');
- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);
- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen.

Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen. Ze kunnen woonachtig zijn in Nederland, maar ook in het buitenland.

Werknemers

Personen die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maken om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat.

Zelfstandigen

Personen die arbeid verrichten voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk, of in het bedrijf of de praktijk van een gezinslid, of in een zelfstandig uitgeoefend beroep.

Als zelfstandige wordt aangemerkt:

- zelfstandige eigen bedrijf,
- meewerkend gezinslid,
- overige zelfstandige.

Totaal aantal werkzame perioden

Het totaal aantal werkzame perioden betreft het aantal werkzame perioden dat in de loop van het verslagjaar heeft bestaan. Een persoon kan in de loop van het jaar meerdere werkzame perioden hebben. Het totaal aantal werkzame perioden is gelijk aan het gemiddeld aantal werkzame perioden gedeeld door de gemiddelde duur van de werkzame periode binnen het jaar, vermenigvuldigd met het aantal kalenderdagen in het jaar (365 of 366).

Gemiddeld aantal werkzame perioden

In het gemiddeld aantal werkzame perioden telt een werkzame periode alleen mee voor de dagen dat deze bezet is geweest in het jaar. Het gemiddeld aantal werkzame perioden is dus gelijk aan het totaal aantal werkzame perioden vermenigvuldigd met de gemiddelde duur van de werkzame periode binnen het jaar, gedeeld door het aantal kalenderdagen in het jaar (365 of 366). Dit is gelijk aan het gemiddeld aantal werkzame personen.

Gemiddelde duur werkzame periode binnen het jaar

De gemiddelde duur van de werkzame perioden binnen het jaar is het aantal dagen binnen het verslagjaar dat de werkzame perioden gemiddeld hebben geduurd. Dit betreft alleen het deel van de werkzame periode binnen het verslagjaar; de duur voor of na het verslagjaar telt niet mee. De maximale duur van een werkzame periode binnen een jaar is 365 dagen, in schrikkeljaren 366 dagen.

Doorlopende werkzame perioden

Een doorlopende werkzame periode is een werkzame periode die vóór het verslagjaar is aangevangen en na afloop van het verslagjaar nog voortduurt.

Doorlopende werkzame perioden als percentage van gemiddeld aantal werkzame perioden

Het aantal doorlopende werkzame perioden als percentage van het gemiddeld aantal werkzame perioden geeft de omvang van het niet-dynamische deel van de werkgelegenheid weer. Een hoger percentage betekent dat er minder dynamiek is.

Instroom (werkzame perioden)

Alle werkzame perioden die in het verslagjaar zijn aangevangen. Dit is inclusief werkzame perioden die in het verslagjaar ook weer beëindigd zijn.

Uitstroom (werkzame perioden)

Alle werkzame perioden die in het verslagjaar zijn beëindigd.

Arbeidsverloop (werkzame perioden)

Het arbeidsverloop is de som van de instroom en de uitstroom van werkzame perioden. In het arbeidsverloop tellen alle veranderingen in het aantal werkzame perioden mee: als een werkzame periode start en als een werkzame periode eindigt.

Relatief arbeidsverloop (werkzame perioden)

Het relatieve arbeidsverloop is het (absolute) arbeidsverloop als percentage van tweemaal het totaal aantal werkzame perioden dat in het verslagjaar heeft bestaan. Een werkzame periode kan maximaal twee keer meetellen in het arbeidsverloop: als de werkzame periode start en als de werkzame periode eindigt. Hierdoor ligt het relatieve arbeidsverloop altijd tussen 0 en 100 procent. Hoe hoger het arbeidsverloop, des te meer werkzame perioden die gestart en/of beëindigd zijn. Bij een arbeidsverloop van 0 procent zijn alle werkzame perioden doorlopende werkzame perioden, bij een arbeidsverloop van 100 procent zouden alle werkzame perioden in het verslagjaar zijn aangevangen én beëindigd. Het relatieve arbeidsverloop is een belangrijke indicator voor de mate van dynamiek op de arbeidsmarkt.

Baanwisselaars

Een baanwisseling is de overgang van de ene hoofdbaan naar de andere hoofdbaan binnen een werkzame periode, van personen die als werknemer zijn getypeerd. Elke wisseling van hoofdbaan telt hierbij mee. Omdat het hierbij gaat om baanwisselingen binnen een werkzame periode, betreft het hier hoofdbanen die direct op elkaar aansluiten. Zodra er tussen het einde van de ene baan en het begin van de volgende baan één of meer dagen zitten, telt dit dus niet als een baanwisseling. Indien een persoon tegelijkertijd meerdere banen heeft, wordt op basis van het hoogste loon bepaald welke baan gedurende welke periode de hoofdbaan is.

Banen

Een expliciete of impliciete arbeidsovereenkomst tussen een persoon en een economische eenheid waarin is vastgelegd dat arbeid zal worden verricht waartegen een (financiële) beloning staat. Banen kunnen worden onderscheiden in banen van werknemers en banen van zelfstandigen.

Totaal aantal banen

Het totaal aantal banen betreft het aantal banen dat in de loop van het verslagjaar heeft bestaan. Doordat alle banen meetellen, ongeacht het aantal dagen dat de baan heeft bestaan, is het totaal aantal banen hoger dan het gemiddeld aantal banen. Het totaal aantal banen is gelijk aan het gemiddeld aantal banen gedeeld door de gemiddelde baanduur binnen het jaar, vermenigvuldigd met het aantal kalenderdagen in het jaar (365 of 366).

Gemiddeld aantal banen

In het gemiddeld aantal banen telt een arbeidsplaats alleen mee voor de dagen dat deze bezet is geweest binnen het jaar. Het gemiddeld aantal banen is dus gelijk aan het totaal aantal banen vermenigvuldigd met de gemiddelde baanduur binnen het verslagjaar, gedeeld door het totaal aantal kalenderdagen in het jaar (365 of 366).

Gemiddelde baanduur binnen het jaar

De gemiddelde baanduur binnen het jaar is het aantal dagen binnen het verslagjaar dat een baan gemiddeld heeft geduurd. Dit betreft alleen het deel van de baan binnen het verslagjaar; de duur voor of na het verslagjaar telt niet mee. De maximale duur van een baan binnen een jaar is 365 dagen, in schrikkeljaren 366 dagen.

Doorlopende banen

Een doorlopende baan is een baan die vóór het verslagjaar is aangevangen en na afloop van het verslagjaar nog voortduurt.

Instroom (banen)

Alle banen die in het verslagjaar zijn aangevangen. Dit is inclusief banen die in het verslagjaar ook weer beëindigd zijn.

Uitstroom (banen)

Alle banen die in het verslagjaar zijn beëindigd.

Arbeidsverloop (banen)

Het arbeidsverloop is de som van de instroom en de uitstroom van banen. In het arbeidsverloop tellen alle veranderingen in het aantal banen mee: als een baan start en als een baan eindigt.

Relatief arbeidsverloop (banen)

Het relatieve arbeidsverloop is het (absolute) arbeidsverloop als percentage van tweemaal het totaal aantal banen

dat in het verslagjaar heeft bestaan. Een baan kan maximaal twee keer meetellen in het arbeidsverloop: als de baan start en als de baan eindigt. Hierdoor ligt het relatieve arbeidsverloop tussen 0 en 100 procent. Hoe hoger het arbeidsverloop, des te meer banen die gestart en/of beëindigd zijn. Bij een arbeidsverloop van 0 procent zijn alle banen doorlopende banen, bij een arbeidsverloop van 100 procent zouden alle banen in het verslagjaar zijn aangevangen én beëindigd. Het relatieve arbeidsverloop is een belangrijke indicator voor de mate van dynamiek op de arbeidsmarkt.

Baanduurklassen

De uitkomsten over baandynamiek van werknemers worden uitgesplitst naar drie baanduurklassen:

- banen die minder dan 3 maanden geduurd hebben;
- banen die 3 maanden tot 1 jaar geduurd hebben;
- banen die 1 jaar of langer duren.

Bij deze indeling wordt de baanduur berekend inclusief de baanduur vóór het verslagjaar en na het verslagjaar. Het is de baanduur van de banen in verslagjaar t , zoals die per 31 december $t+1$ kan worden vastgesteld. Op deze manier wordt (voor baanduren tot één jaar) de voltooide baanduur gemeten.

Baancreatie

Toename van het aantal banen van werknemers bij bedrijven waarvan het aantal bezette arbeidsplaatsen aan het einde van het verslagjaar groter is dan aan het begin.

Baanvernietiging

Afname van het aantal banen van werknemers bij bedrijven waarvan het aantal bezette arbeidsplaatsen aan het einde van het verslagjaar kleiner is dan aan het begin.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Deze bijdrage is een ingekorte versie van een uitgebreider artikel dat op www.cbs.nl is te vinden bij het thema Arbeid en sociale zekerheid onder Publicaties; Artikelen en persberichten 2011.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de netto-arbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
 - Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of

kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel. Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
 - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
 - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
 - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
 - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; nominale duur: 6 jaar);
 - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
 - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Beroepsbegeleidende leerweg (bbl; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Basiseducatie;
 - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
 - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);
 - Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);
 - Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen

onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo- niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeids-

verleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden En een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezeten en niet-ingezeten personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeurs van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren belindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps-en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010
Geld maakt nog geen Nederlander	3e kw. 2010

Arbeidsgehandicapten

De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
--	-------------

Arbeidsomstandigheden

Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Ziekteverzuim het laagst bij werknemers met een hoge mate van autonomie en veel steun van collega's en leidinggevenden	2e kw. 2009
Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim	2e kw. 2010

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst	4e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009

Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Aantal uitzendkrachten fors gedaald	2e kw. 2010
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010
Zzp'ers in Nederland: de baanzekerheid voorbij?	4e kw. 2010
Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder	4e kw. 2010

ICT

Sterke samenhang tussen beroep en computer- en internetvaardigheden	4e kw. 2009
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010

Inkomen

Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek	4e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	1e kw. 2010
Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens	2e kw. 2010
Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen	2e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010
Inkomens van mannen en vrouwen: levensloop en generatie	3e kw. 2010
Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008	3e kw. 2010
Druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	4e kw. 2010
Inkomens en positie op de arbeidsmarkt	1e kw. 2011
Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen	1e kw. 2011
Inkomen uit werk en toch risico op armoede	1e kw. 2011
Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel	1e kw. 2011
Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?	1e kw. 2011
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	1e kw. 2011

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Lonen

Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006

Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009
Cao-lonen 2009, de definitieve gegevens	3e kw. 2010

Macro-economisch

Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Helft economische groei in 1995–2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
Overwaarde en koerswinsten waren jarenlang bron voor extra consumptie door huishoudens	4e kw. 2009
Consumentenvertrouwen en demografische en sociaaleconomische kenmerken van de Consument	4e kw. 2010
Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008	2e kw. 2011

Onderwijs

Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initiëel onderwijs, 1995–2005	4e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met het opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	4e kw. 2009
Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar Beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen	2e kw. 2010
Welke routes doorlopen leerlingen in het onderwijs?	3e kw. 2010
Ontwikkelingen in de instroom in het hoger onderwijs	3e kw. 2010
De herkomst van instromers in het mbo	4e kw. 2010
Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten?	4e kw. 2010
Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in onderwijs?	2e kw. 2011
Voortijdig schoolverlaters: een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt	2e kw. 2011
De invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten en jeugd delinquentie	2e kw. 2011

Regionaal

Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenvlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	1e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010

Sociaaleconomische dynamiek

Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroombparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	1e kw. 2010
Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?	2e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010
Na de WW duurzaam aan het werk?	3e kw. 2010
Werk en inkomsten na faillissementsontslag	4e kw. 2010
De flexibele schil – Overeenkomsten en verschillen tussen CBS- en UWV-cijfers	2e kw. 2011
Arbeidsmarktdynamiek 2001–2008	2e kw. 2011

Sociale zekerheid

Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009
Jonge nabestaanden en het Anw-gebruik in Nederland	4e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010
Personen met een uitkering naar huishoudsituatie	2e kw. 2010

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006
Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008

Vergrijzing

Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007

Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Arbeidsmarktmobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007
---	-------------

Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden	2e kw. 2011
---	-------------

Werkgelegenheid

Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Grotere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Bedrijfseconomisch ontslag verdubbeld in 2009	4e kw. 2010
Arbeidsdynamiek 2001–2008	2e kw. 2011

Woon-werkafstand

De invloed van opleidingsniveau op de woon-werkafstand	2e kw. 2010
--	-------------

Zorg en arbeid

Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken	1e kw. 2010
Mantelzorgers op de arbeidsmarkt	3e kw. 2010
Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008	3e kw. 2010
Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder	4e kw. 2010
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	1e kw. 2011

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

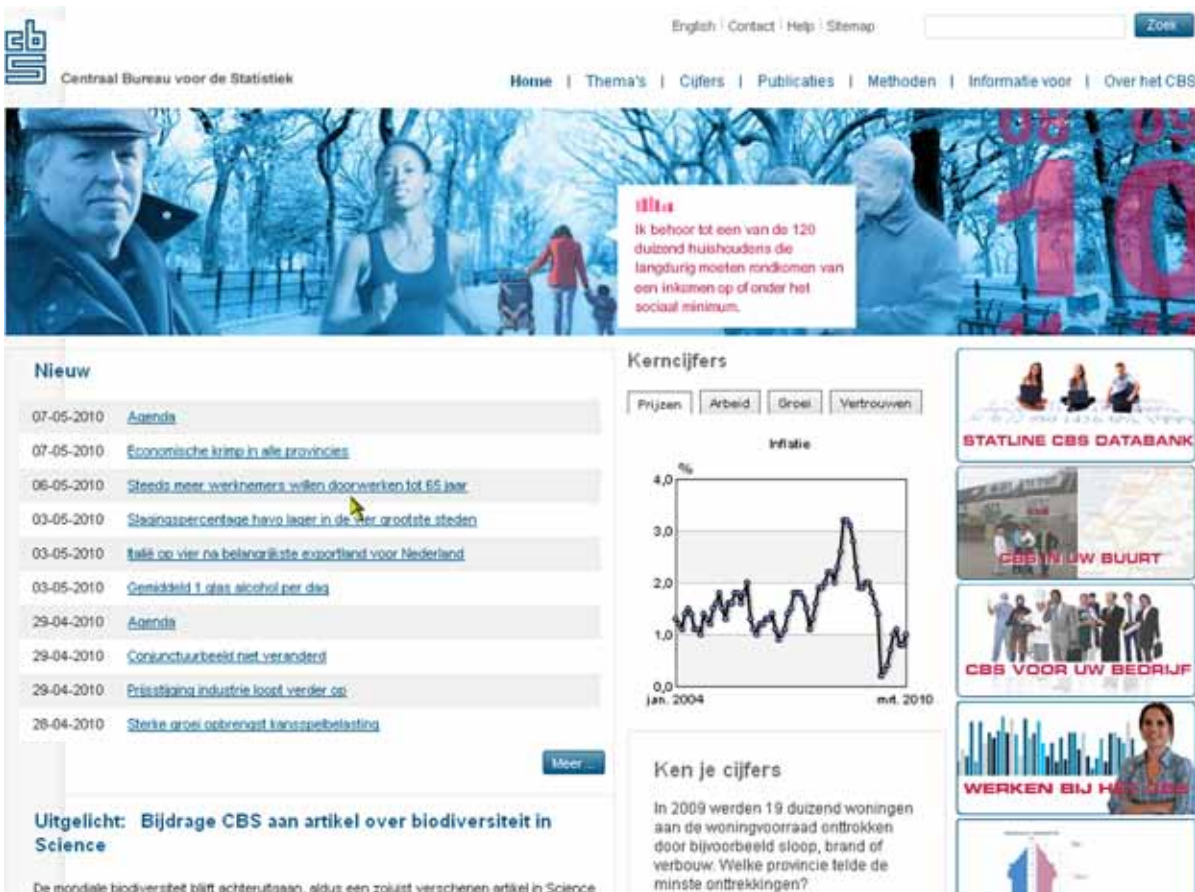
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen

of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

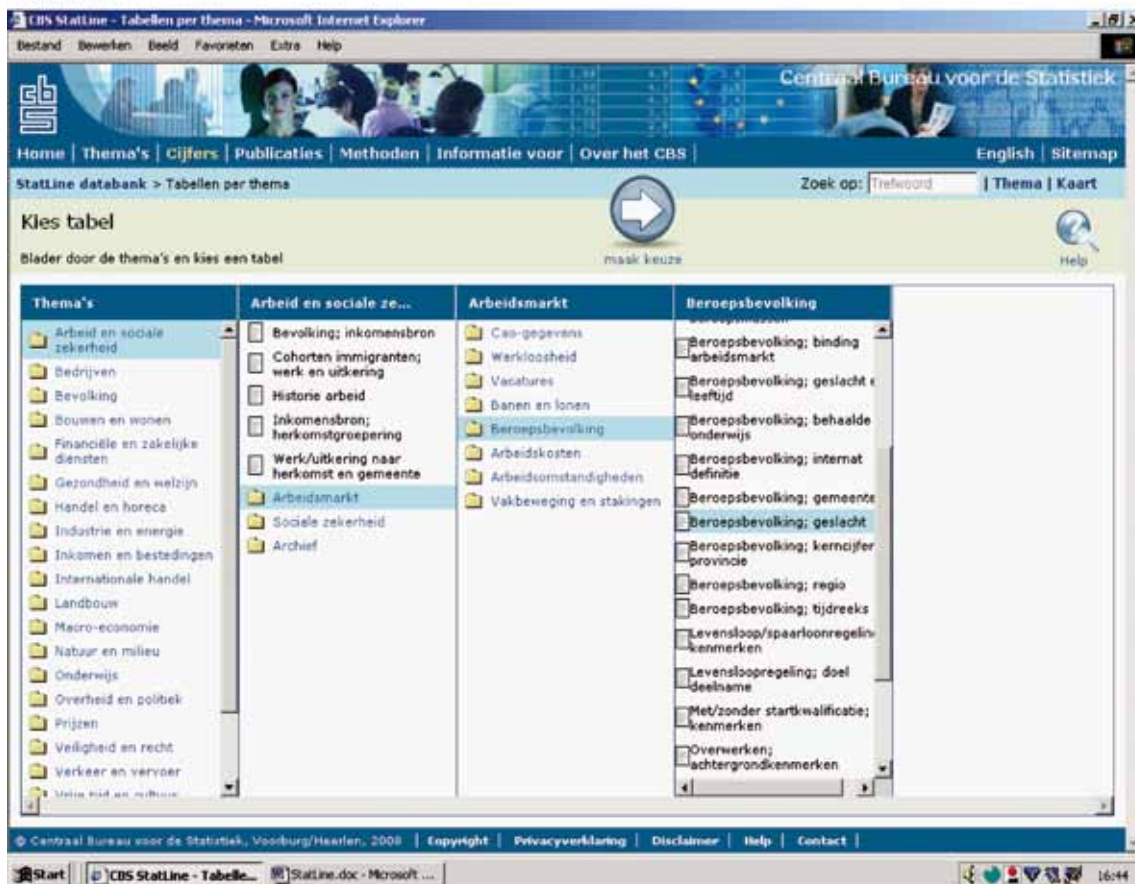
Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Één manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Figuur 4

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

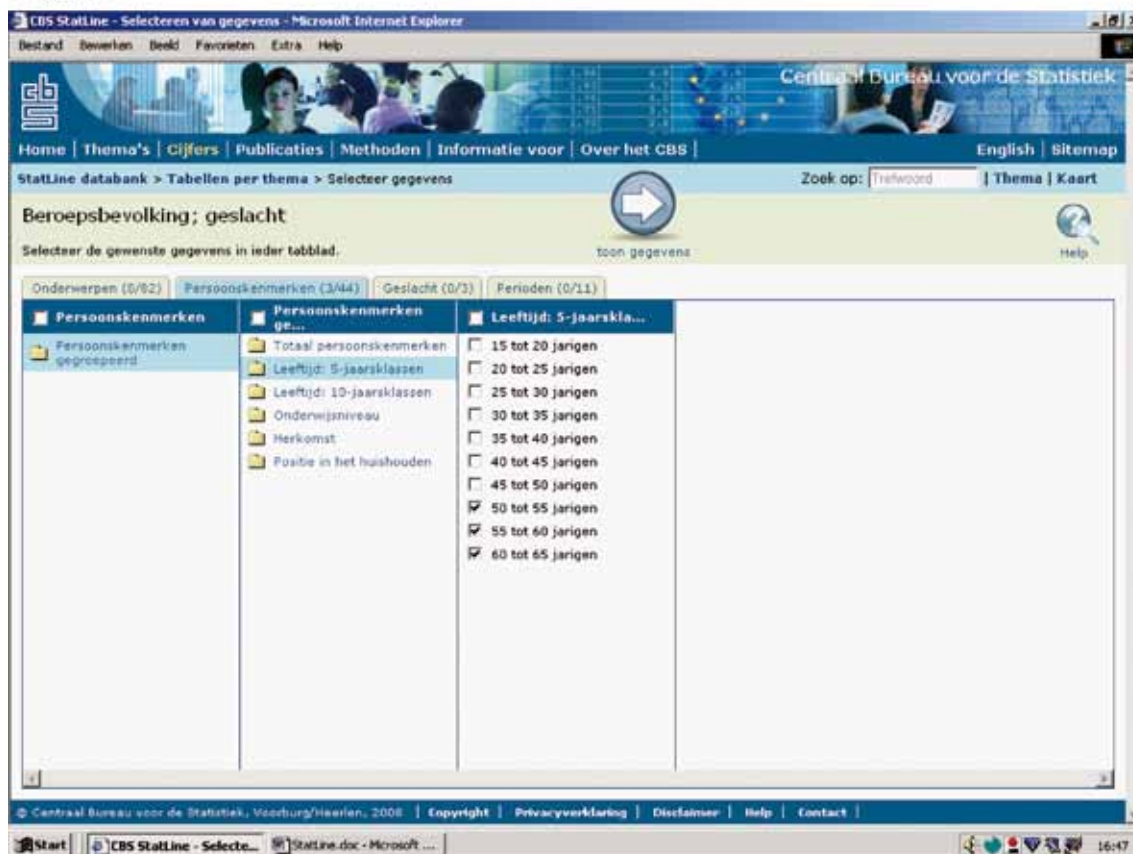
Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens' aan. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrukken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

De Nederlandse economie 2009

In de reeks De Nederlandse economie beschrijft en analyseert het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar ontwikkelingen bij ondernemingen, huishoudens en de overheid, en ten aanzien van de arbeidsmarkt en het milieu. Verder wordt in thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op financieel-economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten, docenten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2029-9. Kengetal: P-19. Prijs: € 21,95 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De digitale economie 2009

Nederlanders hebben steeds meer ICT-vaardigheden en gebruiken in toenemende mate mobiel internet. Verder verdringt de laptop de desktop uit de huishoudens en hebben scholen steeds meer pc's met internet. Dit zijn slechts enkele feiten uit de publicatie 'De digitale economie 2009'. Het boek bevat nog veel meer informatie over het gebruik van ICT door personen, bedrijven en in de publieke sector.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1580-6. Kengetal: P-34. Prijs: € 35 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2010

In het Jaarboek onderwijs in cijfers 2010 presenteert het CBS de meest actuele informatie over het onderwijs: over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven, over stromen en cohorten. Daarnaast komen speciale onderwerpen aan bod. In deze editie zijn dat de prijs van een diploma in het hoger onderwijs, de carrièremogelijkheden van leraren, de achtergrond van instromers in het mbo, succes in het hoger onderwijs naar inkomsten van de ouders, het aantal achterstandsleerlingen per regio en ruim een eeuw primair onderwijs in cijfers.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1544-8. Kengetal: F-162. Prijs: € 26,30 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009

Is de kans op armoede in Nederland toe- of afgenomen? Welke groepen lopen de meeste kans op (langdurige) armoede? Hoeveel kinderen leven in huishoudens met

kans op armoede? De antwoorden op deze en aanverwante vragen zijn terug te vinden in Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009. In deze publicatie wordt op hoofdpunten verslag gedaan van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van armoede.

ISBN: 978-90-357-1601-8. Kengetal: V-51. Prijs: € 10,20 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Trendrapport 2010 Landelijke Jeugdmonitor

In dit Trendrapport 2010 staan de ontwikkelingen centraal die zich de afgelopen jaren op het terrein van de jeugd hebben voorgedaan. Het rapport is ingedeeld vanuit zes invalshoeken: jongeren en gezin, gezondheid, onderwijs, maatschappelijke participatie, arbeidsmarkt en veiligheid. De tekstbijdragen zijn van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Tevens geeft aan het eind van elk hoofdstuk een hoogleraar een visie op de punten die volgens hem of haar in de nabije toekomst aandacht behoeven. De inhoud is gebaseerd op cijfers die op de website www.landelijke-jeugdmonitor.nl staan. Het Trendrapport 2010 is een gezamenlijke publicatie van het Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

ISBN: 978-90-357-1560-8. Kengetal: G-93. Prijs: € 6,50 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2010

Dit is de zesde editie van de Emancipatiemonitor. Deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, geeft een beeld van de stand van zaken in het emancipatieproces. Aan de orde komen recente ontwikkelingen op het gebied van onderwijs, betaalde arbeid, combinatie van arbeid en zorg, inkomen, politieke en maatschappelijke besluitvorming en geweld tegen vrouwen. De emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het CBS en het SCP in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978-90-377-0503-4. Prijs: € 23,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Jaarrapport Integratie 2010

Het Jaarrapport Integratie 2010 zet een aantal onmisbare statistische feiten en ontwikkelingen met betrekking tot integratie van niet-westerse allochtonen op een rij. Op diverse aspecten komt aan bod waarin zij verschillen van de autochtonen. Ook worden allochtone bevolkingsgroepen onderling en over generaties heen vergeleken. De thema's die aan de orde komen zijn demografie, onderwijs, arbeidsmarkt, inkomen en uitkeringen, verkleuring van buurten, criminaliteit, sociale samenhang en jeugd en gezondheid. Daarnaast besteedt het boek apart aandacht aan de nieuwe

immigrantengroepen uit Afghanistan, Irak, Iran, Somalië, Polen, Roemenië en Bulgarije.
ISBN: 978-90-357-2009-1. Kengetal: B-61. Prijs: € 53,25 (excl. administratie- en verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt

Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt biedt een gedegen overzicht van de arbeidsmarkttransities van de Nederlandse bevolking, in het bijzonder van kwetsbare groepen als ouderen, laagopgeleiden, mensen met een slechte gezondheid, mensen met een onderbroken beroepsloopbaan en werknemers met tijdelijke contracten.
ISBN: 978-90-357-1937-8. Kengetal: V-61. Prijs: € 55,75 (exclusief verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.
Kwartaal. ISSN: 1571-0998. Kengetal: B-15. Abonnementsprijs: € 53,10
Prijs per los nummer: 14,60. Prijzen zijn incl. verzendkosten.
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Terugblikken, een eeuw in statistieken

Het CBS verzamelt en publiceert al meer dan een eeuw gegevens over Nederland. Dit boekje bevat een selectie van thema's en onderwerpen. Hierin is te lezen hoe Nederland zich in de afgelopen eeuw heeft ontwikkeld.
ISBN: 978-90-357-1622-3. Prijs: € 3,45 (exclusief verzendkosten)
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2010

De publicatie biedt aan de hand van negen dimensies van de kwaliteit van leven een totaalbeeld van de welvaart en het welzijn van Nederlandse burgers. Voor de verschillende aspecten van de kwaliteit van leven is aangegeven hoe het er momenteel voor staat in ons land, welke veranderingen zich hebben voorgedaan en hoe die ontwikkelingen verschillen tussen bevolkingsgroepen.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2079-4. Kengetal: A-314. Prijs: € 25,80 (exclusief verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale rekeningen 2009

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtstatistiek van de nationale economie. Het nationaal inkomen, de economische groei, het tekort of overschot van de overheid en de werkgelegenheid zijn voorbeelden van belangrijke gegevens uit deze publicatie. De begrippen en classificaties van de Nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen waardoor vergelijkingen tussen landen mogelijk zijn. De bijlage over de gevolgen van de staatsinterventies bij financiële instellingen voor het overheidstekort en de overheidsschuld is geactualiseerd.
Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1846-3. Kengetal: P-2. Prijs: € 50,10 (exclusief verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Kennis en economie 2009

Het innovatieve vermogen van een land steunt op de verrichte Research and Development (R&D). Innovaties zijn een maatstaf voor het vermogen van bedrijven kennis in praktische toepassingen om te zetten, die te gelde kunnen worden gemaakt. De thema's R&D en Innovatie worden door de internationale gemeenschap als pijlers van de kenniseconomie beschouwd. Alle Europese landen verzamelen daarom geharmoniseerde statistische gegevens over deze thema's. De publicatie 'Kennis en economie 2009' gaat uitgebreid in op de resultaten hiervan. Ook staat in de publicatie het kennispotentieel van mensen centraal; dat betreft bijvoorbeeld de voorraad en aanwas van hoogopgeleiden, en de participatie in exacte studies.
Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1979-8. Kengetal: K-300. Prijs: € 36,90 (exclusief verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch jaarboek 2010

Het Statistisch jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Het is een onmisbare steun als u zich wilt oriënteren op welk gebied dan ook: zoals bevolking, gezondheid, onderwijs, werkloosheid, landbouw, bouwnijverheid en industrie, handel, milieu en vele andere onderwerpen. Verder zijn voor het eerst hoofdstukken opgenomen over duurzaamheid, de economische crisis en vergrijzing.
Het Statistisch jaarboek is dit jaar ook als e-book beschikbaar. Het formaat van de papieren editie was al gekozen om dit naslagwerk onder alle omstandigheden bij de hand te kunnen hebben; als e-book zijn cijfers over Nederland ook altijd en overal binnen bereik. Meer statistische informatie vindt u in StatLine. Al deze informatie is gratis te raadplegen via www.cbs.nl

Jaarlijks, 321 blz. ISBN: 978-90-357-1757-2. Kengetal: A-26. Deze publicatie kunt u bestellen via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

Nederland langs de Europese meetlat

In deze publicatie wordt Nederland voor een aantal onderwerpen vergeleken met de andere EU-lidstaten. Hoe doet Nederland het in vergelijking met andere EU-landen? Waar in lopen we voorop? Op welk gebied zitten we in de achterhoede, of zijn we een 'gemiddelde lidstaat'? Een publicatie bedoeld voor iedereen die wil weten hoe Nederland er nu werkelijk voor staat binnen Europa.

ISBN: 978-90-357-1637-7. Kengetal: A-312. Prijs: € 3,10 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Leven in Nederland 2009

De publicatie *Leven in Nederland 2009* is ontstaan uit een samenwerking van het CBS en de [Vereniging van Nederlandse Gemeenten](#). *Leven in Nederland 2009* bevat een grote hoeveelheid statistische gegevens op gemeentelijk niveau, die uitgebreid worden beschreven. De cijfers worden nader geïnterpreteerd in essays, die bovendien een blik werpen op de komende jaren.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- 20-04-2011 Forse daling aantal ouders met toeslag voor gastouderopvang
- 13-04-2011 MKB'ers kunnen moeilijker geld lenen
- 11-04-2011 Bescheiden loonstijging eerste kwartaal 2011
- 11-04-2011 In 2010 meeste stakingen in post- en vervoersector
- 04-04-2011 Een miljoen huishoudens meer in 2045
- 04-04-2011 Gemiddelde arbeidsduur afgelopen jaren nauwelijks veranderd
- 04-04-2011 Vooral hoogopgeleide, voltijds werkende vrouw neemt ouderschapsverlof op
- 28-03-2011 Nederland vijfde dienstexportland van de EU
- 23-03-2011 370 duizend werkenden met inkomen onder armoedegrens
- 23-03-2011 Inkomen hoogopgeleiden bijna het dubbele van dat van laagopgeleiden
- 23-03-2011 Langdurige aandoening halveert kans op werk
- 21-03-2011 Inflatie het laagst voor uitkeringsontvangers
- 16-03-2011 Duitse economie groeit harder dan Nederlandse door uitvoer en bouw
- 14-03-2011 Werkloosheid in Zuid-Holland het meest toegenomen
- 09-03-2011 Nog geen herstel bouw in 2010
- 07-03-2011 Licht herstel transportbedrijven in 2010
- 07-03-2011 Arbeidsdeelname van Nederlandse vrouwen zeer hoog
- 07-03-2011 Minder vrouwen blijven thuis om te zorgen
- 02-03-2011 Steeds meer kleine bedrijven
- 28-02-2011 Winstgevendheid bedrijfsleven verbeterd
- 21-02-2011 Europeanen optimistischer over werkloosheid
- 16-02-2011 Ondernemers en consumenten verwachten prijsstijgingen
- 16-02-2011 Pensioen: bijna 20 duizend euro per jaar

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties: <http://www.cbs.nl>.